ARH Diss. B-25819

Tartu Riikliku Ülikooli üldise Ajaloo Kateeder

Christoph Kolumbus ja tema maadeavastused

diplomitöö

Ynv. nr. 303.

Velda Oolo
Ajaloo-Keeleteaduskond
üldise ajaloo osakond
V kursus

Tartu 1953

I

Sissejuhatus.

XV saj. oli feodalism „... kogu Lääne-Euroopas täielikult langusolukorras; kõikjal tungisid antifeodaalsete huvidega; oma õigusega ja relvastatud kodanikkonnaga linnad kiiluna feodaalsetesse aladesse. Nad panid feodaalid endast sõltuvusse, osalt raha abil ühiskondlikus korras, ent mõnel pool isegi poliitiliselt; isegi külas, seal, kus põllukarimine eriti soodsate tingimuste tõttu arenes kaugemale, hakkasid vanad feodaalsed sidemed raha mõjul nõrgenema..."[1] Kuigi kasvavad linnad jäid veel kauaks feodaalse tootmise pinnale, arendasid nad ometi üha enam kaubalis-rahalisi suhteid, mis järk-järgult õõnestasid feodalismi majanduslikke aluseid. „Veel kaua enne seda, kui rüütlilinnuse müürid lasti läbi uute relvade laskudega, nende alused olid õõnestatud raha poolt".[2]

Seega iseloomustas XV saj. Lääne-Euroo-

---

1 F. Энгельс. О разложении феодализма и возникновении национальных государств. Крестьянская война в Германии. 1952. Ш. 155.
2 Sama, Ш. 55.

pat feodalismi langus ja linnade kasvamine, millede tärkar kaubanduslik – liig kasuvatlik kodanlus raha abil allutab endale feodaalid. Kuid samal ajal säilib enamines Lääne-Euroopa mais inkagi veel feodalism ja „... eksisteerib feodaalne kaubatootmine".[3]

Kuna „... raha ... muutus üldiseks vahetusabinõuks ...",[4] siis nõudmine kääris metallide, eriti kulla järele üha suurenes Lääne-Euroopas XV saj. seoses ta kaubanduslikku suhtlemise elarnemisega Euroopa ja väljaspool Euroopat olevate maadega. Lääne-Euroopa ise oli nende metallide poolest võrdlemisi vaene, samal ajal aga toimus nende äravool Aasiasse idakaubanduse tulemusena.

Lääne-Euroopa ja Ida-ning Lõuna-Aasia vahelise kaubanduslike sidemete algus ulatub tagasi vähemalt IV sajandisse e.m.a. Aja jooksul kujunes välja kolm peamist kaubatee Lääne-Euroopast Hiinasse ja Indiasse. Nendest põhjapoolsem viis Musta mere kaudu Doni suudmes asuvast sadamast Tanast maad mööda Hiinasse. Teine läks läbi Süüria ja Mesopotaamia Hiinasse ja Indiasse,

---

[3] J.V. Stalin. Sotsialismi majandusprobleemid NSV Liidus. 1952. lk. 15.
[4] Ф. Энгельс. О разложении феодализма и возникновении национальных государств. Крестьянская война в Германии, 1952. стр. 155.

jagrenedes vaheks haruks. Üks haru läks üle Iraki Pärsia lahe äärde ja teine haru (varavahitu) läbi Afganistani Hiinasse. Kolmas ning lõunapoolsem, peamiselt meretu, kulgeb Suessi maakitsuse ja Punase mere vaudu läbi India Ookeani Indiasse. Ligi vahe aastatuhande vältel olidneed teed maailmakaubanduse tuiksoontens, mida mööda voolas Idast Läände valleid vaupu - vürtse, pärle, valliskive, luksuspuitu, lõhnaineid, artimeid, pilliroosuhkrut, siidi, vaipu jne. Vastu andis Lääne-Euroopa tooraineid, metalltooteid, valevit, hobuseid, veine jne. Kuid Aasias ei tuntud Lääne-Euroopa vaupade järgi erilist vajadust ja nii jäi viimane bilansi tegemisel Aasia ja Lääne-Euroopa vahel alati võlglaseks. Passiivne vaubanduskilanss põhjustas Lääne-Euroopa nügi nappide vullaresursside äravoolu 1Ha. See suurenes veel selle tõttu, et juba VII saj. alates on vahel viimasena vainitud vaubateel vahendajateks araablased, ves vasutavad oma seisundit hüglaslīku vaheltvasumi baamiseks. Mongolite suurrügi lagrenemine XIV saj. veskel ja Hiina sulgremine välismaailmale vähendasid mūnimumini veel va viimase vabaksjäänud vaubatee tähtsuse. Vapustavaks hoobiks Lääne-Euroopa ida-

kaubandusele olid aga osmani türklaste vallutused. 1475. a. vallutasid türklased krimmi ja sellega sulgesid lääne-euroopa kaupmeestele põhjapoolse tee Aasiasse. Teine tee osutus okustatuks vahemerel asuvate türgi mereröövlite töttu. Sellerastu lõunateed saadakse kasutada veel ka XVI saj. algul, kuid araablased, tunnetades oma monopoliõigusi sellele teele, pressivad endile välja tõelisi ülikasumeid. Esines näit. juhtumeid, kus lääne-euroopa kaupmehed maksid araabia vahelt-kauplejaile 8-10 korda vallimat hinda kui oli kauba ostuhind kohapeal. Teodaalide suureneva luksusharrastuse töttu kasvas samal ajal nõudmine idamaiste kaupade järele lääne-Euroopas pideralt. Abinõude leidmine, kuidas vällida tollimaksmist araablastele ja leuna Idaga vahetud kaubanduslikud sidemed, tõotas vahemeremaade kaubanduslik-liigkasuvõtlikele ringkondadele ülisuuri kasumeid. See ahvatles neid otsima otsteed Ida- ja lõuna-Aasiasse, mida tollal tunti Euroopas Indiate nimetuse all ja millele omistati kulla, kalliskivide ja teiste vallite kaupade rohkust. Nii algasid lõunateede otsingud ümber Aafrika ja lääneteede otsingud üle Atlandi Ookeani Indiatesse.

Niisiis ühelt poolt vasrar vajadus vaubavahetuseks Idamaadega ja selle võimaluste kitsenemine, teiselt poolt olemasoleva kullahulga mittepiisarus, ka Lääne-Euroopa sisemiste tarviduste rahuldamiseks, - nii üks kui ka teine väljendasid kaubalis-rahalise suhete vasru Lääne-Euroopa maades, - sundisid otsima uusi kaubateid ja kullahankekohti.

Ka pikad merereisud muutusid XV saj. teostataratekus. Juba sajandi algul vujunes selleks vajalik tehniline baas.

Hõigepealt vujunes uus laevatüüp-karavell. Keskaegsete purjelaevade väigrekiirus ja manööverdamisvõime olid pöördvõrdelised nende suurusega.[5] Merešõitjad ja kaupmehed eelistasid eriti pikemate merereisude puhul galeere, mis lükusid aerude jõul ja olid teataval määral sõltumatud tuule suunast. Et soodsal võimalusel kasutada tuult, oli neilgi purjevarustus.

Teistsuguseid nõudmisi esitasid laevadele portugaallaste poolt XVI saj. laialdaselt praktiseeritavad ookeanireisud-rööveksperditsioonid. Siin ei olnud enam võimalik kasutada galeeri ta suure meeskonnaga, mis nõudnuks määratu hulga toidvaïnete ja joogivee vaasa-

[5] Путешествия христофора колумба, под ред. и со вступительной статьей И.П. Мандовича. 1951. ск. 232-234.

võtmist, sest teel ei olnud ju tagavarade täiendamine võimalik. Sellele lisandus veel raskete galeeride tagasihoidlik kiirus - aerude jõul lükkumine Portugalist Senegali rannikuni ja tagasi nõudnuks terve aasta-ning vastavalt sellele tulnuks pardale võtta palju surnud lasti. Oli ka vaja rohkem ruumi Aafrikast kaasavõetud orjade ja kaupade jaoks. Sellepärast elisis portugaallaste ees ülesanne: luua uus ooluanisõidu nõuetele vastav purjelaera tüüp, mis ühendaks endas suurt kiirust ja manööverdamisvõimet püsikindluse ja ruumikusega. See õnnestus portugaallastel täiel määral. Venetslane Cadamosto, kes võttis osa portugaallaste Aafrika koloniaalekspeditsioonidest, kirjutas 1456. a.: „Karavell, see on parim laer, mis kunagi vaostanud merd".[6]

Luues karavelli, portugaallased nüvõrd ei leiutanud konstruktsioonilt uut laeratüüpi või kusi taglastamisvõtteid, kuivõrd kümistlesid täiuseni kõik selle, mis oli end juba varem merepraktikas õigustanud, kasutades oma suuri kogemusi ja valides, kombineerides ja parandades kõiki üksikasju.[7]

Muidugi ei olnud esimesed karavellid veel täiuslikud. Sajandi algul olid nad 50-70

[6] Пуменесиньше, lk. 274.
[7] Sama, lk. 274-235.

tonnilise veeväljasurvega, 3-4 mastiga ja ladina (kolmnurksete) purjedega. Võrreldes XIII-XIV saj. purjelaevadega, oli karavelli purjede pindala sūski kaks korda suurem ja vastavalt sellele suurenes ka kūrus. Portugaallaste rööv-ekspeditsioonide käigus täiustati karavelli pidevalt. Kolumbuse avastusreisude ajaks oli ta tunduvalt muutunud: ladina purjed asendati peapurjestiku osas ruudu- või ristkülikukujuliste purjedega, mis tõmmati laiali raadel. Blind oli ladina purje. Sellisel taglastamiskūsil oli hindamatu paremus vastutuulte puhul, kuna ta võimaldas kergemini karavellil teostada pöördeid. Nimelt saavutati nüüd purjede asendi muutus lihtsalt raa pööramisega horisontaalsuunas eriliste raanööride abil. Selletõttu võis karavell manööverdada reisudel tundmatute või vähetuntud vallaste läheduses ja liikuda ka ebasoodsate tuultega, isegi vastutuultega. See garanteeris kaugetelt merereisudelt ka tagasisaabumise võimaluse. Karavelli kūrus suurenes tunduvalt. Näit. võis ta arendada kuni 22 km tunnikūrust. Samuti suurenes ka karavelli maht: suurimad tolle aja karavellid olid kuni 200-tonnilise veeväljasurvega.

Pikemad merereisud osutusid üldse teostatavateks kompassi abil, mis esmakordselt tuli Euroopas kasutusele tõenäolisel XII saj. 2. poolel. Primitiivne kompass kujutas endast õlekõrrele kinnitatud ja vleenõus ujuvat magnetnõela. Hiljem kinnitati magnet nõelteravikule, umb. 1300 a. paiku lisandus ka tuuleroosiga kaardike. Alles sellisel kujul võidi teda merepraktikas laialdasemalt kasutada. Kompass ja samal perioodil levivad merekaardid sisendasid meremeestesse seniolematu kindlustunde merel lükumiseks.

Suur tähtsus pikkade merereiside teostamisele oli ka geograafiliste ja kosmograafiliste teadmiste täienemisel, eriti Maa kerakujulisuse teooria taaselustamisel renessansiajal. Marksismi-leninismi klassikud, ja eriti seltsimees Stalin õpetavad, et ideed kui pealisehitus sõltuvad baasi (s.o. ühiskondlik-majanduslik kord tema arengu antud etapil) arengutasemest ning arenevad kooskõlas baasi muutustega.[1] Ideed ja teooriad tekivad sus, kui ühiskonna materiaalse elu areng on ühiskonnale asetanud ruud ülesanded. „Ent kui nad on tekkinud, muutu-

[1] J.V. Stalin. Marksism ja keeleteaduse küsimused. 1953. lk. 10-11.

vad nad kõige tõsisemaks jõuks, mis kergendab ühiskonna materiaalse elu arengu poolt asetatud uute ülesannete lahendamist, mis hõlbustab ühiskonna edasilükkumist".[9]

Juba VI saj. e.m.a. õpetasid pütaagorlased Haalias, et Maa on kerakujuline.[10] Pütaagorlaste vaated sanktsioneeriti antiikaja kreeka õpetlaste Platoni ja Aristotelese poolt IV saj. e.m.a. Ka rea järgnevate sajandite jooksul tunnustati Maa kerakujulisuse teooriat enamike antiikaja õpetlaste poolt. See ilmneb ka hellenismiaegsete autorite Pliniuse, Cicero, Vergiliuse, Ovidiuse juures. Aristotelesel, Eratosthenesel, Strabonil, Senecal see uskumus lütus enam või vähem selgesti väljendatud veendumusega lääneteel võimalikkusest Pürenee poolsaarelt Indiatesse.

Maa kuju kõrval oli suur tähtsus maismaa ja ookeani suuruse ja suhete kindlaksmääramisel. Vastas see ju küsimusele – kas meresõidu-tehnika antud arengutaseme juures on ookeani ületamine teostatav.

Enamik antiikaja õpetlasi arvas, et maismaa on suurem võrreldes veega. Näit. kreeka astronoom Ptolemaios II saj. m.a.j. oletas, et maismaa ulatub kaugele talle tuntud terri-

---

9 J.V. Stalin. Dialektilisest ja ajaloolist materialismist. 1946. lk. 17.

10 Уйксор, Д. Христофор Колумб и его открытие Америки. 1893. lk. 107-108.

tooriumide püridest põhja, itta ja lõunasse Euroopast, Aasiast ja Aafrikast, ning et maismaa võtab enda alla suurima osa meie planeedi pinnast.[11]

Olulise tähtsuse omas ka ekvaatoril Maa ümbermõõdu ja kraadi pikkuse määramine antükaja õpetlate poolt. Nõrdlemisi täpselt määras need Ptolemaios. Ta luges Maa ümbermõõdu ekvaatoril võrdseks 20 400 geograafilise müliga* ja kraadi pikkuse 56,6 müliga.[12]

Lääneteed Pürenee poolsaarest Indiateni pidasid antükautorid lühemaks kui see on tegelikult. Näit. Seneca I saj. m. a. j. avaldas arvamust, et soodsa tuule puhul võib laev selle tee läbida mõne päevaga.[13] Ptolemaiose järgi näit. kogu Maa ümbermõõdust (360°) kottis enda alla ala kanaari saartest ida poole kuni Hüna rannikuni 177°, seega ookean kanaaria saartest Hiinani pidi Haarama 183°. Maa ümbermõõdust. Nahepeal olid avastatud Assoorid,** teati, et kusagil Atlandi ookeanis asub Zipangu (Jaapani saaretik). Samuti usuti, et selles ookeanis asuvad ka müstilised Antülia ja Brasülia saared. Nendest pidi Antülia asuma Assooride ja Antillide vahel ja Brasülia umbes Tirimaa laiusel. Atlandi ookeani, või, nagu

---

11. Салищев, К.А. Основы картофедения. 1943. lk. 31.
12. Фиске, Дж. Открытие Америки с кратким очерком древней Америки и испанского завоевания. т. I. 1892. lk. 249.
* tegelikult 21,600 geogr. müli või 24,899 ingl. müli. 1 geogr. mül = 7,4204 km.
13 Фиске, lk. 247.
** Assoorid avastati portugaallate poolt 1456. a.

teda nimetati, „Pimeduse mere" tundmatu osa pidi suga moodustama umb. 140° Maa ümbermõõdust (vähem või rohkem, sõltuvalt sellest, kui vaugele Aasia rannikust asetati Zipangu). XV saj. suurim kosmograaf Toscanelli luges Maa ümbermõõduks 18 000 mūli (viga umb. 600 mūli). Ta suurendas 2 korda Aasia mandri ulatust läänest itta. Tema järgi vahemaa mööda mandrit Lissabonist Hūna idahallastele on umb. kaks kolmandikku maakera ümbermõõdust ja Ida-Hūna sadamalinn Quinsai (Peking) asub umb. 230° itta Lissaboni meridiaanist.[14] Vastavalt sellele vähendas ta veevälja ulatust Lääne-Euroopa ja Hūna vahel, lugedes selle võrdseks ühe kolmandikuga maakera ümbermõõdust, s.o. ta arvestuse järgi vähem kui 12 000 km. Zipangu asus ta arvates ligikaudu 2000 km itta Hūna rannikust, s.t., et Lissabonist Jaapanini oleks olnud vähemalt 10 000 km. Antūlia saarest kuni Zipanguni oleks tulnud omakorda läbida 2500 mūli. Oma arvestustes toetus Toscanelli tõenäolisselt Marco Polo ja Nicolo di conti andmetele, portugaallaste avastusreiside tulemustele ning vanade antiinautorite arvamustele, kellede teosed hakkasid XV saj. Euroopas levima, tänu trükikunsti arengule.

---

[14] Магидович, И.П. очерки по истории географических открытий, т.I. 1949. Ln. 121.

Venetsia kaupmees Marco Polo külastas XIII saj. Aasiat ja kübis kesk-Aasias, Hiinas, Hindustanis ja Ees-Aasias ning oma mälestustes kirjeldas neid maid. Ta jättis kirjeldusi ka Jaapanist ja Indonesiast, kuigi ta ise seal ei käinud. Tema kaudu saidki Euroopas ilmselt tuntuks Zipangu, Katai (Hiina), kuldse Hersonessose (Malakka väin) ja ka eespoolnimetatud Quinsai nimetused.

Nicolo di Conti - Venetsia seikleja - kübis XV saj. kaua aega kaug-Idas. Ta oli Aafrikas, Indias, Taga-Indias, Malakkas, Jaaval ja kõib-olla ka Hiinas. Tema jutustuste põhjal koostas paavsti kõimukandja Poggio Bracciolini teose. Võimalik, et Toscanelli tundis Contit ka isiklikult.

Arusaadar, et kogu maakera suurusi ja eriti Atlandi ookeani suurusi tundur alahindamine tuli üle-ookeani-sõidu projekti tekkimisele kaid kasuks. Ei oleks juletud ju asuda sellistele kaugetele meresõitutele, kui oleksid teada olnud maakera tõeline suurus, ta maismaa ja vete jne. vahekordtegelikult.

Pikemate meresõitude keritamisele mõjusid negatiivselt juba nügi reda geograafilisi kujutelmi, mis tegelikult käljendasid eelmistel sajanditel elanud inimeste abitust ja sellest tulenevat hirmu tundereatute kauguste,

eriti mereavaruste ees. Antiikajast päriner traditsioon näit. jutustas, et Pimedusi mere kohal lasub alatine udu, tähed ei abista orienturumisel, kester tuulevaikus muudab purjetamise võimatuks jne. Ekvatoriaalvöödet peeti näit. täiusti läbimatuks inimeste poolt. Mööda ekvaatorit pidi kulgema lai tulikuuma Ihu vööde, kus pole taimi ega loomi; tulikuumas liivas elavad äikult muinasjutulised gnoomid ja tuld mittekartvad salamandrid.

Nende legendite ümberlükkamises oli otsustav osa portugaallaste avastusretketel. Portugali suurte meremeeste ja õpetlaste plejaad tuli selle ülesandega hiilgavalt toime. 1434.a. möödus portugaallane esil Eannes Aafrika rannikul asuvast kap Bojadorist, mida Euroopas peeti tuntud maailma äärmiseks punktiks. Järgmisel aastal tema ja Alfonso Gonçalez Baldaya lükusid 120 miili edasi lõknasse ja jõudsid nn. kullajõeni. 1445.a. jõudsid portugali meremehed kap Verdeni. Just kap Verdeni jõudmine oli vapustavaks lõõgins traditsioonilistele geograafilistele kujutelmadele, eelkõige muidugi teooriale, et ekvatoriaalne vööde ei ole inimeste poolt läbitav. On tõenäoline, et just kap Verde palmid sisendasid

idee meretest Indiatesse.

Portugaallaste meresõidud piki Aafrika rannikut jätkusid. Bartolomeu Diaz - portugaallane - jõudis 1486.a. Healootuse neemeni. Umb. samal ajal portugaallane Pero de covilão jõudis Mosambiki väina ja Madagaskarini, nõutades araablastelt andmeid India ookeani kohta. Kõigi nende portugaallaste avastusreiside, mis tegelikult kujutasid endist koloniaalseid ekspeditsioone, eesmärgiks olid kuld, valliskivid, orjad ja neid ning teisi kalleid kaupu leidsid nad avastatud aladelt tõepoolest.

Seega lõunapoolsed meretee ümber Aafrika Indiatesse avastasid Portugali meremehed. Jäi avastamatuks veel lääneproolne meretee.

See asjaolu, et just Hispaania esimesena suunas 1492.a. läänesuunas kolumbuse väinese laevatiku, seletub nende tingimustega, millised ajalooliselt kujunesid sellel maal XV saj. lõpuks.

Teatavasti kujunesid Pürenee poolsaare rügid sajandeid väldanud reconquista käigus, mis rikastas nende maade keskaja ajalugu rea eripärasteje joontega. „Hispaania kuningrügi moodustamisel esines tingimusi, mis olid haruldaselt soodsad kuningavõimu piiramiseks. Ühest küljest vallutati pinkade sõdade jooksul araablastega üksikud terri-

tooriumi osad tagasi ja muudeti eri kuning-rūkideks. Neis sõdades tekkisid rahva sea-dused ja tavad. Järk-järguline vallutamine, mida teostas peamiselt aadel, suurendas erakordselt kiimase võimsust ja vähendas samal ajal kuningavõimu. Teisest küljest saavutasid sisemaa asustatud keskused ja linnad suure tähtsuse, sest elanikud olid sunnitud koonduma kindlustatud päin-kondadesse ning otsima varju mauride lak-kamatute sissetungide vastu; samal ajal pöh-justasid Hispaania poolsaareline asend ja pider suhtlemine Provance'i ning Haaliaga esmajärguliste mereäärsete kaubalinnade tekkimist rahnikualadele. Juba XIV saj. moo-dustasid linnad võimsaima osa cortesite koosseisust, kuhu kuulusid nende esindajad koos vaimulikkonna ning aadli esindaja-tega".[15] Neis Marxi sõnades on olulistes joon-tes esile toodud nihked Hispaania rūkide sotsiaalmajanduslikus ja polūtilises struktuu-ris reconquista käigus kuni XV saj. keskpai-gani. Selle järele aga toimuk murrang kunin-gavõimu tugevnemise suunas. 1469. a. vastūlia kuninganna Isabella abiellus Aragoonia troonipärija Ferdinandiga, kes 1479. a. sai Aragoo-

15 К. Маркс. Революционная испания. К. Маркс и Ф. Энгельс. Соч. т. X. 1933. Ек. 717-762.

nia kuningaks. Seega ühinevad kaks Pürenee poolsaare tugevaimat rüki – Kastiilia ja Aragoonia – ühteks Hispaania monarhiaks, mille koosseisu kuulurad peale valdava osa Pürenee poolsaarest veel Baleaari saared, Sardiinia, Sitsüilia, Kanaaria saared. Tolleks ajaks oli lõppfaasi jõudnud ka reconquista, milles aadel oli mänginud nii suurt osa, ja kuningavõim võis asuda rügi tsentraliseerimisele. Ka Hispaania kohta kehtivad Engelsi sõnad: „Kuningavõim, toetudes linnakodanlusele, purustas feodaalse aadli vägevuse ja lõi suured... monarhiad..."[16] Juba 1486-a. sõlmisid Kastiilia linnad omavahel lüdu, nn. Püha Hermandadi, mis Hadis endale sihins feodaalsete vaenuste lõpetamise, hädaohutu lüklemise kindlustamise võigie maanteedel ja võitluse ühiskondliku rahu sikkujatega: „... Püha kennaskond (santa Hermandad) osutus linnade käes võimsaks relvaks Kastiilia aadli vastu..."[17] Ta organiseeris mitmetuhandemehelise mülitsa sisekorra kaitseks ja mõne aastaga puhastas kuningavõim sellele toetudes maa laostunud aadlikest röövlisalkadest. Feodaalide poliitilise sõltumatuse kehastajad – tugevad linnused – lammutati,

16 Ф. Энгельс. Диалектика природы. 1948. ск. 5.
17. К. Маркс. Революционная Испания. К. Маркс и Ф. Энгельс. Соч. т. X. 1933. ск. 720.

vute ehitamine kulati. Feodaalid kaotasid õiguse raha müntida ja erasõdu pidada, paljudel võõrandati nende maavaldused. Kuningavõim suurendas igati oma tulualliikaid. Nü näit. tehti Ferdinandist kolmevõimsa vaimuliku rüütliordu meister ja nüüdset peale käsutas ta vaimuliike ordude laialdastest maavaldustest ja suurtest lambakarjadest saadavaid tulusid. Määratut abi sai kuningavõim rügi tsentraliseerimisel ka kirikult. 1480. a. taaselustati Hispaanias inkvisitsioon. Võideldes igasuguse ketserluse vastu, mis võis õõnestada kiriku ülemvõimu, jälitas inkvisitsioon sellega ühtlasi igasugust kehtiva kona vastu suunatud sotsiaalset ja poliitilist opositsiooni: „... tänu inkvisitsioonile muutus kirik absolutismi kõige kohutavamaks relvaks".[18]

Ühinenud ja sisemiselt tugevnenud Hispaaniale, mis oli muutunud Lääne-Euroopa tugevaimaks rügiks, ei suutnud vastu panna niimane muhamedlaste rük Pürenee poolsaarel - Granada emiraat. 1492. a. lõppeski 800 a. kestnud reconquista selle emiraadi pealinna Granada vallutamisega

---

18 К. Маркс. Революционная Испания. К. Маркс и Ф. Энгельс. Соч. т. X, 1933. лк. 720.

hispaanlaste poolt.

Edasi toimus Hispaanias areng absolutistlíku monarhia kujunemise suunas. Suurfeodaalid (kõrgaadel-grandid), kaotanud oma poliitilise iseseisvuse, omandasid selle asemel lugupeetud seisundi õukonnas. Nähe haaval kärbib kuningavõim ka oma hiljutiste liitlaste-linnade-õigusi.

Loomulik, et just Hispaania, Lääne-Euroopa võimsaim, tugeva keskvõimuga ja arenema hakkava kaubanduslik-liigkasuvõtlíku linnakodanlusega feodaalriik, võis asuda sellise üritusse, nagu seda oli ookeanitagune avastusreis, tlostamisele. See oli nii kuningavõimu, linnakodanluse kui ka katolíku kiriku huvides. Hispaania valitsejad, kes kadestasid oma naabri Portugali meretagust ekspeditsiooni edu, lootsid sellel teel saada uusi maid uute alamate ja suurte rinkustega. Kujunev kaubanduslik-liigkasuvõtlik kodanlus soovis saada avastatud aladelt suuri kasumeid. Katolíku kiriku eesmärgins oli laiendada oma mõju paganatele Indias, kindlustada endale samuti maid ja rinkusi. Ei tule aga ülehinnata religioosse fanatismi tähtsust hispaania maadevallutamisel. Enamikele hispaania ookeanitagustele maadevallutajatele oli see vaid maskiks, mis varjas nende võimu-

ahnust ja kullajanu. Tabavalt iseloomustas seda Las Casas: „Nad lānsid ristiga kāes ja tāitmatu kullajanuga sŭdames."[19]

Sõjalise jõu maade vallutamiseks andis aadel. See oli nii tema kui ka ta põliste vastaste – kuningavõimu ja linnakodanluse huvides. Nagu mujal Lääne-Euroopas, nii ka Hispaanias XV saj. „... raha muutus ŭldiseks vahetusabīnõuks muuti ja selle tulemusena selle hulk suurenes mărgatavalt. Ka aadel ei võinud selleta toime tulla. Aga kuna tal oli văga văhe või polnud ŭldse midagi, mida saaks müüa – rõõvimine polnud nŭŭd enam nii kerge – tal tuli ... laenata linna lügkasuvõtjalt".[20] Mărgatav osa hispaania aadlīnest oli tollal lootusetult võlgades. Hispaania aadlīnud pŭŭdsid oma võlavsaldajate eest pääseda pogenemisega ookeani taha, kuulsate hispaania konkistadooride hirmuks oli lügkasuvõtja.[21] Nii näit. Vaikse ookeani avastaja Balboa pogenes lūgkasuvõtja eest. Aadel unistas oma majanduslīku seisundi parandamisest meretagustes maades, ta lootis saada avastatud aladel maid ja suuri rīkkusi. Aadli kuhjunud energiale ja saagiahnusele ventüli leidmiset

---

19 Путешествия, ск. 212.

20 Ф. Энгельс. О разложении феодализма и возникновении национальных государств. Крестьянская война в Германии. 1952. ск. 155.

21 Магидович, 118.

olid huvitatud, nagu juba märgitud, ka kuninga-võim ja linna vaubanduslik-liiguasurõtlik kodanlus. Paljudele väikefeodaalidele (väike-aadlik-hidalgo) käsitööks muutunud sõja lõppemine 1492.a. muutis need monarhiale ja linnadele senisest veelgi hädaohtlikumaks. Need elemendid tegutsesid ju sageli rööviminsega, lugedes rüütlile seisusekohaseks ainult sõda. Rahututest elementidest vabanemise soodsaimaks vahendiks oligi ookeanitagune avastusreis. „Kuid selleks, et oleks võimalik asuda teostama ookeanitagust ekspansiooni, oli vajalik ookeanitagune luureekspeditsioon. Sellise ekspeditsiooni projekti ... esitas kolumbus".[22]

Käesoleva diplomitöö ülesandeks ongi lähemalt vaadelda selle hispaania koloniaalse ekspansiooni ühe pioneeri-kolumbuse-elu ja tegevust seoses tema projekti kujunemisega ja ta juhtimisel teostatud nelja avastusreisiga üle Atlandi ookeani. Sünjuures on püütud ka ära märkida kende avastusreiside eesmärke, tulemusi ja tähtsust.

---

22 Пуменесмбие, lk. 6.

II

Christoph Kolumbus.

Kolumbuse sünniaeg, - koht ja päritolu, nagu kogu ta Ameerika avastamisele eelner periood, on olnud vaidlusobjektiks ajaloolaste vahel paljude aastate kestel ja nendes küsimustes pole veel tänaseni saavutatud täielikku selgust.

Ebaselgus Kolumbuse elu varasemas osas on tingitud audentsete dokumentaalsete materjalide vähesusest või puudumisest. Ei ole täpseid dokumentaalseid andmeid, mis lubaksid samm-sammult taastada kuulsa maadeavastaja kogu elutud. Nende puudumine võimaldab kodanlikkudele ajaloolastele esitada mitmesugeseid kergekaalulisi hüpoteese, mis muudavad kolumbuse probleemi ainult segasemaks.

Olukorra muudab kurulisemaks val see, et Kolumbuse esimesed biograafid - ta poeg Fernando* ja Las Casas** - lähtusid isik-

* või isik, nes Fernando Colóni nime all andis välja 1571.a. itaalia keeles Venetsias „Historia", mis kõneleb Christoph Kolumbuse elust ja tegevusest.

** Bartolomeo Las Casas (1474-1566) - tuntud hispaania ajaloolane, nes isiklikult võttis osa Lääne-India koloniseerimisest ja lästi tundis ka kolumbust.

linkudest motiividest ja lõid mõnikord valed versioonid Kolumbuse biograafiast, moonutades teadlikult fakte. Neile olid kättesaadavad Kolumbuse perekonna arhiivid ja nad võisid põhjalikult revideerida sealoleraid materjale ja kõrvaldada palju dokumente, mis oleksid võinud kas kahjustada Kolumbuse reputatsiooni või ümber lükata nende võltskontseptsioone.

Lisandub asjaolu, et Kolumbus ise ei kõnelnud peaaegu kunagi oma päritolust avalikult, vaid tihti valetas sihilikult, püüdes tõestada oma põlvenemist suursugusest (aadli) soost.

Suure meresõitja sünnidaatumina on viimasel ajal enamvähem üldiselt tunnustatud 1451. a. okt. lõppu. Selle kasuks kõnelevad mitmed arhiividokumendid.* Nii kinnitas Kolumbus 30. okt. 1470. a. kohtus, et ta on üle 19. a. vana.[23] Samuti ühe Genua arhüvist leitud dokumendi järgi Kolumbus 20. aastase noormehena tegeles veel 1471. a. villakraasimisega.[24]

Sellele daatumile kõnelevad vastu mõned Kolumbuse enda ja ta kaasaegsete, eriti Ber-

---

*Kui Genuast ja Savonast leitud arhiividokumendid tõepoolest käivad Ameerika avastaja Christoph Kolumbuse enda ja ta perekonna kohta.

23 Ruge, S. Christoph Columbus. 1892. ek. 14.

24 Альмамира-и-Кревеа, Р. История Испании. т. I. 1951. ek. 425 (прим. ред).

naldezi vihjed, kes isiklikult tundsid kolumbust. Nende alusel mitmed kodanlikud ajaloolased avaldasid oma arvamust kolumbuse sünniaja suhtes, mida aga ei tule pidada eriti kaaluvateks.

Nii näit. XVI saj. hispaania ajaloolane, XIX saj. inglise geograafid Humboldt ja Irving ning mõned teised nende pooldajad, toetudes Bernaldezi kinnitusele, mille järgi kolumbus suri ligi 70 a. vanusena, lugesid ta sünniajaks aega 1435-1437.a. vahel. Seda kolumbuse vanadust - 70.a. - kinnitab eriti Irvingi ja mõnel määral ka XIX saj. saksa geograafi Fiscke arvates 1505.a. Hispaania kuninga Ferdinandi dekreet, mis lubas kolumbusel, austades tavanadust ja haigust, sõita muulal hobuse asemel, milline õigus kuulus tollal aimult naistele, lastele ja vaimulikkudele.[25] Muidugi ei näita see veel, et kolumbus tollal oli vana aastate poolest. Tõenäoliselt vananes ta rutem füüsiliselt oma pingutavate merereiside tõttu.

Harris - XIX saj. inglise geograaf, Winsor - XIX saj. inglise ajaloolane, Ruge - XIX saj. saksa ajaloolane ja mõned teised oletasid veel, et kolumbus sündis 1446-1447.a. vahel. Sellisele järeldusele viis neid kolumbuse tunnistus oma

---

25 Фиске, ek. 232-233.

kirjas Hispaania kuningapaarile Ferdinandile ja Isabellale 1501. a., et ta purjetab merel juba 40 a.[26] ja kolumbuse poja Ferdinandi kinnitusele, et ta isa sai meremeheks 14 aastaselt.[27]

Oma oletustes – kolumbus sündis 35. mai 1446. a. ja 20. märtsi 1447. a. vahel – toetub XIX saj. vene ajaloolane Anutšin Savona notariaalaktidele. Nende järgi 7. aug. 1473. a. Christoph kolumbus ja ta vend Giovanni olid tunnistajateks kohtus. Kuna Genua seadused lubasid tunnistajateks olla isikutel, kes olid 25. a. ja rohkem vanad, siis Anutšin järeldab sellest, et vennad pidid olema 25. a. vanuse piiris ja Christoph kui vanem vend ei võinud olla vähem kui 26 a. vana, olles seega sündinud 1447. a. Kuid teinekord, kui kolumbuse perekonnaliikmed olid tunnistajateks kohtus, siis Christophi ei olnud. Sellest teeb Anutšin teise järelduse, et kolumbus siis veel ei olnud 25. a. vana, ja ta pidi sündima pärast 25. maid 1446. a. Aga kuna tema kui tunnistaja allkiri leidub muuti ühel testamendil 20. märtsist 1472. a., siis võis kolumbus Anutšini arvates sündida ka pärast 20. märts. 1447. a.

Tuntud saksa geograaf Peschel pidas

---

26 Путешествие, ск. 10.

27 Анучин, Д. Н. О судьбе колумба, как исторической личности и о спорных и тёмных пунктах его биографии. Землеведение, т. I, ск. 185–247. 1895. ск. 196.

omakorda Kolumbuse sünniajaks aastaid 1455–1456., kuna ühes oma kirjas 7. juulist 1503.a. Kolumbus teatab, et ta oli 28 aastane kui ta astus Hispaania teenistusse 1484.a.

Tõenäoliselt on Kolumbus pärit Genuast. Ta ise nimetas pi dulinus aktis 22. veebr. 1498.a., mis tõendab tema ja ta järglaste omandiõigust maioraadile Lääne-Indias, oma sünnikohana Genuat:[28] „Ma pärandan oma pojale,... don Diegole või isikule, kes võib pärida ülalnimetatud maioraadi, ülal pidada alati Genua linnas ühte isikut meie soost, sest sealt ma sõitsin ja seal sündisin".[29]

Kolumbuse Genua päritolu kinnitab ka 1501.a. päriner dokument, mille järgi Dominico Colombo (ladina keeles Kolumbus) pojad Christoph, Bartolomeo ja Diego on aastate eest Savonast lahkunud ja siin dunud Hispaaniasse.[30] On teada, et Ameerika avastajal Christoph Kolumbusel olid just sellenimelised vennad. Savona notariaalaktides tuleb Christoph Kolumbuse nimi kordusalt ette ja siin nimetatakse teda alati Genua kangruks (laneiro de Janua). Kolumbuse Genua päritolu tõestavad veel Genua linnaarkiivist lei-

---

28 Pucke, lk. 284.
29 Sama, lk. 235.
30 Ruge, Columbus. lk. 15.

tud ja 1931. a. publitseeritud XV saj. notariaalaktid.

Mõnede ajaloolaste arvates võis Kolumbus sündida kas Quinto Al Mares või Terrarossas-Kulades Esenua lahe rannikul. Nad lähtusid sellest, et Kolumbuste perekond tihti vahetas oma elukohta ja enne Esenuasse sündumist elas nendes kohtades ja et Christoph ja ta 2 nooremat venda sündisid varem kui perekond läks Esenuasse.[31] Las Casas ja Harris pooldarad peale Esenua Kolumbuse sünnikohana ka Terrarossat, toetudes sellele, et nii Christoph, Bartolomeo ja nende isa nimetasid end ja mõnikord kirjutasid alla kui Kolumbused Terrarossast. Muidugi see ei tõesta veel, et nimelt Christoph ja ta vend Bartolomeo sündisid selles külas. Pucne oletab üpris tõenäoliselt, et Christoph Kolumbus sündis ajal kui ta vanemad elasid Quinto Al Mares või Terrarossas, aga ta sündis siiski Esenuas, kuhu ta ema just siis millegipärast läks.

Peale Esenua, Quinto Al Mare ja Terrarossa veel paljud asulad ja linnad on pretenteerinud aule olla Ameerika avastaja sünnikohaks. Sellisid linnu ja asulaid nimetab

---

31 Pucne, lk. 234.

Ruge ainult Põhja-Haalias 17.[32] ent asi ei piirdunud ainuüksi Haaläga. Samuti pidasid Kolumbust oma kaasmaalaseks Hispaania, Portugali, Prantsusmaa ja isegi Inglismaa(!) šovinistid. Prantsuse president Grévy omandas tragikoomilise kuulsuse sellega, et ta puhtpatriootilisest tundest ajendatuna andis 6. aug. 1852. a. loa püstitada Calvi linnas Korsikal kiri kolumbuse arvatavas sünnikohas, maadeavastaja auks monumendi.

Pole kahtlust, et oma sotsiaalselt päritolult oli kolumbus käsitööline.[33] Suure meresõitja isa oli kangur, samuti tegeles ta ka noores eas sama käsitööga. 1472. a. päriner dokument kinnitab, et Christoph kolumbus oli tollal esenua villatööliste tsunfti liige.[34] Sama kinnitavad ka juba ulpoolnimetatud savona notariaalahtid. Ilmselt on valed kolumbuse enda ja ta poja Fernando väited, et kolumbus pärines aadlíne hulgast ja ei olnud mitte esimene admiral oma suguvõsast. Pole võimatu, et nad seda väites pidasid silmas samanimelisi prantsuse mereröövleid ja oletasid mingit kauget sugulust nendega. Mingeid mõjuvaid tõendeid selle suguluse kohta aga pole. Pealegi esineb perekonnanimi Colombo

32 Ruge, Columbus, lk. 12.
33 Ampruse, lk. 197.
34 Пуменесмвие, lk. 9.

(Kolumbus) õige tihti Haalias, eriti Tõrreeni ja Liguuria sadamalinnades.

Tõenäoliselt Kolumbuse vaarisa ja vanaisa Giovanni olid talupojad Genua lähedal Terrarossas. Võib-olla on Fisckel õigus, kui ta arvab, et selles külas sündiska Christoph Kolumbuse isa-Dominico ja asus siit koos oma isaga ümber 1430-1445.a. vahel Quinto Al Maresse.[35] Oma poja Dominico andis Giovanni õpipoisiks kangrumeistri Guillermo Brabanti juurde Genuasse 7 aastaks, nagu näitab Genua arhiivis säilinud akt.[36]

Arvatavati Genuas abielluski Dominico kangrur Fontanarossa tütre Susannaga - võib-olla 1445.a.[37] Nähtavati elasid Kolumbuse vanemad algul Quinto Al Mares.[38] Siit sürdusid nad Genuasse - pole täpselt teada, millal või mispärast. Revsini järgi võis see toimuda 1451.a.

Mõnede ajaloolate arvates elanud Dominico Genuas algul päris jõukalt, olnud ühe (Winsor jt.) või kogeni kahe maja (Fuscke, Revsin, Anutšin) omanik. Ent nagu nüüd 1440-1455.a. notariaalaktide põhjal on selgunud, oli ta üpris vaene inimene - maju tal ei olnud, vaid

---

35 Фиске, ск. 234.
36 Путешествие, ск. 9.
37 Анучин, ск. 195.
38 Ревзин, Т. колумб. 1937. ск. 21.

ta rentis endale elamu San Stefano kloostrilt.[39] Kogu oma elu jooksul ei saanud kalevivangur Dominico Colombo endale majanduslikult jalgu alla, hoolimata võikidest pingutustest. Nähtavasti oli põhjuseks tolleaegsete Itaalia kaubalinnade üldine vaesumine ja allakäik.

Genuast sürdus kolumbuste perekond, peale Bartolomeo-kartograafi, kes jäi algul Genuasse ja sürdus Kalt varsti Portugali, Savonasse- jälle ei ole täpselt teada, millal ja mispärast. Arvatavasti toimus see 1470. a. ümber: Revsin annab ümberkolimise daatumiks 1470. a.[40] Fiscke 1471. a.[41] Revsini järgi ostis Dominico 1474. a. Savonas võlgu maja koos põlluga, lubades võla 5 a. jooksul tasuda.[42] Süngi ei parane ta majanduslik seisund ja 25 a. hiljem esitavad kreditorid maksunõude ta lastele.

Savonas suri kolumbuse ema umb. 1484. a. ümber ja Dominico sürdus uuesti Genuasse. Kolumbuse vend Giovanni oli juba varem surnud Genuas.[43] Arhiividokumentide andmetel elas Dominico Genuas veel 1494. a. Varsti peale seda ta nähtavasti suri- vaesuses ja võlgades, ehkki ta remalvübivad pojad kabel-

39 Путешествие, lk. 9.
40 Petzuse, lk. 23-24.
41 Fiscke, lk. 234.
42 Petzuse, lk. 24.
43 Sama, lk. 23.

damatult igati toetasid teda. Kolumbuse õde Biancetta, kes abiellus juustukauplejaga, suri enne isa. Üldse pärines Dominico abielust Susanna Fontanarossaga 5 last: pojad Christoph, Giovanni, Bartolomeo, Giacomo ja tütar Biancetta, kelledest Christoph oli vanem.[44]

Pole teada, kuidas veetis tulevane maadeavastaja oma lapsepõlve, kus ja kuna sai oma hariduse. Arvatavati tööstas ta juba lapsena oma isa töökojas koos oma nooremate vendadega, aitas ema selle majapidamistöödes; vabal ajal mängis vendade ja õega ning naabrite lastega tänaval, käies sageli ka sadamas, kus ta kuulis madruste kõnelusi nende reisidest teistele maadele. Tõenäoliselt käis ta Genuas kalevikangrute tsunfti koolis, kus omandas kangrude ja kaleviga kaubitsejale vajalikud teadmised.

Kolumbuse poeg Fernando väidab „Historias", et ta isa õppis Pavia ülikoolis kosmograafiat, astroloogiat ja geometriat.[45] Tagasihoidlikumalt väljendub Las Casas, kõnelades, et kolumbus tutvus Pavias teaduste algetega, grammatika ja ladina keelega. Muid tõendeid kolumbuse Pavias kübi-

---

44 Ansyrus, lk. 197.
45 Ruge, Columbus. lk. 33-34.

mise kohta ei ole. Pole tõendeid ka ta ükbimise kohta Pisa ülikoolis, kus ta ühe versiooni järele olevat omandanud meresõiduks vajalikud teadmised. Kolumbus ise ei maini kunagi kuskil, et ta oleks õppinud mõnes kõrgemas õppeasutuses.

Kuna kolumbus Pavia ja Pisa ülikoolides ei õppinud, kalevikangrute tsunfti koolis ei võinud saada kõrgemat haridust, jääb üle oletada, et ta oma küllalt suured teadmised omandas aastate jooksul iseõppimise teel. On kindel, et ta luges itaalia, hispaania, portugali ja ladina keeles. On käit. säilinud Cambrai püskopi, kardinal Pierre d'Ailly ladinakeelse teose „Imago mundi" eksemplar kolumbuse isiklikude märkustega lehekülgede äärtel.[46] Samuti tundis kolumbus kosmograafiat, geomeetriat, astronoomiat, oskas joonestada kaarte, oli kalligraaf, oskas skitseerida eskiise ja jooniseid,[47] tundis hästi mereasjandust. Igatahes ilmutas ta end juba oma esimesel avastusreisil väga kogenud meremehena „... kelles olid õnnelikult kombineerunud kapteni, astronoomi ja piloodi (lootsi) omadused. Ta mitte ainult oman-

---

46 Путешествие, lk. 10.
47 Ayrus, lk. 198.

das täielikult oma aja laevajuhtimiskunsti, vaid ka tõstis selle kõrgemale astmele."[48] Mereasjanduse nüvõrd põhjalik tundmine pidi aga baseeruma suurtel teadmistel ja praktilistel kogemustel.

Et kolumbus oma teadmised omandas iseõppimise teel, sellele viitab ta kiri Hispaania kuningapaarile 1501. a., kus ta ütleb: „Ma suhtlesin selle aja teadlastega, vaimulikega, ilmlikega, latinistidega, kreeklastega juutidega, mauridega ja kõikide uskude esindajatega. Ma evin teadmisi mereasjanduses, astroloogias, geometrias ja oskan joonestada maakaarte, ... ma kurisin kosmograafilisi, ka ajaloolisi ja filosoofilisi raamatuid..."[49] Hariduse omandamisele ei lubanud kolumbust kestvamalt pühendada ju ka perekonna kehvavõitu majanduslik baas.

On raske öelda, millal ja millistel asjaoludel algas kolumbuse lähem tutvumine mereasjandusega. Ta enda tõendamise järgi 1501. a., nagu juba eelpool mainitud, purjetab ta merel 40. a., seega juba 1460. a. 11 aastasena. „Historias" lastakse tulevasel admiralil

---

48 Путешествия, lk. 12.
49 Анучин, lk. 199.

minna merele 14. a. vanuses. Nende väidetega on vastuolus Esenuast ja Savonast leitud dokumendid, mis näitavad, et Kolumbusvuel 1473. a. – 22 aastasena – oli kangus,[50] samuti Kolumbuse enda edaspidised väited. Nii laseb Las Casas Kolumbusel öelda „Esimese reisi päevikus"* 21. dets. 1492. a.: „Sõidan merel 23 aastat ja ei ole sealt lahkunud nimetamisväärseks ajaks..."[51] seega alustas tulevane meresõitja oma meremehekarjääri 1469. a. 18 aastase noormehena. Kui viia see kinnitus kooskõlla arhiividokumentide andmetega, siis võib oletada, et Kolumbus tegutses tollal kangruna. Sellest ei piisanud aga eluülalpidamiseks ja sellepärast tuuris ta ajutiselt laevadel.

Kolumbuse esimene pikem merereis toimus tõenäoliselt 1473 või 1474. a.[52] Kaudsed dokumentaalsed andmed lubavad oletada, et ta võttis osa genualaste kaubanduslikkudest ekspeditsioonidest Egeuse vetes 1474–1475. a. Nendel aastatel külastas Chiose saart genua kaupmehe ja pankiiri Paolo Negro poolt varustatud laevatik, tuues siit lähnavat kaiku Euroopa turgudele. Et Kolumbus tõe-

---

50 Ayrum, lk. 197.

* Kolumbuse I avastusreisi (1492–1493) käsitleb Las Casase „Esimese reisi päevik", mis on hävinud Kolumbuse tõelise päeviku ümberjutustus Las Casase omapoolsete märkustega.

51 Пумпянский, lk. 155.

52 Sama, lk. 5.

poolest on vüibinud Chiosel, nähtub selest, et tal lastakse „Esimese reisi päevikus" võrrelda lääne-india mastikspuud tema poolt Chiosel nähtuga.

Pole päris selge, millal ja mispärast kolumbus lahkus Itaaliast ja asus elama Portugali. Igatahes kaob Savona notariaalahtidest ta nimi 1474. a. paiku. Magidovitši järgi, mis on ka kõige tõenäolisem, satub kolumbus Portugali 1476. a. mais Paolo Negro ja Lodovico Centurione kaubamaja esindajana.[53] Fiske järgi asus ta Portugali 1470. a. ümber ja Revsini arvates 1474. a.

Legendi põhjal, mis tugineb „Historial", tuli kolumbus esmakordselt Portugali 1470. a. seoses merelahinguga Lissaboni juures.[54] Seda laevad Navarrete ja mõned teised kodanlikud ajaloolased isegi tõepärasaks. Nende järgi Hisis kolumbus tollal kuulsa genua korsaari Colombo tunistuses.[55] Selle laevatiu tungis kallale Portugali rannikul veneetsia galeeridele. Tekkis lahing, mille tulemusena mõned mereröövlite laevad, nende hulgaska su, millel viibis kolumbus, süttisid põlema. Kolumbusel aga õnnestus pääseda ja jõuda Portugali randa. Ent sellel legendil ei või olla tõepärasust, sest veneetsia arhiividoku-

53 Путешествия, ск. 11.
54 Чтение сор. ск. 94.
55 Энциклоп., ск. 200

mentide andmetel toimus mererõõrlite ja veneetsia laevade vaheline võitlus 22. aug. 1485. a., s. o. ajal, kui kolumbus oli juba kaua aega elanud Portugalis ja sürdus peatselt Hispaaniasse.

Arvatavati tegutres kolumbus ka Portugalis, vähemalt esialgu, Paolo Negro kaubamaja agendina. Igatahes ostis ta veel 1479. a. Negro ja Centurione kaubamaja esindajana Madeiral suhkrut.[56] Lisaks sellele tunnistab 25. aug. 1479. a. päriner dokument, et genua kodanik Christoph kolumbus, vanusega 25 aastat, kes sõidab järgmisel esmaspäeval Lissaboni, nõudleb Lodovico Centurionelt 100 floriini võlga. Genusse kolumbus sõitis lühemaks ajaks: ta elas sellal Portugalis – osalt Lissabonis, osalt Porto Santol ja Madeiral.

Enamike kodanlike kolumbuse biograafide arvates hankis tulevane admiral oma Portugali perioodi algul elatist kaartide joonestamisega (nagu ta vend Bartolomeo, kes arvatavati siis elas Lissabonis) või raamatute müümisega. Võimalik, et need olid ta kõrvaltegevusteks. Tõenäoliselt jäi ta pärast Portugali tulekut inkagi veel

---

56 Пуменсемьне, ек. 11.

mõneks ajaks Negro ja Centurione vaubamaja agendiks.

1479. a. paiku abiellus Kolumbus Portugalis aadlineiu Félipe Moñiz Perestrelloga, keda üldiselt peetakse silmapaistva meremehe ja Porto Santo kuberneri Perestrello tütreks.[57] Arvatakse, et abiellumise ajal oli Kolumbuse ăi juba surnud ja Porto Santo saart valitses ta poeg Bartolomeo Perestrello. Sellest abielust sündis 1480. a. Kolumbuse poeg Diego, kes hiljem päris isa admirali ja India viitsekuninga tiitli.

Kolumbuse varasemad biograafid pidasid väljapaistvaks sündmuseks Kolumbuse elus, enne ta Ameerika avastusreisu, ta reisi Islandile 1477. a. Nad lähtusid siin „Historiast", mille vaostaja laseb admiralil teatada, et „1477. a. veebruaris purjetas ta 100 geograafilist miili (umb. 5 laiuskraadi) Tile (Thule-s.o. Island) saare taha, mille lõunarannik asetseb 73. parallelil, aga mitte 63. parallelil, nagu väidavad mõned autorid..."[58]

Ent „Historias" ei märgita, et Kolumbus oleks maabunud Islandil: tal lastakse sõita vaid Islandist põhja poole. Las Casas „Esimese avas-

57 Hymenaeculus, lk. 11.
58 Ruge. Columbus, lk. 36.

tusreisi päevikus" nimetab, et põhjapoolseimaks punktiks, kus Kolumbus käis, oli Inglismaa – „ja ta räägib, et käis põhjas, s. o. Inglismaani".[59] Üldse ei viita Kolumbus kusagil oma Islandi reisile. Tuleb arvata, et kuna legend Islandilkäimiset sisaldab palju ebatäpsusi, siis on ta lihtsalt väljamõeldis.

Võib oletada, et Kolumbus võttis osa portugaallaste avastusreisidest Esuinea põhjarannikule 1482. a.[60] Kahel talle kuulura raamatu äärtel märgib maadeavastaja, et ta on korduvalt purjetanud Esuinea rannikuni ja viibinud sealses Portugali koloonias ela Minas. Ka „Esimese reisi päevikus" laseb Las Casas tal öelda: „... lõunas käisin ma Esuineas".[61]

Kahjuks pole mingisugusid otsesid dokumentaalseid andmeid sellest, et Kolumbus teostas mitmesugusid kaugeid merereise enne esimest Atlandi Ookeani ületamist. On raske öelda, millisel määral need Kolumbuse enda märkused vastavad tõele. Pole aga alust kahelda selles, et oma elu Portugali perioodil – tõenäoliselt 1476–1485 – sooritas

---

59 Путешествия, ш. 155.

60 Бейкер, Д. История географических открытий и исследований. 1951. ш. 90.

61 Путешествия, ш. 115.

Kolumbus ulatuslikke merereise, viibides põhjas Inglismaal ja lõunas Guineas. Eida näiteid kolumbuse kirjades, eriti kirjas, kus ta teeb kokkuvõtteid oma kolmandast avastusreisist, tunnistavad, et ta tõepoolest külastas varem Guinead. Ainult me ei tea, kas ta teostas neid reise genua või portugali kaubamajade esindajana.

Nagu ülaltoodust nähtub, on kolumbuse kogu Ameerika avastamisele eelner eluperiood võrdlemisi ebaselge, mis on tingitud audentsete dokumentaalsete materjalide vähesusest või puudumisest. Selletõttu on kodanlikkudel ajaloolastel olnud võimalus pustitada kõige mitmekesisemaid ja vastukäivaid hüpotuse. Rohkem selgust sellesse olukorda tõid esenua ja Savona linnaarhiividest leitud dokumendid, milledest asvatakse, et nad tõepoolest käivad Ameerika avastaja kolumbuse perekonna kohta. Nende arhiividokumentide ja eelmiste sajandite ning käesoleva sajandi kolumbuse kohta ilmunud kodanlikkude autorite tõide kriitilisel uurimisel on nõukogude ajaloolased, eriti Magidovits, teinud ära suure tõö. Nad paljastasid palju kodanlikkude autorite võltskontseptsioone kolumbuse kohta ja panid aluse kolumbuse kü-

simuse käsitlemisele marksistlikust seisukohast. Kõige selle tõttu me võime kõrdlemisi tõenäoliselt väita, et tuntud maadeavastaja sündis 1451.a. okt. lõpul Genuas. Oma sotsiaalselt päritolult oli ta käsitköline. Nooruses oli ta ise kangur, kes vahete-vahel teenis ka laevadel. Oma küllaltki suured teadmised omandas ta iseõppimise teel. Kuulsa meresõitja esimene pikem merereis langeb arvatavasti 1473-1474.a., kus ta võttis osa genualaste kaubanduslikkudest ekspeditsioonidest Egeuse meres. Võib oletada, et Portugali sattus ta 1476.a. mais Negro ja Centurione kaubamaja agendina ja teotres sellena seal ka mõni aeg pärast seda. Portugalis ta abiellus aadlisoost neiuga ja siin sündis ta poeg Diego. 1482.a. võttis kolumbus osa portugaallaste koloniaalekspansioonist Guinea rannikule ja viibis nende sealses kolooniaas da Minas. Selle kolooniа rajasid portugaallased 1482.a. Guinea lahe põhjarannikule ja see kujutas endast platsdarmi nende avastustul Lõuna-Afrikasse. Siit said nad kulda ja palju teisi kalleid kaupu. Suure ulatuse võttis nende kaubitsemine neegritega, kelle intensiivset püüki nad organiseerisid avastatud aladel. Siin oli kolumbusel suurepärane võimalus

veenduda orjakaubanduse tulukuses.

Kahtlemata sooritas Kolumbus oma elu Portugali perioodil mitmeid ulatuslikke merereise, viibides Inglismaal, Siris, Esuineas ja omandades nendel reisidel praktilisi oskusi ja teadmisi mereasjanduses. Viibis ta ju ühes Lääne-Euroopa eesrindlikumas maas, kust lähtusid paljud pikemad avastusreisud, mis tegelikult olid koloniaalsed röövekspeditsioonid. Võiks öelda, et just need portugaallaste koloniaalsed ekspeditsioonid lõid üldise avastuste õhkkonna, nende ookeanisõidu praktikas omandatud puhttehnilised kogemused ja geograafilised teadmised olid baasiks, millelt võrsus hiljem vuulus Kolumbuse projekt – otsida lühemat lääneteed Pürenee poolsaarelt Indiatesse.

III

Kolumbuse projekt.

Kolumbuse projekti tekkelugu on äärmiselt ebaselge. Materjalide lünklikkuse ja vasturääkivuste tõttu võib projekti kujunemise käigu restaureerimisel pretendeerida vaid tõenäolisusele.

Enamik kolumbuse biograafe paigutab projekti tekkeloo kolumbuse elu portugali periodi, millele on meidugi raske vastu vaielda. Nende arvates omab kolumbuse avastusretke idee tekkimises suure tähtsuse ta abiellumine Perestrello tütrega, sest sellel teel avanenud kolumbusel võimalus tutvuda oma äiale kuulunud merekaartide ja märkmetega. Ruge ütleb kolumbuse kohta: „... ühendus Perestrellode aadlisisusest kolohistiperekonnaga viis ta avastaja elukutse juurde ..."[62] Winsor arvab, et võib-olla tutvus Perestrello paberitega viiski kolumbuse mõttele pöörduda Toscanelli poole.[63] Loomulikult on võimalik, - kui Perestrello, tuntud meresõitja ja Porto Santo saare endise kuberneri, tütar

---

[62] Ruge, Columbus, ek. 14.
[63] Yüncop, ek. 97.

oli Kolumbuse abikaasa ja selle perekonnal oli arhiir, kus leidus merekaarte ja märkmeid Kolumbuse äia poolt sooritatud merereiside jne. kohta, - et nendega tutvumine omas teatavat mõju admirali avastusidee tekkimises.

Bakeri, - XX saj. inglise kodanliku ajaloolase, arvates äratasid Kolumbuse avastuskire just need kogemused ja üldise iseloomuga teadmised, mida ta sai osa kõttes portugaallaste Aafrikareisidest 1482. a.[14] Muidugi ei ole kahtlust, et üldse kõikidel portugaallaste avastusreisidel, nagu juba eespool märgitud, oli suur mõju Kolumbuse projekti tekkele.

Fernando Colón oma teoses „Historia" jagab need põhjused, mis vaensid tema isa, et lääneteel kaudu on võimalik jõuda Indiatesse, 3-e gruppi,[15] mille tõepärasust meil ei ole alust eitada.

1) Loodusliku, nagu Maa kerakujulisus; tolleaegne arvamus, et mere suurus on Läiksem võrreldes maismaa suurusega jne.

2) Vanade antiikautorite, nagu Ptoleomaiose, Aristotelese, Seneca, Pliniuse ja Kaasaegsete - Pierre d'Ailly, Toscanelli, di Conti; samuti Marco Polo, Mandeville autoriteet, kes viitasid mandri olemasolule mere taga lääne.

---

[14] Бейкер. ek. 90.
[15] Анучин. ek. 203.

3) meremeeste jutustused nende poolt nähtud maadest läänes, sealt kooluga kantud tundmatutest taimedest, esemetest jne.

Rea maadeavastuste ajaloo uurijate, nagu Winsor jt. arvates jõudis Maa kerakujulisuse teooria kolumbuseni Cambrai piiskopi, kardinal Pierre d'Ailly (Petrus Alliacus) raamatu „Imago mundi" kaudu, mille ta kirjutas 1410. a.[66] Siit olevat kolumbus ammutanud tutvuse antiikautoritega, nagu Ptoleomaios, Strabon, Seneca jt., kes pooldavad Maa kerakujulisuse teooriat ja viitavad meretee kõimalikkusele Pürenee poolsaarelt lääne suunas, ja üldse palju kajalinke elemente oma projekti kujundamiseks. Humboldti arvates „... Raamatul „Imago Mundi" oli suurem mõju Ameerika avastamisele kui kolumbuse kirjavahetusel Firenze õpetlase Toscanelliga."[67]

Pierre d'Ailly taotles „Imago mundis" mineviku teadmistest kokkuvõtte tegemist ja tsitteris sellel eesmärgil niihästi ladina, kreeka kui ka araabia autoreid.[68] Raamatus on esitatud nende autorite kõige mitmekesisemad arvamused segipaisatult, samuti ebaõigelt. Tutvus ju autor ise antiikautorite arvamustega mitte vahetult, vaid kaudselt. Näit. hankis ta nende kohta

---

66 Jürecop, lk. 109.
67 Marusobur, lk. 119.
68 Ruge, s. Geschichte des Zeitalters der Endeckungen. 1881. lk. 223-224.

materjali inglise hilisskolastiku Baconi teosest „Opus majus." See aga omakorda täiesti vabas stiilis tõlgitses antiikaja õpetlaste seisukohti. Nähtavasti ei tundnud d'Ailly ka Marco Polo tööd (Las Casas selleratu laseb kolumbusel kõnelda Marco Polo vaimus juba „Esimese reisi päevikus"). Kõige selle tõttu ei suutnud ta esitada mineviku teadmiste vähegi rahuldavat kokkuvõtet. On muidugi raske ümber lükata väidet, et d'Ailly võis äratada Kolumbuses mõtte pöörduda järelepärimisega Toscanelli poole.

Esmakordselt ilmneb kolumbuse tutvus d'Ailly tööga selgelt ta kirjas Ferdinandile ja Isabellale III ekspeditsiooni tulemuste kohta, kus kolumbus püüab tagajärjetult kooskõlastada oma avastusreisil saadud teadmisi ja kogemusi vanade autorite seisukohtadega ja piibli legenditega. Ta toob kirjas väljavõtteid d'Ailly teosest. Ka on säilinud, nagu juba eespool mainitud, üks „Imago mundi" ladinakeelne eksemplar kolumbuse enda märkustega lehekülgede äärtel. Muidugi ei garanteeri see veel, et kolumbus tõesti tundis seda tööd ka juba esimese avastusreisi projekti tekkimise ajal. Tal lastakse viidata küll „Esimese reisi päevikus" Pliniusele, kuid sellega

võis ta tutvuda ka teiste autorite kaudu. Pealegi ilmus „Imago mundi" trükist alles 1490.a.[69], s.o. ajal kui kolumbuse projekt oli juba kujunenud. On kaevalt mõeldar, et tal õnnestus tutvuda teose käsikirjalise tekstiga.

Ent antükaja autorite kaadega võis kolumbus mõnel määral tutvuda juba enne „Imago mundi" ilmumist. Nende seisukohad hakkasid tollal levima, seoses nende teoste trükkimisega ladina keelde, tänu trükikunsti arengule. Nii näit. Strabohi-kreeka geograafi I saj. e.m.a.-raamat „De situ orbis" ilmus ladinakeelses tõlkes 1469.a. ja ladinakeelne Ptolemaiose töö tõlge 1475.a. Need tööd ärafasid laialdast tähelepanu Portugali õpetlaste hulgas ja ei jätnud kindlasti mõju avaldamata ka kolumbusele. Siiski tõenäolisemaks kolumbuse allikaks antükaja õpetlaste arvamuste kohta, vähemalt üldisemas mõistes, peetakse ikkagi „Imago mundit".

Kolumbuse usku maa olemasolusse lääne pool Hispaaniat pidid kinnitama ka antükaja autorite ennustused ja piibli legendid, mis kiitasid maa või mitme maa olemasolule Atlandi ookeani teisel kaldal. Näit oma tragöödias „Medea" ennustab Seneca aja tule-

---

[69] Уйесор, ек. 110.

vut tulevikus, kus läänes Pürenedest avastatakse suur maa.[70] Strabon jälle avaldas arvamust, et kogu asustatud ala moodustab ühe kolmandiku parasvöötmest ja et parasvöötmes võib leiduda veel teine või isegi mitu asustatud ala. Kolumbuse poja Fernando kinnituse järgi jätnud tema isale eriti suure mulje Seneca ennustus. Meieni on säilinud Seneca „Medea" eksemplar, mis kuulus Fernando Colónile ja kus ta selle ennustuse koha kriipsutas alla ja lehekülje äärel märkis, et selle lääneteo ennustuse viis täide tema isa 1492.a.[71]

Mõju avaldasid kolumbusele ilmselt ka Marco Polo, Nicolo di Conti, Mandeville jutustused Kaug-Idast. Esimesena võis kolumbuse tähelepanu nendele töödele juhtida Firenzes XV saj. elanud arst ja kuulus kosmograaf Paolo Poggio Toscanelli, kes ise kahtlemata oli nendega tuttav.

Marco Polo* teos ilmus esmakordselt trükist 1477.a. Nürnbergis saksa keeles[72] ja kolumbus ilmselt ei saanud seda ise vasutada. Võimalik, et raamat oli tuntud nürnberglasele, Lissabonis elavale õpetlasele ja meremehele Martin Behaimile, kes oli Portugali teenistuses ja kolumbuse

---

[70] Fucke, lk. 247.
[71] Yüsecop, lk. 108.
* vt. lähemalt ta reisidest sissejuhatus, lk. 12.
[72] Yüsecop, lk. 105.

biograafide kinnituse järgi tundis lähemalt kolumbust. See võis siis ka tutvustada tulevast maadeavastajat selle teosega. Kolumbus ise tutvus küll teose ladinakeelse trükiga, mis ilmus 1485.a. On säilinud Kolumbusele kuulunud Marco Polo raamatu ladinakeelne eksemplar märkustega lehekülgede äärtel, mida peetakse admirali omadeks ja mis Navarrete oletuse järgi pärinevad ta esimese avastusreisi ajast. Seni eiole seda aga lõplikult veel tõestatud. Humboldt teeb vea, kui ta kahtleb, kas kolumbus tundis Marco Polo tööd, toetudes sellele, et ta ei tsitseeri seda kusagil. Pealegi oletas ta seda sus, kui ei olnud veel teada, et kolumbuse isiklikus arhiivis leidub Marco Polo teos.

Võib oletada, et kolumbus tutvus mingil kiisil ka Mandeville jutustustega kaugidast, mis esmakordselt ilmusid trükitud raamatuna Prahtsusmaal 1480.a.[73] Igatahes kinnitab Bernaldez kategooriliselt, et kolumbus on neid lugenud.

XIV saj. elanud inglise rüütel Mandeville kasutas mitmesuguste reisijate ja uurijate kirjeldusi Aasiast ja nende põhjal kirjeldas ana olematut reisi Aasia maades, lisades omalt poolt

[73] Yüksop, ek. 106.

palju fantaasiat juurde. Kuna Euroopas nii väke veel teati XIV ja XV saj. idamaadest, siis ta teosel oli suur menu ja Euroopa haritud inimesed uskusid ta väljamõeldisi kaua aega.

Ilmselt oli kolumbus tuttav ka Bracciolini teosega di Conti reiside üle.* Winsor oletab, mis võib-olla vastab ka tõele, et Toscanelli kuulis Contilt läänereisist ja kõneles sellest oma lähituses kolumbusele.[74] Võimalik, et kolumbus ise tutvus selle teosega mõnevõrra hiljem.

Marco Polo, Conti andmeid kasutasid ka kosmograafid XV saj. Mõlemate andmeid kasutas näit. oma kaardi koostamisel venetsia kosmograaf Fra Maioro 1459. a.[75] Ilmselt kasutas samu andmeid ka saksa geograaf Martin Behaim oma gloobusel 1492. a. Loomulik, et nii tolleaegsetel geograafilistel kaarditel kui ka Behaimi gloobusel puudub Ameerika ning Atlandi ookean ühab Aasia idakaldaid. Pole kahtlust, et kolumbus meremehena hästi tundis kõiki tolleaegseid geograafilisi kaarte ja ka Behaimi gloobust.

Avastusretke projekti kujunemise problemi käsitlemise keskpunkti moodustab aga Toscanelli kiri kolumbusele.

Toscanelli oli veendunud Maa kerakujulisuse teooria pooldaja, kes sügavalt uskus

---

* vt. lähemalt Nicolo di Conti reiside üle Sissejuhatus, ek. 12.
74 Müncop, ek. 106.
75 Carruegeh, ek. 59.

läänetee demasolusse Indiasse. Võib-olla ta 1474.a., nähes, kuidas portugaallased juba pool sajandit näevad kaeva, et jõuda ümber Aafrika Indiasse, saatis, võimalik, et portugaallaste sellekohase palve peale, kirja portugali aadlikule Fernan Martinezile, et see juhiks Portugali kuninga tähelepanu võimalusele jõuda Indiasse palju hõlpsamalt läänetee kaudu. Pole sugugi võimatu, et Martinez isiklikult tundis Toscanellit. Veelgi tõenäolisem on, et Martinez pöördus järelepärimisega Toscanelli poole Portugali kuninga soovil, kelleni ulatusid kuuldused Toscanelli arvamustest. Vastuseks Martinezile saatis tuntud õpetlane 25. juunil 1474.a. kirja ja kaardi, kus oli kujutatud Atlandi ookean Euroopast lääsnija Siinast idase. Ent portugaallased, kes avastasid 1471.a. Kullaranniku, tegelesid selle ekspluaturimisega. Nad saavutasid esimesi reaalsemaid tulemusi oma otsingutel, leides kulda, orje jne. ja ei laskned end kiskuda kulukale ja riskantsele üritusele. Toscanelli kirja aga varjati ilmselt riikliku saladusena.[76] Ei võinud ju olla kindel, et teised riigid ei karda minna sellisele avantüürile ja jõuavadki ehk Indiatesse.

On tõenäoline, et Kolumbus sai teada Tosca-

---

[76] Aruyrure, lk. 202.

nelli plaanist või isegi kirjast Martinezile - abiellumine Perestrello tütrega avas talle uksed kõrgemasse seltskonda - ja pöördus arupärimisega kirjalikult Toscanelli poole. Võimalik aga, et kolumbus sellest kirjast midagi ei teadnud ja et temani lihtsalt ulatusid kuuldused Toscanellist. Anutšini, Fiske ja mõnede teiste kolumbuse biograafide järgele pöördus kolumbus Toscanelli poole ühe Firenze kaupmehe - Giraldini - vahendusel, kes elas tollal Lissabonis. Giraldinile andis kolumbus kirja Toscanelli jaoks ja see andis selle edasi tuntud õpetlasele. Võimalik, et see arvamus vastab ka tõele.

Kolumbuse järelpärimisele vastas Toscanelli kirjaga, milles ta tervitas tulevase maadeavastaja kavatsust sõita sinna, kus kasvavad kürtsid ja saatis talle koopia Martinezile saadetud kirjast ja kaardi. Nähtavasti siis kolumbus muusti kirjutas Toscanellile, saates talle oma märkmed või kaardid või midagi muud ja teatas oma kavatsustest purjetada Indiasse üle Atlandi ookeani, sest teises kirjas genualasele kirjutas Toscanelli, et ta sai kolumbuse poolt saadetud esemed[77] ja edasi: „Ma loen Teie projekti purjetada idast läände, vastavalt nõidetele minu kaardil, ... suureks ja õilsaks projektiks. Mulle

---

[77] Marugobur, lk. 121.

on meeldir näha, et Te mind hästi mõistsite ja et see teekond muutub... võimalikuks... ja et see toob Teile au, hinnatamatuid kasumeid..."[78]

Kirjades ülistas Toscanelli Ida rikkusi ja tosnitas materiaalseid hüvesid, mida sealt on võimalik saada. Nii jutustas ta, et rahvarikkad idamaad on „... küllastatud... igat liiki vürtsidega ja kalliskividega",[79] kulla ja lõbedaga,[80] eriti Zipangu osas. Idamaadel on palju kuningrüke, provintse ja linnu toredate ehitustega.[81] Nende üle valitseb üksainus valitseja, keda nimetatakse suureks khaaniks ja kelle residents on Enamati Hiina provintsis. Kõikjal toimub elar kaubarahetus. Leidub suurepäraseid sadamaid, nagu näit. Zaiton, kus „...igal aastal lossitakse sada sada suurt laeva, milledel veetakse kürtsi".[82]

Pole kahtlust, et Toscanelli kirjad tuginerad, eriti Ida rikkuste kirjeldamisel, Marco Pole, võibolla mõnevõrra ka Nicolo di Conti teostele. Täpselt samuti, nagu Marco Polo, liialdab ta Ida jõukuse jne. kirjeldamisel. Tegelikult Marco Polo oligi ju peamine allikas Ida-Aasia kohta, Zipangu kohta kogueni ainus. Sellepärast pole ime, et isegi selline teadlane, nagu Toscanelli, jagas oma allika eksimusi.

---

78 Хрестоматия по истории средних веков. под ред. Н. П. Грацианского и С. Д. Сказкина. т. II, ч. II. 1938, ек. 14.

79 Sama, ek. 14–15.

80 Фиске, ek. 242.

81 Хрестоматия. ек. 14.

82 Sama.

Tartu Ülikooli Raamatukogu
ARHIIVKOGU

Edasi arendab Toscanelli läänetee kaudu Indiatesse jõudmise plaani. Ta väite järgi olevat ta kõnelnud juba varem sellest Martinezile. Arvatavasti saatis Toscanelli kaart kolumbust selle avatusreisidel. Pole igatahes mingit alust kahelda selles, et kolumbus seda vähemalt on näinud ja enda käes hoidnud. On oletus, et Toscanelli kaart on meieni säilinud. Nimelt teatati II Maailmaõõja ajal ühes saksa ajakirjas selle kaardi leiust Firenze arhiivis ja avaldati kaardi foto. Kaardil leiduvaid märkusi peeti Toscanelli omadeks. Lõplikult seda aga tõestatud ei ole. Üldiselt ühtuvad küll leitud kaardil kujutatud andmed Toscanelli kirjas kolumbusele antud seletustega. Niimaste järgi: „Lissaboni linnast läände on kaardile kantud 26 pikkuskraadi, millest igaüks haarab 250 miili kuni suure ja toreda Quinsai linnani. ... See vahemaa moodustab peaaegu ühe kolmandiku Maa ümbermõõdust."[83] Vahesadamateks teel Lissabonist Indiateni võisid olla Assoori saared ja müstiline Antiilia saar. Toscanelli viga seisnub selles, nagu juba eespool märgitud,* et ta tunduvalt suurendas Aasia mandri ulatust läänest itta ja vastavalt sellele vähen-

---

[83] Bucke, ek. 242.

* vt. lähemalt Toscanelli kohta Sissejuhatus, ek. 11.

das Atlandi Ookeani ulatust Lääne-Euroopa ja Hiina vahel.

Lõppeks avaldab Toscanelli põhjused, mispärast on eurooplastel vaja jõuda Indiatesse:[84] 1) et saada sealt suuri materiaalseid rikkusi ja kasumeid, 2) õppida tundma idamaade õpetlasi, riigivalitsemiskorda ja sõdade pidamiskunsti, 3) et idamaade valitsejad võiksid õppida ka eurooplastelt ja omada sidet kristlikkude maadega.

Kahjuks ei ole Kolumbuse ega Toscanelli kirjavahetus, nagu enamik Kolumbusesse puutuvaid materjale, algupärandis säilinud. Samuti ei ole säilinud Toscanelli kiri Martinezile. Küll on Toscanelli kirjad säilinud hispaania, itaalia ja ladinakeelses koopias.[85]

Paljud Kolumbuse kodanlikud biograafid, nende hulgas ka Winsor, Anutšin jt. oletasid, et Toscanelli pöördus Kolumbuse poole ladina keeles kui portugaallase poole, nimetades teda Cristobal Columbo. Nähtavasti toetuvad nad oma arvamustes Toscanelli sellekohastele märkustele ta viimases kirjas Kolumbusele: „Ma ei imesta, et Teie, inimene suure vaprusega, ja kogu portugali rahvus, kes alati tõstab esile

---

84 Хрестоматия, лк. 14–15.
85 Уйнсор, лк. 99.

suurepäraseid inimesi taoliste ettevõtete jaoks, polete nüüd soovist teostada ülal mainitud reisi".[86]

Ei ole kindlasti teada ka Toscanelli poolt kolumbusele saadetud kirjade, samuti kolumbuse poolt Toscanellile saadetud kirjade daatumeid. Arvatakse, et esimest korda pöördus kolumbus Toscanelli poole 1474. a. ja veel samal aastal kuulus kosmograaf vastas talle. Igatahes langevad mõlemate kirjad ajavalemikku 1474–1482. a. Niimasena mainitud aastal Toscanelli suri – s. o. 10. a. enne kolumbuse I avastusreisi.

Ameerika XX saj. reaktsiooniline kodanlik õpetlane tõendab, et kogu jutustus Toscanellist ja kolumbusest on algusest lõpuni väljamõeldud ja et kolumbuse lääneteekond ei põhine mingisugustel Toscanelli kaardi andmetel.[87] Tema arvates on võltsingu autor kolumbuse vend Bartolomeo. Vignaud väidab, et selleks olevat kiri sisult ja stülilt liiga elementaarne, et kuuluda oma aja suurimale õpetatud kosmograafile. Vignaudi vaateid jagas nii mõnigi nõukogude õpetlane ja need on pääsenud ka meie õppekirjanduse veergudele.

Kuid skeptilised ajaloolased pole senini suutnud selgitada, milleks oli kolumbuse

---

86 Хрестоматия, lk. 15.
87 Бейкер, lk. 91–92.

tundvatele isikutele, nagu vennale jt., vaja välja mõtelda kirjavahetust Toscanelliga. Selline vale ju ei vähendanuks ega suurendanuks kolumbuse au. Veelgi rohkem: kiri annaks lääneteе võimalikkuse idee prioriteedi Toscanellile, millest aga Bartolomeo kolumbus oli võige vähem huvitatud.

Sisu ja stüli elementaarsus on väga relatiirsed kategooriad. On mõeldar, et Toscanelli väsitles kirjades sihilikult probleemi n. ö populaarteaduslikult, et see oleks arusaadar ka vähemõpetatud inimestele.

Edasi toovad skeptikud väite, et kolumbus ise ei kõnele kusagil oma kirjavahetust Toscanelliga, ei too seda tõendina ette isegi sõs, kui ta kaitseb oma projekti Portugali kuninga ees. Anutšini ja Ruge arvates ei teinud kolumbus seda sellepärast, et Toscanelli kirja Martinezile peeti rüklikuks saladuseks, mis on väga võimalik. Kuna kolumbus oli saanud sellest teada nähtavasti ebaseaduslikul teel, sõs võinuks see Toscanellile tuginemisel tulla avalikuks.[88]

Asjaolu, et Toscanelli ilmselt pidas kolumbust portugaallaseks, ei ütle veel midagi. Ka psühholoogilisel on loomulik, et kolumbus

---

[88] Анучин, ск. 202; Ruge, Columbus, ск. 66.

kūsis otseselt nõu tuntud kosmograafilt.

On teruitatav nähe, et nõukogude ajalooteadus hakkab loobuma Vignaudi kergekaalulistest hūpotusidest. „Suures Nõukogude Entsüklopeedias" antakse õigusega Toscanellile eriti kaalukas osa kolumbuse avastusprojekti kujunemises. Samal seisukohal asub ka Magidovitš.[89]

Kindlasti on teatavmõju lääneteu avastamise projekti tekkele või kähemaltselle idee juurdumisele kolumbuse ajus meresõitjate ja rannikuelanike jutustused läänes näktud maadest või seal maa olemasolule vūtavatest tunnusmärkidest. Legendid saladuslikkudest saartest Atlandi ookeanis erutasid juba kauges minevikus eurooplaste kujutlusvõimet. XVII-XIV saj. ilmusid maailmakaartidel Atlandi ookeani mitmesugustes punktides kord ekvaatori lähedal, kord läänes Assoori saartest, kord Tirimaa parallellil, saladuslikud saared, millede kohta liikusid kõikvõimalikud legendid.

Näit. legend Püha Brandani saarest. Selle järele VI saj. keskel lahkunud „vahalt patuselt maalt" Tiri abt Brandan ja 3000 munka ja rähnanud 7 a. ookeanis saarelt saarele.[90] Vii-

---

[89] Путешествие, ek. 12.
[90] Petzrese, ek. 49.

maks asunud nad Atlandi ookeanis ühele saarele elama. Seda saart olevat näinud paljud meresõitjad selge ilmaga; lähenemisel olevat ta alati kadunud. Ta ilmunud kord Atlandi ookeani sügavustest merepinnale, kord sukeldunud põhjani. Martin Behaim oma globusel asetab ta ekvaatori lähedale, 54. läänepikkuskraadile.[91] Et ka kolumbus seda legendit tundis, ilmneb Las Casase „Esimese reisi päevikust." Siin admiralil lastakse kõnelda, et paljud Esomara saare elanikud „... vandega tõendasid, et aastast aastasse nad nägid läänes kanaari saartest maad".[92] Ja edasi meenub admiralile, et 1484. a. „kui ta oli Portugalis, kuninga juurde ilmus keegi Madeira saarelt ja palus kuningat anda talle karavell, et sürduda selle maa juurde. Ta vandega kinnitas, et seda maad märgatakse aastast aastasse ja ta välimus jääb igavesti ühelis ja samaks."[93]

Legend Antiiliast või 7 linna saarest kõneleb, et 714. a. asunud 7 hispaania piiskoppi, neist üks peapiiskopp koos kogudustega muhameedlaste eest põgenedes ühele Atlandi ookeani saarele, kuhu saabudes põletanud laevad ja rajanud seal 7 linna.[94] 1414. a. portugali

---

[91] Путешествие, lk. 216.
[92] Samas, lk. 79.
[93] Samas.
[94] Petzure, lk. 49.

laer jõudnud saareni. Meremehed kohanud saarel portugali kult kõnelevaid kristlasi, kes kohelnud neid sõbralikult ja palunud mõneks ajaks jääda saarele. Need aga kartnud ja lahkunud.[95] Nende poolt kaasatoodud muld muutunud hiljem kullaks. Avastuse eest lootnud nad saada Heinrich Meresõitjalt tasu, ent sel nõudnud reisi kordamist, mida kapten ei olevat julgenud teha. 1452. a. proovinud Diego Detine tüürimehe Pedro de Velascoga Palosest lähtudes jõuda Antiiliale, jõudnud aga hoopis Tirimaale. Kolumbusele jutustanud Velasco sellest Rabidas. Martin Behaimi gloobusel asub nimetatud saar Assooride ja Antillide vahel.[96]

Brasiilia pidi olema ujur saar umbes Tirimaa laiusel,[97] nagu juha ulpool märgitud. Arvati, et ta on tohutult rikas ja hoidub meelega kõrvale ahnete meresõitjate eest; ta kaldale sattunud meremehed pidid kaotama mõistuse.

Nende saarte otsingutel XV saj. hispaanlased ja portugaallased sõitsid ringi Kanaari saarte, Assooride ja Madeira ümbruses. Veel 1480. a. lahkus Bristolist järjekordne ekspeditsioon otsima

---

[95] Ruge, columbus, ek. 49–50.
[96] Tymemembrue, ek. 216.
[97] Petzuse, ek. 50.

Brasiiliat. Nende saarte otsingud jatkati kaua aega pärast Ameerika avastamist. XVI, XVII ja isegi XVIII saj. Gomara ja Ferro saartel usuvad kaad kaluvid veel tänapäevalgi Püha Brandani saare olemasolusse.

Maa olemasolule läänes viitasid ka teist laadi jutustused. Nii jutustanud meremees Martin Vicente Kolumbusele, et ta püüdnud 450 miili Kap St. Vicentest lääne pool puutüki, mis oli nikerdatud ravast tööriista abita – nähtavasti toodud voolu poolt saartelt läänes.[98] Oma naise õemehelt Pedro Correalt kuulnud Kolumbus, et sellise puu ajanud lained läänetuulega ka Porto Santo rannale. Samuti ukutud maale ennenägematult jäme pilliroog, mis mahutanud sõlmest sõlmeni 3 mõõtu veini. Edasi teatanud Assooride elanikud Kolumbusele, et lääne- ja loodetuultega on tulnud rannale männitükesid, eriti Gracial ja Fayal, kus mände ei kasvanud. Floresi rannale heitnud lained lootsiku kahe tundematust rassist inimese laibaga.[99]

Antonio Leme Madeiralt jutustas Kolumbusele,[100] et ta oli oma karavellil kord kaugele läände purjetades õhtul lääne pool näinud

---

98 Ruge. Columbus, lk. 47.
99 Petzuse, lk. 57.
100 Ruge, Columbus, lk. 49-50.

kolme saart. Cap de la Virga asukad kinnitanud koguni, et nad olevat näinud kaetud lotje vööräpäraste inimestega.

On loomulik, et tollel Portugali ajaloo tormisel perioodil, millal kute senitundmata maade avastamine kõitis energiliste meresõitjate meeli, tekkis hulgaliselt taolisi legendeja jutte. Kahtlemata kuulis kolumbus neid sageli, liikudes ringkondades, kus need eriti olid laialt levinud. On kõrdlemisi tõenäoline, et just need jutud veensid kolumbust maade olemasolus Atlandi ookeanis. Võimalik, et ta kogus selliseid fakte ja kõrvutasneid antükaegsete autorite arvamustega. Näit. Ptolemaiosel leidub suuremõõdulise pilliroo kirjeldus, mis kasvab Indias.[101] Floresi juures leitud inimjäänused sarnanesid Marco Polo poolt kirjeldatud kollasenahalistele Katai elanikele. Kuid muidugi ei kõinud meremehejutud tekitada veel kolumbuses mõtet lääneteest Indiasse.

Vignaud ja hispaania XVI saj. kodanlik ajaloolane esómera seavad kolumbuse projekti tekkeloo ühendusse ühe Las Casase poolt märgitud faktiga.[102] Selle järgi umbes 1484. a. kolumbus kohtus Madeiral kellegi tundmatu lost-

---

[101] Трейкер, 94.
[102] Petzuse, III. 58.

siga, kes oli kunagi tormiga sattunud Atlandi ookeanis kaugele läände ja avastanud Antilli saared. Madeirabta kuidagi mäininud sellest kolumbusele, kes otsustanud kasutada saadud andmeid ja teha uusi avastusi Atlandi ookeanis.

Enamik õpetlasi kahtleb, ja ŭsna õigesti, selle loo tõepärasuses. Selle versiooni pooldajate sihiks on ilmselt madaldada kolumbuse tähtsust, sest neile oli ŭlja kannatamatu, et kõõramaalane ja itaallane saavutas sellist au ja kuulsust mitteaĩnult Hispaania kuningriigis, vaid ka teiste rahvaste juures.

Tuleb oletada, et kolumbus oma projekti koostamisel arvestas portugali meresõitjate ja omaenda reisidel omandatud kogemusi ja teadmisi, mitmesugrexid tollal levinud meremehejutte ja legende maa olemasolust läänes. Indiate ja Hispaania vahelise kaugese määramisel kasutas ta Toscanelli andmeid. Siin juures võttis ta ette veel mõned isiklikud parandused, toetudes tollal levinud astronoomilistele ja geograafilistele raamatutele; antiikaja autoritel arvamustele. Ta tuli järeldusele, et 1da-Aasiasse on kõige parem purjetada kanaari saarte kaudu, kust on vaja 4500-5000 km. minna

lääne suunas, et jõuda Zipanguni.[103] Ühe prantsuse XVIII saj. kartograafi d'Anville järgi oli see suurim viga, mis viis suurimale avastusele.

Pole kahtlust, et Kolumbuse ekspeditsiooni eesmärgiks olid nimelt Indiad. Sellega ei nõutu Vignaud ja teised Toscanelli mõju eitajad. Nende skeptitsism põhineb kahe dokumendi – 17. apr. 1492. a. Santa Fé kokkuleppe ja 30. apr. 1492. a. „Christoph Kolumbusele tiitli andmise tunnistuse" – puhtakujuliselt kasuistlikul tõlgitsemisel.[104] Nimelt ei ole nendes dokumentides sõnagagi nimetatud Indiaid. Seisu eesmärk formuleeritakse muuga määratlematult, uduselt: „Kuivõrd Teie, Christoph Kolumbus, suundute meie käsul, meie laevade ja meie inimestega avastama ja omandama mõningaid saari ja kandrit meres-ookeanis..."[105]

Ebamäärane formulatsioon on tingitud sellest, et ametlikkudes dokumentides Hispaania valitsejad ei võinud nimetada Ida- või Lõuna-Aasiat (Indiaid). 1497. a. Portugali ja kastiilia kokkuleppe alusel olid need maad-kanaari saartest Indiateni Portugalile.[106] Seda kokkuleppet 1481. a. kinnitas veel paavsti bulla. Selle järeleandmise hinnaga säilitas kastiilia

---

103 Mangobur, lk. 121.
104 Путешествие, lk. 18.
105 Sama, lk. 60.
106 Sama, lk. 18.

Kanaaria saared, mis senini olid olnud Kastiilia ja Portugali vaheliseks tülionnaks. Ent juba ainult mandri nimetamine pidi väina taasia kohta, sest mingi muu mandri olemasolust põhja poolkeral Euroopast läände, ei teatud veskajal midagi. Uued mandrid võisid olla ainult lõuna poolkeral. Ookeani taga avastatavatelt maadelt lootsid Hispaania valitsejad ja kolumbus, nagu näitab Santa Fé kokkuleppe 3. paragrahv, leida pärleid, kalliskive, kulda, hõbedat, vürtse ja teisi väärtuslikke esemeid. Võiki neid kaupu omistas Veskaegne traditsioon Indiatele.

Vignaudi arvates oli kolumbuse reisi eesmärgiks legendaarse saare, nagu Antiilia või Brasiilia avastamine.[107] Sellel ei ole aga mingit alust. Sest kui Antiilia oleks eksisterinud, siis oleks ta olnud kristlik maa kristlikkude valitsejatega ja Hispaania kuningatel ei oleks olnud jurüdilist õigust sellist maad omandada ja sellele asevalitsejaid nimetada. Katolüklikku Veskaegse traditsiooni järgi võidi omastada vaid mittekristlikke maid.

Brasiilia saare nimetus oli veskajal jälle seotud hinnalise „brasiilia" puuga, millest aga ei võvelda nendes dokumentides midagi.

---

[107] Teünep, lk. 91.

XIX saj. inglise kodanlik geograaf Lying ja mõned teised kodanlikud ajaloolased väidavad, nagu oleks kolumbus Islandil viibides (või mingil muul tal) kuulnud normannide eszkönimaa ja Ameerika retuetest X ja XI saj. ja läinud neid maid otsima. Kõneleb ju Lying väga enesekindlalt, et kolumbus saabus 1477.a. Bristolist Islandisse eesmärgiga saada teateid mereasjandusest ja kuulis seal vanaskandinaavlaste avastusi puudutavatest kirjalikkudest arvannetest.[108]

Näib, et sellel kinnitusel ei ole siiski mingit alust. Senini ei ole veel millegagi tõestatud, et kolumbus üldse viibis Islandil. Tõenäoliselt ta ei teadnud midagi ka norralaste avastusretuetest. Igatahes ei viita ta kusagil sellele, et ta oleks teadnud normannide avastustest või üldse midagi Islandist edelas asuvast kontinendist. Kui tal oleks olnud alust mõtelda, et norralased kunagi oleksid jõudnud Aasia idakallasteni, tal poleks olnud põljust seda varjata; vastupidi tal oleks olnud suurepärane tõendusmaterjal näidata seispaania valitsejatele, et tema projektis märgitud lähte suunas on juba varem avastatud maid. Winsor arvab õigesti, et oleks kolumbus teadnud mahdri

---

[108] Yüncop, ek. 127.

kindlast olemasolust loodes, ta ei eleks suurdunud edelasse kanaari saartest.[109] Sellevatu isegi oma neljandal avastusreisil ta ei näi tunnustavat, et võib midagi leida, purjetades loodesse. I reisi ajal läks ta otse läände 28. paralleli mööda, sest Toscanelli arvas, et Jaapan asub kanaari saarte kastas. Kui ta ka teiselreisil ei leia rikkaid linnu, millest kõneles Marco Polo, ja mida ta otsis, muutis ta kurssi, minnes ekvaatori suunas, mitte aga sellest lemale, kuna Kataloonia õpetatud juudist juvelür Terrere kirjutas talle, et kalliskivid, kuld, kürtsid ja arstimid ta tähelepanekute järele toodi kairosse ja Damaskusesse muutade või pruunide inimestega asustatud maalt.[110] Oma tähelepanekute järgi ellmistel avastusreisidel ta tladis, et lõuna poole minnes muutub inimeste nahavärvus tumedamaks. Ja kuigi admiral midagi olekski kuulnud esrõõnimaast, poleks see talle ütelnud midagi, sest XV saj. geograafilistel kaartidel kujutati seda Euroopa osana.[111] Mitte aga Euroopat, vaid Indiate rikkusi läks otsima Kolumbus.

Kolumbus ise ei mõtelnud kunagi, et ta avastas Ameerika. Ta suri veendumuses, et jõudis Aasia idakallasteni lühemat tud

---

109 Yürecop, ek. 135.
110 Sama, ek. 316-317.
111 Sama, ek. 128.

mööda kui portugaallased. Oma kirjas Luis de Santangelile ja Sanchesile vahetult pärast I avastusreisi kirjutab ta: „33 päevaga ma jõudsin kanaari saartelt Indiateni."[112] Korduvalt on I avastusreisi eesmärkidest juttu ka „Esimese reisi päevikus". Näit. 21. okt. 1492. a. lastakse siin kolumbusel märkida: „... ma otsustasin kindlasti minna mandrini ja Quinsai linnani, et anda ... kirjad suurkhaanile, paluda temalt vastust ja vastusega saabuda [kastüliasse]."[113] Sama mõtet laseb Las Casas kolumbusel korrata mõni päev hiljem. Vundumust, et kolumbus jõuab mongoli suurkhaani juurde näitab juba see, et kolumbusele ametlik kiri kaase anti kastülia kuninganna poolt.

Ka kolumbuse I avastusreisi isikulisest koosseisust võib reisi eesmärgi suhtes teha järeldusi. Pole kahtlust, et see oli sobiv aitult üheles eesmärgiks – sõlmida kaubanduslikud suhted mingi mitte kristlikku maaga, mitte aga teatud maade vallutamiseks kui mitte välja arvata võimalust omandada ühsikuid saari. Suurematekes vallutusoperatsioonideks laevastik ei olnud kohane: ta oli liig nõrgalt relvastatud, väinesarvulise ekipaažiga. Avastusreisi sihiks

---

112 Путешествие, ek. 64.
113 Sama, ek. 103.

ei saanud olla ka ristiusu levitamine: ehipaaži koosseisus ei olnud ühtegi vaimulikku. Küll aga võeti kaasa ristitud juut Terres, kes oskas ka araabia keelt, tõlgina. Vaevalt oleks olnud sellest kasu Antüilial või Brasiilial, küll aga Indiates, mis kauplesid elavalt muhamedlike maadega.

Kusagilt ei ilmne, et kolumbusel oleks olnud muu eesmärk, peale Indiate Kõik su sunnib arvama, et kolumbuse reisisihiks olid algusest peale Indiad ja et ta ekda arvates sattus just sinna, kuhu ta kavatses minna ja „... tegi seda, mida tal tuli teha".[114] Seda arvamust jagas ka esimese avastusreisi initsiaatorite, organiseerijate ja osavõtjate valdav enamus. „Skeptikuid Hispaanias peaaegu ei olnud; nad ilmusid hiljem".[115]

Kui avastusretke projekt oli valminud, oli kolumbuse järgmiseks ülesandeks leida vahendeid selle teostamiseks. Majaliku rahasumma võinuks anda selleks ehk ka mõni rikas kaupmees või aadlik, kuid kolumbus mõistis, et reisiga on seotud isiklikud kasusaamise eesmärgid, mis nii selgesti ilmnevad hiljem Santa Té lepingus, mis saavutatakse

---

114 Путешествие, lk. 21.
115 Sama.

vaid juhul, kui retk teostub mõne monarhi toetusel ja ülesandel.

Loomulik, et esmalt tegi Kolumbus pakkumise selle maa valitsejale, kus ta elas, s.o. Portugali kuningale. Seda enam, et Portugali kuningas João oli huvitatud uutest avastustest. 1484.a. lõi ta Matemaatikute Nõukogu, mis pidi läbi vaatama kõik mereekspeditsioonide projektid.

Pole täpselt teada, millal just valmis Kolumbuse projekt ja millal ta esitas selle Portugali kuningale. Kolumbus ise, pöördudes hiljem Hispaania kuninga poole, kirjutas, et ta 14.a. jooksul asjatult esitas oma projekti Portugali kuningale.[116] Kolumbus siin tunduvalt suurendab aastate arvu. Kõikide andmete järgi kübis ta Portugalis umbes 10 a. ja oma ettepanekuga ei esinenud mingil juhulenne 1481.a., mil João II tuli Portugali troonile.

Las Casas kirjutab oma „India ajaloos", et Kolumbus tegi João II-le ettepaneku sada valmis 3 karavelli ja varustada need aastase toidvaimete tagavaraga ja kaupadega meretaguste maadega kauplemiseks.[117]

Pärast mõningaid viivitusi andis João II

---

[116] Анучин, ск. 204.
[117] Путешествие, ск. 13.

kolumbuse projekti läbivaatamiseks Matemaatikute Nõukogule, arvatavasti 1484. a."[118] See nõukogu, kuhu kuulusid Ceuta piiskopp Diego Ortiz ja kuninglikud arstid Rodrigo ja Joseph, lükkas projekti tagasi. Ei ole selge, millistel motiividel see toimus. Ajaloolaste arvamused nende kohta on kõrdlemisi mitmekesised, erinevad. Nii „Historias" kõneldakse, et kolumbusel õnnestus veenda küll kuningat läänetee võimalikkuses Aasiasse, aga monarh ei nõustunud nende tingimustega, mida kolumbus endale nõudis ettevõtte õnnestumise korral; komisjon jälle leidis olevat projekti ainult fantaseeringu. Fiske arvab üpris tõenäoliselt, et Portugali valitsus ei tahtnud kulutada asjatult raha riskantsena näivale ettevõttele; teda huvitas rohkem Aafrika ekspluaturimine."[119] Ka ei tahtnud ta anda ettevõtte võimalikku õnnestumise puhul avastajaau genua meremehele.

„Historia" järele, mida hiljem kordasid paljud teised kolumbuse kodanlikud biograafid, tahtnud Portugali kuningas proovida kolumbuse projekti ja kasutada seda ilma maksuta."[120] Ta saatnud salaja laeva

---

118 Уйксор, ек. 137.
119 Фиске, ек. 262-263.
120 Уйксор, ек. 139.

Rohelisest neemest mööda lääne poole. Muskonda kohutanud aga lage vuväli ja nad sundinud laeva juhtkonda pöörduma tagasi. Kolumbus suulnud sellest, sol vunud ja läinud proovima õnne Katüilia kuninganna juurde.[121] Ruge peab seda lugu õigusega hiljem tekkinud legendiks, mis ei vasta tõele.[122]

1485. aastaks oli Kolumbus nähtavasti jõudnud veendumusele, et Portugalis pole tal lootust leida oma projektile vastavat toetust. Ta lahkus arvatavasti samal aastal Lissabonist ja suundus Katüiliasse koos oma viie aastase poja Diegoga.[123] Fernando Colóni järgi lahkus ta isa Portugalist juba 1484. a.[124]

On alust mõelda, et Kolumbus põgenes Portugalist salaja. Seda tõendab ka Portugali kuninga reskript 20. märts. 1488. a., milles João II, Kolumbuse sellekohase palve peale, vastas „oma erilisele sõbrale Sevillas": „Ja kuna Teie teatud asja pärast, millesse Teie olete segatud, meie ametivõimude poolt olete jälitatud, siis anname Teile selle meie kiijaga siiasõidu, siinviibimise ja ärasõidu vabaduse ja tõendame, et Teid ei võeta kinni, ei aret eerita, ei süüdistata, ei u aevata kohtusse,

---

121 Prescott, lk. 263.
122 Ruge, Geschichte, lk. 232.
123 Путешествие, lk. 13.
124 Уйксор, lk. 140.

või ei kuulata ülle, ükskõik millise asja pärast, olgu see tsiviil- või kriminaalasi või midagi muud".[125] Sellest lubadusest küll ei ole näha, milles kolumbust süüdistati, kuid pole kahtlust, et ta oli millesugi segatud. Võib-olla ähvardas teda kreeditoride jälitamine ja võlavangla. Arvamus, nagu oleks teda kahtlustatud riigisaladuse reetmises, ei pea ilmselt paika. Kõrdlemisi ebatõenäoline on arvamus, et ta esines oma projektiga varem kirjalikult esenua valitsuse ees[126] ja nüüd suundus isiklikult sinna, saades aga projekti tagasilükkamise osaliseks. Mõnede kodanlikkude kolumbuse autorite ebaõige oletuse järgi esitas kolumbus oma projekti ka Venetsiale.[127] Mingeid tõendeid selle kohta ei ole. Ei saa õige olla ka teiste autorite arvamus, et ta sellel ajal külastas oma isa ja hoolitses ta eest. See on ilmselt vastu olus väitega, et kolumbus pogenes Portugalist võlgade eest. Vähevenev on ka arvamus, et naise surm katkestas kolumbuse sidemed Portugaliga.

Nähtavasti suri kolumbuse naine küll enne ta Portugalist lahkumist – 1484. või 1485. a.[128]

---

125 Анучин, ек. 206.
126 Зама, ек. 210.
127 Уйнсор, ек. 140.
128 Путешествие, ек. 13.

Seda fakti kinnitatakse ka „Historias" ja Las Casase „India ajaloos."[129] Vastuolus sellega on kolumbuse enda kiri Juana de la Torresile 1500. a., kus ta teatab, et ta jättis Portugali naise ja lapsed ja mitte kunagi ei näinud neid enam.[130] Selle järgi võiks arvata, et nad surid varsti peale kolumbuse lahkumist või mõnevõrra hiljem. Õigem on vist uskuda esimest. Vaevalt oleks kolumbus võtnud kaneemat poega endaga kaasa, kui naine ja teised lapsed oleksid olnud veel elus.

Kolumbuse viibimisest Hispaanias ei ole teada kõiki üksikasju. On teada, et ta Portugalist koos pojaga saabus Palosesse ja platus ajutiselt linna lähedal asuvas Santa Maria de la Rabida kloostris.[131] Sün võitis ta peatselt rea mõjuvõimsate isikute poolehoiu. Ta projekti soosisid näit. Rabida kloostri eestseisja, endine kastiilia kuninglik karahoidja ja Isabella vaimulik Juan Perez de Maracena ja Sevilla provintsi frantsiskaanlaste ordu custodius, tuntud kastiilia astroloog Antonio Moracena, kes mõlemad seisid lähedal õukonnale.

Harris käidab, et tutvus nendega toimus

---

129 Ibrecke, lk. 263.
130 Anyruse, lk. 205.
131 Пу memecmbrie, lk. 13.

hiljem, kui kolumbus tuli kloostrisse esmakordselt 1491.a., olles kaotanud igasugusse lootuse teostada oma plaani Kastiilia kuninganna abiga. See arvamus tugineb kahe kolumbuse kaasaeglase tunnistusele 1513.a astast. Esimene nendest mainis, et kolumbus tuli esmakordselt Rabida kloostrisse tagasitulekul õukonna juurest ja alles siis tutvus Juan Perez'iga.[132] Teine teatas, et ta üüris 22.a. tagasi muula de Maracenale, kui see läks kostma Santa Fé'sse kolumbuse eest.[133] Võimalik aga, et tunnistajad lihtsalt segasid ära kolumbuse kaks külaskäiku kloostrisse 1485 ja 1491.a. Tegelikult ta viibis kloostris mõlematel aastatel. Sama kõneldakse ka „Historias". Ka kolumbus ise ütleb ühes Españolalt saadetud kirjas Hispaania valitsejatele: „Teie kõrgusele on teada, et ma visalt taotlesin oma plaani 7.a. Sus ei olnud lootsi, madrust, filosoofiega õpetlast, kes ei oleks tunnistanud minu projekti valeks. Mitte kuegi ei teotsenud tema kasuks, välja arvatud Antonio de Maracena. Ainult see üks, Antonio de Maracena, ei lugenud mind valjakaks".[134]

Avastusretke teostamiseks vajaline kahendite saamiseks pöördus kolumbus

---

132 Анучин, ek. 207.
133 Чинсор, ek. 144–145.
134 Анучин, ek. 208.

Maracena nõuandel ühe rikkaima kastiilia grandi hertsog Medina Sidonia poole Sevillas, kes huvituski projektist.[135] Ent hertsog sattus Kastiilia krooni võimsa ja ägeda vastasena kuninganna Isabella viha alla ja oli sunnitud Sevillast lahkuma. Sellejärele pöördus kolumbus teise kastiilia rikka grandi-hertsog Medina Celi poole. Viimane ei julgenud otsustada iseslisvalt ja palus luha kuningannalt 3-4 laevast koosneva ekspeditsiooni väljasaatmiseks. Isabella ei väljendanud küll otsest kuldu, aga ta püüdis asja igati venitada. Talle ei meeldinud, et üritusest lootaolevad tulud lähevad ta vastastele-suurfeodaalidele.

Kuni toimusid läbirääkimised, elas kolumbus hertsogi ülalpidamisel. Omas poja Diego oli ta jätnud nähtavati Rabida kloostrisse kellegi munga juurde, nagu tõendab Fernando Kolumbus.[136] Las Casas ei kinnita seda nii veenvalt. Ta arvab, et Diego võis jääda kas Rabidasse või Palosesse kellegi kolumbuse sõbra juurde. Samahästi võis ta jääda ka Kolumbuse naise noorema õe juurde, kes elas Huelvas.

1486.a. mais kutsuti kolumbus esmakord-

---

135 Путешествие, ск. 14.
136 Риске, ск. 264.

selt Isabella juurde Cordobasse,[137] kus tollal asus Hispaania valitsejate õukond. Isabella kuulas ära Kolumbuse projekti ja andis selle läbivaatamiseks selleks otstarbeks loodud erilisele komisjonile, kelle esimeheks oli Hernando Talavera, Valladoli lähedal asuva Prado mungakloostri prior. Komisjoni liikmeteks olid tolleaegne Valencia piiskopp, hilisem Sevilla peapiiskopp ja suurinkvisiitor Diego de Deza; Hispaania prelaat, Toledo peapiiskopp, kardinal Pedro Gonzales de Mendoza ja Ferdinandi kammerhärra Juan Cabrero. Neist de Mendoza oli vägamõjuvõimas isik,[138] keda nimetati isegi „Hispaania kolmandaks kuningaks ja kelle poolehoid ja toetus Kolumbuse projektile olid avastusreisi teostamisel olulise tähtsusega.[139]

Komisjoni istungid algasid 1486. a.[140] Algul toimusid nad Cordobas, sellejärele jatkusid St. Stefani kolleegiumis Salamanca ülikoolis. Nersioon Salamanca ülikooli Võnkogu pi olulisust istungist, mis lükanud Kolumbuse projekti tagasi selletõttu, et õpetatud mehed ei uskunud Maa kerakujulisusse, on väär. Tegelikult oli XV saj. lõpul Maa kerakujulisuse teooria niivõrd levinud, et ükski, kes pretendeeris õpeta-

137 Путешествие, ek. 14.
138 Уиксор, ek. 146.
139 Sama, ek. 144.
140 Путешествие, ek. 14.

tud inimese muulsusele, ei sõendanud sellele vaielda vastu. Ka vi rin püüdis igati seda teoriat vooskõlla viia religiooniga. Pealegi ei ole sellisest nõupidamisest jälgegi Salamanca ülikooli protokollide raamatus, mida peeti ammu enne 1486.a.[141]

1487.a. kevadel Hispaania kuningapaar koos õukonnaga lahkus Córdobast mauride kindluse Malaga juurde, hakates elte valmistama pealetungi viimasele. Kolumbus jäi Córdobasse, tunides siin endale rea ta kodanlinkude biograafide arvates elatist kaartide joonestamisega ja raamatutega kauplemisega.[142]

On aga põhjust rohkem oletada, et juba tollal kolumbus oli õukonna tunistuses. Igatahes kinnitavad dokumentaalsed andmed, et talle maksti küllaltki suuri toetussummasid 5. maie, 3. juunil, 27. aug. ja 15. okt. 1487.a.[143] Üldse sai kolumbus kuningakassast 1487.a. maist kuni 1488.a. juunini 12 000 maravedi. Tundub, et kolumbust hoiti sobivaks puhuks koos ta projektiga tagavaraks. Riigikassa kulul läks ta ka 1487.a. augustis Malagasse, mis äsja oli mauridelt vallutatud.[144] Ka siin ei olnud ta projektil edu, sest Hispaania kuningapaar

141 Уйксор, ск. 146.
142 Зама, ск. 144.
143 Энгуин, ск. 209.
144 Путешествие, ск. 15.

oli lüalt tegevuses mauridele nüimase hooki ette valmistamisega.

Nüüd otsustas Kolumbus proovida õnne teiste Euroopa valitsejate juures. Võimalik, et ta lootis vulgi oma plaani teostamisel Portugali kuninga abile. Ehk soovis ta kohtuda oma venna Bartolomeoga, kes arvatavasti võttis osa Bartolomeu Diaze ekspeditsioonist Healootuse neeme juurde 1486. a. aug. ja 1487. a. dets. vahel.[145] Võimalik, et ta navatses Bartolomeod saata oma projekti asjus Inglismaale ja Prantsusmaale. Igatahes kirjutas tulevane admiral Portugali kuningale kirja, paludes ilmselt andestada talle ja lubada teda külastada Portugali. Sellele vastas João II 1488. a. väga sõbralikult ja soosivalt, nagu juba ülalmainitud. Ruge loeb sellest välja, mis võib olla ka mõnevõrra õige, et Portugali kuningas püüdis meelitada Kolumbust enda juurde, kartes, et see teostab avastusretke Hispaaniast lähtudes.[146]

1488. a. külastaski Kolumbus Portugali.[147] Ta püüe, mõjustada João II vastu võtma ta ettepanekud, ebaõnnestus. Pole teada, mispärast Portugali valitseja lükkas ka seekord Kolumbuse projekti tagasi. Võib-olla toimus see

---

145 Ahrens, lk. 211.
146 Ruge, Columbus, lk. 69.
147 Путешествие, lk. 15.

endistel vaalutlustel.

Samal ajal jatkus Hispaani valitsejate sõda mauridega, mis nõudis suuri rahalisi kulutusi ja selletõttu ei olnud neil võimalik teostada võrdlemisi kulukat avastusettevõtet. Teades seda, saatis Kolumbus oma venna Bartolomeo õnne katsuma oma projektiga Inglise ja Prantsuse kuningakodade juurde.[148] Nendel maadel tabas Bartolomeod samuti ebaõnn: Inglismaal ei tuntud ta missiooni vastu üldse huvi, Prantsusmaal huvitus ta projektist ainult kuningas Charles VIII vanem õde Anna, kelle juures Bartolomeo viibis pikemat aega. See oli ka kõik.

Mingisugeseid dokumentaalseid andmeid nendest viimastest missioonidest säilinud ei ole. Sellepärast ei ole ka selge, millistel vaalutlustel need maad lükkasid tagasi Kolumbuse ettepanekud. Kolumbus ise kiitleb küll, püüdes tõestada Hispaania monarhidele oma truudust, et ta poole pöördusid ettepanekutega Portugali, Inglismaa ja Prantsuse kuningad, mille kohta tal on vastavad tõendid kirjade näol.[149] Siiani need aga säilinud ei ole. Pealegi võisid need kirjad olla nende valitsejate vastused

148 Путешествие, lk. 15.
149 Ахуриче, lk. 211.

kolumbuse sellekohatele pakkumistele, kui nad üldse olemas olidki.

On teadmata, mida tegi kolumbus 1488–1491.a.[150] Magidovits peab tõenäoliseks, et ta tollal elas Córdobas. Siin ta juba 1486.a. lähenes jõuka talupoja tütrele Anna Nuñes Aranale. Enamik kolumbuse kodanlinke biograafe, toetudes ilmselt Fernando Colónile, peavad seda kõrgest soost heiuks Beatrice Nuñes de Aranaks,[151] mis aga ei vasta tõele. Sellest ebaseaduslinust abiellust sündis 1488.a. poeg Fernando,[152] hilisem „Historia" autor ja tuntud kosmograaf, elukutselt vaimulik.

1489.a. mais viibis kolumbus muuti Hispaania õukonna juures Córdobas.[153] Kuningapaari kutsel külastas ta ka nende laagrit mauride kindluse Baca all samal aastal.[154] Võimalik, et ta võttis siin ka isiklikult võitluses osa.[155] Selle momendini, kus kolumbus muuti ilmub nähtavale Rabida kloostri juures, on andmed temast äärmiselt napid. Igatakes ei olnud ka suhord soodsaid võimalusi kolumbuse projekti teostamiseks. Nimelt vallutasid hispaanlased mauridelt Baca kindluse

---

150 Путешествие, lk. 15.
151 Фиске, lk. 265.
152 Мйнсор, lk. 150.
153 Зама, lk. 153.
154 Путешествие, lk. 15.
155 Мйнсор, lk. 154.

22. dets. 1489. a. Sellele järgnesid pidustused Õukonnas printsess Isabella pulmade puhul Portugali troonipärija don Alonsoga 1490. a. mabr. Sellel aastal tabas maad ka looduslik õhnetusrõlenjutus, millele järgnes nälg.

Näib, et alles 1490. a. Talavera komisjon andis oma lõplikku otsuse kolumbuse projekti kohta.[156] Las Casase ja Fernando Colóni järele küsid eitava hinnangueni järgmised kaalutlused:

1) Reis Aasiasse nõuab 3 aastat.

2) Lääne-ookean on püritu ja võimalik, et ka mittelaevatatav.

3) Juhul kui kolumbus saavutab antipoodid, ta ei suuda pöörduda tagasi.

4) Euroopa vastas asval maa küljel ei ole maismaad.

5) Maa viiest tsoonist on kaid 3 elamiseks kõlbulikud – ekvatoriaal- ja parasvöötmed.

6) Pole võimalik, et nii palju sajandeid pärast maailma loomist võidakse veel leida senitundmatuid maid.

Las Casase ja Fernando Colóni väited on küll väga kahtlased; aga nad on ainsad allikad Talavera komisjoni otsuste kohta.

Ehkki Talavera komisjon lükkas kolum-

---

156 Путешествие, ск. 15-16.

bux projekti tagasi, ei andnud Hispaania valitsejad veel oma lõppotsust. Nad ei ilmutanud soovi rahuldada Kolumbuse palveid, kuid ei ütelnud ära ka Kolumbuse projekti vastuvõtmisest.

1491.a. okt. või nov. tuleb Kolumbus muuti Rabida kloostrisse.[157] Võimalik, et Winsoril on mõnevõrra õigus, kui ta oletab, et Kolumbus taktis süt viia Córdobasse oma poega Diegot, et jätta seda koos teise pojaga oma ebaseaduslikku naise juurde.[158]

Rabidas tutvus Kolumbus Juan Perezi ja de Moracena kaasabil kastiilia ja Aragoonia arvekodade kõrgemate ametnikkudega, nagu kastiilia kontrolöri Alonso de Quintanillaga. Aragoonia arvekoja ja suure kaubamaja juhi Luis Santangeliga, kuningas Ferdinandi kammerhärra Cabreroga, samuti kogenud meremeeste ja mõjukate Palose laevaomanike Pinzonitega ja veel mõnede teiste tähtsate kaimulike ja finantsistidega, kes kõik suhtusid pooldavalt ta projekti ja olid valmis teda isiklikku kasusaamise eesmärgil teda igati abistama. Võib-olla just nende pealekäimisel kuninganna Isabella kutsus Kolumbuse

---

157 Путешествие, ек. 15.
158 Уинсор, ек. 157.

enda juurde Santa Fé laagrisse viimase piiratava mauride linna Granada alla 1491.a. nov. või dets.[159] Siin eksperdid- vaimulikud, kosmograafid, tuntud juristid- arutasid veel kord ta projekti nõupidamisel. Las Casase järgi lükati projekt ka sekord tagasi, kuna Kolumbuse nõudeid ettevõtte õnnestumise puhul peeti liialt suurteks.

Versiooni järgi Kolumbus, kes oli ka Granada langemise tunnistajaks, lahkus veebr. algul 1492.a. Santa Fé'st, et sürduda Prantsusmaale.[160] Kolumbuse lahkumise järgi tuli Isabella juurde Kolumbuse projekti pooldaja Luis de Santangel, kes veenis kuningannat vastu võtma genuelase nõudeid, lubades talle laenata raha. Pärast seda saatiski kuninganna kiirkäskjala tagasi kutsuma Kolumbust. Sa tabas Kolumbuse umbes 6 miili kaugusel Granadast.[161] Kuulnud soodsat sõnumit, pöördus Kolumbus tagasi Granadasse. Võimalik ju on, et selles Las Casaselt ja Fernando Colónilt pärineras traditsioonilises versioonis on ka mõnevõrra tõtt. On näit. väga võimalik, et Kolumbus Santa Fé'st lahkudes oli veendunud, et Hispaania ka-

---

159 Путешествие, ск. 16.
160 Уйнсор, ск. 161.
161 Фиске, ск. 272.

litsejad võtavad ta projekti vastu. Kindlasti ta oli märganud, et sellest oldi hervitatud ja et selle realiseerimist takistas vaid rahapuudus. Tema lahkumine oli ilmselt vaid manööver, mis pidi viirendama soodsa otsuse saabumist. Küllap varasemad kogemused olid teda õpetanud mitte liiga kergelt loobuda soodsa juhuse vasutamiset. Miski ei garanteerinud ju talle, et Prantsusmaal ei lükata ta nõudmisi veel kord tagasi.

17. apr. 1492. a. sõlmiti Hispaania valitsejate ja Kolumbus vahel kokkulepe, mille järgi Kolumbus saab tasuks oma loodetavate avastuste eest:[162]

1) Kõigi ta poolt avastatavate saarte ja mandrite admiralitiitli, mis on pärandatav ta pulkonnas.

2) Kolumbus saab avastatavate alade viitsekuningaks ja tal on õigus igale ametikohale seal esitada 3 kandidaati, kelledest Hispaania valitsejad valivad ühe välja.

3) Admiral saab kümnendiku võinidelnendel aladel avastatud kullast, valliskividest ja teiste kaupade väärtusest.

4) Ta lahendab kohtunikuna vaidlusküsi-

---

[162] Пуменесимбиль, ек. 55-57.

musi, mis tekivad avastatud maade ja kastiilia kahelises kaubanduses.

5) Admiralile jääb õigus soovi korral alati osa võtta ükskõik millistest kaubanduslikkudest üritustest, makstes ühe kaheksandiku kuludest ja saades sellele kastava osa kasumitest.

Lepingu sõlmimisega kaasus 30. apr. 1492. a. „Christoph Kolumbusele tiitlite andmise tunnistus".[163] Selles kinnitatakse talle avastatavate alade admirali ja kiitsekuninga pärandatav tiitel kõikide nende juurde kuuluvate soodustustega: Ta võib kasutada kõiki privilege, mida need tiitlid annavad; kõiki neid õigusi, mida ta ametid annavad talle. Nü näit. võib ta karistada ja armu anda kurjategijatele avastatud aladel. Tema ja ta pärijad tõsteti aadliseisusesse, lisades nimele juurde „don", mis di kõrgaadlike tunnuseks. Sellest ajast alates hakkas kolumbus alla kirjutama dokumentidele kui Cristobal Colón. Ta poeg Fernando seletab, et sellega tahtis ta isa oma sugu eraldada teistest kolumbustest ja panna alus uuele soole.[164] 8. mai 1492. a. kuninganna Isabella käsuga määrati kolumbuse poeg

---

[163] Путешествие, ek. 60–61.
[164] Augusta, ek. 215.

Diego infant Juani, troonipärija paažiks.[165]

Kuna Isabella tegeles rohkem Kolumbuse projektiga kui Ferdinand, siis on Kolumbuse paljude biograafide hulgas laialt levinud arvamus, et kui Ferdinand suhtus Kolumbuse ettepanekutesse jahedalt, siis Isabella soosis ta projekti, isegi oman asupüüdmatult, mis muidugi on väär. Magidovitš näitas siin õigesti, et Ferdinand, Aragoonia kuningas, esindas siin rohkem Vahemere kaubandusest huvitatud Aragoonia kaupmeeste ja finantsistide huve.[166] Aragoonia koosseisu kuulus ju valdav osa Valenciast, Kataloonia, Haalia lõunaosa, Sitsiilia, Sardiinia ja Baleaari saared, mis olid seotud Vahemerega. Kakkulepe Kolumbusega oli ainult Kastiilia kroonisi.

Nagu seega eespool nägime, on Kolumbuse projekti - lühem läänetee Indiatesse - tekkelugu võrdlemisi ebaselge sellesse puutuvate materjalide lünklinkuse ja ebaselguse tõttu. Tõenäoliselt tekkis see projekt ta ilu Portugali periodil ja selle tekkele avaldasid mõju antiikaja autorite arvamused Maa kuju, suuruse, vee ja maismaa vahekorra jne. Kohta, milledega ta ilmselt tutvus „Imago mundi" vaudu;

---

165 Уйнсор, ек. 165.
166 Маруфович, ек. 123.

Marco Polo, Mandeville, di Conti jutustused kangdast ja eriti XV saj. tuntud geograafi Toscanelli arvamused läänetu kangusest Indiatesse. Mõju ei jätnud kindlasti ka avaldamata antiikseti autorite ennustused ja piibli legendid maa olemasolust läänes Hispaaniast ja meresõitjate ning rannikuelanike jutustused läänes näktud maadest või seal maa olemasolule viitavatest tunnusmärkidest ning legendid Atlandi ookeani saladuslikkudest saartest. Suur tähtsus kolumbuse projekti tekkeloos oli kõikidel portugaallaste koloniaalsetel ekspeditsioonidel. Nende ookeanisõidu praktikas omandatud kogemused ja teadmised moodustasidki selle alusmüüri.

Oma projektist tahtis kolumbus saada suurt isiklikku kasu. Sellepärast ta pidas selle teostamisel silmas tugeva monarhi toetust ja esitas projekti 1481-1485. a. kahel Portugali kuningale, kes oli huvitatud uutest avastustest. Portugali kalitsus ei tahtnud aga kulutada asjatult raha riskantsele üritusele. Teda huvitas rohkem Aafrika rööviminne ja ta lükkas projekti tagasi. Siis sürdus kolumbus kastiiliasse 1485. a., et esitada oma projekti kuninganna Isabellale. Hispaanias õnnestus tal kõita rea mõjuvõimsate, ühkonnale lähedalseisvate isikute, nagu näit. Perez ja de Moracena, poolehoidu ja nende

abil tutvuda hiljem hispaania rikaste ja mõjuvõimsate finantsistide ning vaimulikega, kelle abi ta projekti elluviimisel oli otsustava tähtsusega. Mõjuvõimsad kirikuringkonnad ja finantsistid soovisid avastatud aladelt saada suuri rikkusi ja laiendada seal oma mõjuvõimu. Pidades silmas oma kasusid, tegutsesid nad kolumbuse ja krooni vaheliste läbirääkimiste lõppetapil ühiselt ja saavutavad uute tulu allikate omandamisest huvitatud krooni toetuse, kelle suuri kulutusi nõuder sõda mauridega oli tolleks ajaks lõppenud. Tulemuseks on Santa Fé leping 1492. a., mis märgib kolumbuse projekti kastukotmist ja ta suunamist uute avastuste teele. Siitpeale algab ta projekti realiseerimine tegelikkuses.

IV

Kolumbuse maadeavastused.

1. Kolumbuse I avastusreis 1492–1493.

Kolumbuse I avastusreisi sihiks olid, nagu juba eespool mainitud, – Indiad,* milledega Hispaania valitsejad, finantsistid ja admiral ise püüdsid luua Maubanduslinke sidemeid suure Masusaamise eesmärgil.

Selle sihi teostamiseks vajalinu rahasumma laenas Kastiilia Kuninganna Isabellale Santangel, velle seljataga tõenäolisilt seisid ka teised finantsistid. $\frac{1}{8}$ ekspeditsiooni kuludest, nagu Santa Fé lepingus oli ette nähtud, tasus Kolumbus, omandades õiguse saada sellele vastava osa Masumist. Legend, nagu oleks Isabella saanud avastusreisi organiseerimiseks vajalinu summa Kuninglikkude ehete pantimise teel,[167] ei vasta tõele. Su paremal juhul ainult illustreerib fakti, et riigikassa oli sõja lõppedes mauridega tühi. Absolutistlinud monarhid – Isabella ja Ferdi-

---

* vt. Kolumbuse projekt, ek. 62–67.

167 Asupruse, ek. 215.

nand sõltusid suurel määral finantsistidest, olles sunnitud nendelt laenama raha.

Avastusreisi ettevalmistamine algas 1492.a. mais Paloses. Las Casas laseb Kolumbusel „Esimese reisi päevikus kinnitada, et ta saabus sellesse sadamalinna Granadast 12. mail 1492.a.[168] Sellesse väikesesse sadamalinnakesse, aga mitte tähtsamatesse sadamatesse, nagu San Lucar või Cadiz, siirdus Kolumbus arvatavasti sellepärast, et siin tal oli võimalik saada otsuselt igakülgset abi Juan Perezilt ja Pinzonitelt. Winsor isegi oletab, et ta elas oma avastusreisi ettevalmistamise ajal Rabida kloostris.[169]

Avastusreisi ettevalmistamisel põrkas Kolumbus suurtele takistustele. Palose alkaldi västi Hispaania kuningapaari määrusega 30. apr. 1492.a. linna arvel rentida ja varustada kaks karavelli üheks aastaks.[170] Teda västi samuti Palose linna arvel varustama tulevast maadeavastajat mööduka linna eest vajalikku hulga toiduainete, puidu, sõjamoonaga jne. Kõik need materjalid vabastati tollidest ja maksudest. Palose linna elanikud aga olid rahutud uute kohustuste pärast.

168 Путешествие, ск. 77.
169 Уйксор, ск. 165.
170 Альматира, ск. 428.

Nemad ega ümberkaudsete linnade elanikud ei nõustunud andma laeru, ega mīnema kaasa võõramaise meremehega otsima tundmatutes vetes tundmatuid maid.

Neid raskusi nāgi kolumbus ette ka juba varem. Sellepārast ta veenis kuningat ja kuningannat, et on vajalik anda soodustusi ekspeditsioonist osavõtjatele, et raske reisi perspektiivid oleksid ahvatlevad. Tema pealekäimisel Ferdīnand ja Isabella pikendasid kolumbusega kaasaminejate vastu tõstetud kriminaal- ja tsiviilasjade arutelu kohtus nende naasmiseni kastiiliasse.[171] Sellele reisist osavõtjale, kes näeb uut maad esimesena, lubati eluaegne pension - 10 000 maravedi aastas.[172] See andis paljudele kodanlinkudele ajaloolastele võimaluse ebaõigesti oletada, et meeskonna ewamus komplekteeriti kurjategijatest, kes olid muleldi nõus kaasa minema, et pääseda galeeridelt ja võilast. Tegelikult kasutasid antud privilegi ainult Bartolomeo de Torres, kes oli tapmise pārast mõistetud surma ja ta kolm sõpra, keda ootas karistus selle eest, et nad aitasid esimesel põgeneda.[173] Kolumbus aga oli sunnitud oma

---

171 Путешествие, ск. 227.
172 Анучин, ск. 223.
173 Путешествие, ск. 228.

takistustest vaebama vastülia kuningannale. Sellele järgnes Hispaania valitsejate uus korraldus 20. juuhil – viivitus korral võtta laevad ja meeskond vägivaldselt.[174] Selle korralduse elluviimiseks saadeti Palosesse isegi õukondlane Juan de Penalosa. Ent vajalikku resultaati ei olnud va seekord.

Pöörde tõi olukorda Pinzonite ja Niñode vahelesegamine.[175] Pinzonid olid tuntud Palose meremehed ja laevaomanikud, kes olid sooritanud palju mitmesuguseid merereise ja kellede kuulsus ulatus kaugemalegi kodulinnast. Sama kästi tuntud oli Mogeris ja selle ümbruskonnas Niñode perekond, kes samuti enda hulgast oli andnud mõjukaid laevaomanikke ja meremehi. Mõlemad perekonnad võtsid aktiivselt osa kolumbuse avastusreisi ettevalmistamisest, lootes sellest suuri isiklikke kasumeid. Eriti paistsid meeskonna värbamisel silma Pinzonid. Ei ole küll selge, milliseid argumente nad siinjuures kasutasid, ent igatahes suutsid nad veenda meremehi astuma laevade meeskonda.

Tänu Pinzonitele ja Niñodele, suudeti lõpetada ettevalmistused avastusreisiks augusti

---

174 Уинсор, ек. 166.
175 Путешествие, ек. 228–229.

algusekss. 3. aug. 1492. a. algas Kolumbus ova vanget avastusreisi Palose sadamast, võttes kursi Kanaaria saartele. Ta taktis sealt punjetada otse läände 28 paralleelil ja mitte muuta kurssi enne, kui ta näeb Jaapani põhjaosa.[176] Toscanelli arvas ju, nagu eelpool juba märgitud, et Jaapan asub Kanaaria saarte vastas. Kaasas oli tal kuninganna Isabella kiri mongoli suurkhaanile.[177]

Avastusreisi laevastik koosnes kolmest laevast. Nendest karavellid „Pinta" ja „Nina" arustati ja anti Kolumbuse korraldusse üheks aastaks Hispaania valitsejate sellekohase käsu järele Palose linna poolt. Kolmanda laeva – „Santa Maria" varustas Kolumbus ise, ilmselt Pinzonite abiga, kes ka võtsid ekspeditsioonist osa.[178] Nii oli „Pinta" kapteniks Martin Pinzon, tüürimeheks ta vend Francisco; „Nina" kapteniks Vicente Pinzon – kolmas vend, tüürimeheks laeva omanik Juan Niño, kuna „Santa Mariat" lipulaevana juhtis Kolumbus ise.

Kõik kolm laeva olid kerged, ühe laevatekiga ja madala pardaga laevad.[179] Suurim nendest oli „Santa Maria" – umb. 120–130 tonnilise veeväljasurvega – halb ja avastuste jaoks mittesobiv

---

176 Фисис, ек. 275.
177 Рейзин, ек. 107.
178 Азиуриж, ек. 219.
179 Путешествие, ек. 237.

laev.[180] Võrdlemisi küre väiguga oli küll „Pinta".[181] Parimaks laevaks aga oli väiksem – „Niña".[182] Küre-väiguline ja vastupidav – tunis ta igati ära admirali parima hinnangu.

Laevastiku meeskond koosnes enamikus Palose, Huelva, Lepe, Mogeri jt. Andaluusia linnade elanikest, enamikus kogenud meremeestest.[183] Mitmesuguste allikate järgi kuulus siia 90–120 inimest, nende hulgas arst, notar, kuninglik kontrolör, väike sõjaväerühm, tõlk Luis de Torres, kes oskas araabia keelt ja tunijad.[184]

7. aug. jõudsid laevad kanaaria saarte juurde, kus toimus esimene peatus.[185] Siin parandati kul lekkima hakanud „Pinta", korraldati ümber „Niña" purjestik, asendades ladina purjed nelinurksete purjedega* ning varustati laevad värske vee ja produktidega. 6. sept. jatkati reisi läände, – soodsa tuule tõttu üha enam kaugenedes kanaaria saartest.

Siis nähtavasti suurema kaugenemisega kodumaast, hirmutundega tunduratu reisi ees, tekkis meeskonnas ärevus. Saades aru, et ärevus kasvab kaugenemisega kodu-

---

180 Анучин, ск. 219
181 Фиске, ск. 275
182 Путешествия, ск. 238.
183 Sama, ск. 228–229.
184 Ребзин, ск. 107
185 Путешествия, ск. 78–79
* kt. lähemalt purjede kohta Sissejuhatus, ск. 7.

maast, oleks kolumbus nagu otsustanud esitada laevapäevikus meeskonnale lbaõigeid, nähendatud andmeid läbitud maa pinkuse kohta, õiged kaugused aga kirjutada oma isiklikusse päevikusse. Nii leidub 9. sept. „Esimese reisi päevikus," märkus: „Admiral otsustas arvestada tuosa kähemaks, kui on tõeliselt läbitud, selleks juhuks, kui purjetamine osutuks pikemaks, et inimesi ei haaraks hirm ega peataolek".[186] 18. sept. märkuse järele päevikus läbisid laevad õõpäeva jooksul tegelikult 55 leeguad, aga admiral märkis laevapäevikusse 48 leeguad.[187]

16. sept. jõudis laevastik ujuvate vetikatega kaetud Sargasso merre.[188] Vetikad näisid madrustele maalt lahtikistudrohuna ja neis tugevnes lootus peatselt näha maad. Ent mõõdus kolm nädalat ja kanaoodatud maa ei ilmunud inka veel silmapiirile, isegi soodne tuul muutus vaikseks ja laevad kaevalt liikusid edasi.

Traditsioonilise versiooni järgi, mida ei kinnitata, aga ka ei lükata ümber päevikus, oktoobri algul madrused ja ohvitserid üha kindlamalt nõudsid kolumbuselt kursi suunetmist, et võib-olla jõuda teises suunas purjetades kii-

---

186 Tymemecubul, ek. 80.
187 Sama, ek. 82.
188 Sama, ek. 81.

remini maale.[189] Kartes avatavasti mässu, pöördus Kolumbus 7. okt. edelasse. Las Casase „Esimese avastusreisu päevikus" on ainult märkus, et „... admiral otsustas jätta tee lääande ja pöörduda edelasse..."[190] et järgida lindude lennule, mille järgi portugaallased olevat avastanud sea saari. Katkenud meeskonna kannatust pika reisi üle õnnestus Kolumbusel rahustada jutustustega lähedalolevast sihist, autasu lubadustega ja ähvardustega.

Juba 8. okt. alates reetsid mitmesuguseid tundemärgid maa olemasolu üpris lähedal: -lindude, nagu vajakate ja partide lendamine, puutüved, pillirooq, värske rohi vees ja 11. sept. isegi oksake kibuvitsamarjadega meres.

Esimeseks maanägijaks osutus 12. okt. „Pinta" madrus Rodrigo Triana.[191] Kuninglikku, mis oleks pidanud kuuluma madrusele selle eest, et ta esimesena nägi maad, omandas Kolumbus hiljem ise. Ta väitis, et 11. okt. hilisõhtul olevat ta esimesena näinud läänest paistvat valgust.[192] Ilmselt ei olnud ta siis veendunud, et ta näeb maad. Muidu ta oleks laskunud anda kahuripaugu maa

---

189 Путешествия, ek. 22.
190 Sama, ek. 86.
191 Sama, ek. 87.
192 Sama.

nägemise signaaliks, nagu seda ikka tehti avastusreiside puhul uue maa esmakordsel nägemisel. Esimesena andis 12. okt. signaali aga „Pinta".

Avastatud maa oli saar Bahama saartegrupis, mida päris maalased nimetasid Esuanahanaks, millele aga Kolumbus andis nimeks San Salvador[193] (Sunastaja saar).

Pole täpselt teada, millisel saarel nimelt Bahama saarestiku umbes kolmest tuhandest väiksest saarest ja saarekesest maandus Kolumbus esimesena. Tõenäoliselt oli selleks praegune Watlingi saar.[194]

Saare kaldal püstitas Kolumbus koos Pinzonitega, notari ja kuninga kontrolöriga kastiilia lipu ja asus formaalselt saare valdamisele, koostades selle kohta vastava notariaalse akti.[195]

Las Casas, esimese reisi päevikus laseb Kolumbusel anda paljude Bahama saarte kohta sobiva lakoonilise kirjelduse. Nii lastakse tal iseloomustada 13. okt. märkmetes Guanahana saart järgmiselt: „See saar... on väga suur ja väga tasane, ja siin on palju rohelisi puid ja vett, aga keskel asub väga suur järv. Mitte

---

193 Путешествия: Каэт ек. 80-81 vahel.
194 Маиндобиг, ек. 126.
195 Путешествия, ек. 89.

mingisuguseid mägesid ei ole".[196] Samuti kirjeldab kolumbus hiljem paljude teiste tema poolt avastatud saarte ja rahnikute kuju, suurust, pinnaehitust, taimestikku jne. Oma avastusreisidel kirjeldab ta tähelepanelikult ka avastatud saarte ja rahnikute elanikke, nende elamuid, tarbeesemeid jne. Näit. kirjeldab ta Las Casas järgi „Esimese reisi päevikus" Guanahana päriselanlasi ilusate, tõmmude, hea keha ehitusega inimestena, kes väisid alasti, kandsid pikki juuksid ja keha või nägu armastasid katta kärviga.[197]

Guanahanal, nagu hiljem kuubal, Españolal ja paljudel teistel nende poolt avastatud saartel, hispaania esialgse akumulatsiooni rüütlid kohtusid rahulikkude indiaanlastega, keda Engelsi järele võib axtada barbaarsuse alamastmele. Neil esines teatud aedviljakasvatus maisi ja ilmselt ka melonite, kõrvitsate ja mõnede muude aedtaimedega mõnel pod. Maisi viljelemist Ameerikas peab aga Engels tiheks barbaarsuse alamastme tunnuseks.[198]

---

196 Путешествия, ск. 92.
197 Sama.
198 Ss. Engels. Perekonna, eraomanduse ja riigi tekkimine, 1946. ск. 29.

Guanahana elanikud kohtlesid šibralikult hispaanlasi. Nad tõid vahetuseks hispaanlaste pissasjakeste – kellukeste, värviliste riideribaneste, klaasikillukeste jne. – vatu puuvilju, viskodasid ja teisi neil leiduvaid esemeid ja andsid kõik ära iga asja eest, mida neile ka ei pakutud.[199]

Juba siin näitas kolumbus end tõelise Euroopa kolonisatsiooni pioneerina: esimesel kohtumisel indiaanlastega tegi ta plaane nende inimeste alistamise kohta, kelledest ta ise kirjutab, et kõik, mis neil oli, nad andsid ära sellise rõõmuga, et näis, nagu oleksid nad ära kinkinud oma südamed.[200] Ta arvab, et „Nad saavad olema head ning taibukad teenrid..."[201] „...ma märkasin – kirjutab ta – et nad väga kiiresti õpivad kordama seda, mida neile kõneldakse, ja ma oletan, et nad kergesti muutuvad kristlasteks..."[202] Ja muide, Teie kõrgusele, võib-olla on muulepärasem käskida saata kõiki indiaanlasi kastiliasse või neid jätta sellele saarele vangidena, sest on küllalt viiteistkümnest inimesest, et hoida neid kõiki alistuvuses ja sundida tegema kõike, mida soo-

---

199 Путешествия, ek. 91.
200 Sama, ek. 66.
201 Sama, ek. 90.
202 Sama.

vite".[203]

Koloniaalse ekspansiooni pioneerina oli admirali peahuvikse kuld, kalliskivid, vürtsid ja orjad.[204] Ta tähelepanu äratasid kullatükikesed, mida pärismaalased kandsid ilustusena ninas. Nagu ta nende žestidest aru sai, toodi kuld saarele kusagilt lõunast, kus kolumbuse oletuse järgi pidi asuma Zipangu. Sellest momendist peale admiral alatasa Las Casase järgi käljendab lootust leida kulda.

Et leida teed lõunapoolsetele saartele, laskis kolumbus tuua laevale vägivaldselt mõned pärismaalased. Nende näpunäidete järgi alustas ta teekonda esuanahanast lõuna suunas, lootes leida teed rikkale Zipangule. Pärismaalaste kangistamist selleks, et need käitaksid talle teed soovitud suunas, kasutab kolumbus hiljemgi. Oma kirjas Santangelile ja Sanchesile esimese avastusreisitulemuste kohta kirjutab ta: „Kui ma ainult jõudsin Indiasse, esimesel minu poolt avastatud saarel ma kotsin jõuga mitu inimest, et... nad võiksid anda teateid sellest, mis on nende ümbruskondades".[205]

---

203 Путешествия, ek. 92.
204 Sama, ek. 503.
205 Sama, ek. 64.

Lageli vastitas Volumbus ka indiaanlasi; veda ta vahtas ühel saarel ja saatis neid teistele saartele vinhidega, et kaksed elanikud võtaksid hispaanlasi hästi vastu. Las Casas laseb tal „Esimesi reisi päevikus" belda selle vahta: „Kuivõrd nad pidasid (s.o. indiaanlased-v.o.) end sõbralikult ülal meie vastu ja kuivõrd ma sain aru, et parem on pöörata neid meie püha usku armastusega, aga mitte jõuga, ma andsin nendele... palju väheväärtuslinke esemeid, mis tegid neile suurt headmeelt"[206] – ja edasi – „Las tugerdab see nendes austust meie vastu, et kui teil võrgused siia teine kord saadate (oma inimesi); neid ei koheldaks halvasti."[207]

Guanahanast lõunasse minnes avastasid hispaanlased väikesi saare, mille Volumbus nimetas Santa Maria de la Conception.[208] Järgmine, võrdlemisi suur saar, sai nimeks Ferdinand Hispaania kuninga Ferdinandi auks.

Kaks nädalat purjetas hispaania laevastik Bahama saarte keskel. Kui hispaanlased maabusid kaldale, nad nägid palju tundmatuid taimi, kuid nende hulgas ei olnud Volumbusele tuntud hinnalisi värvi; ravimtaimi ning vürtse. Kusagil ei leidnud nad kuldu, hõ-

---

206 Пуменсеньбик, ek. 89.
207 Sama, ek. 94.
208 Sama, kaart ek. 80-81 vahel.

bedat ega kalliskive, mis ajendasid neid tulema üle Atlandi ookeani. „... ma teen kõik võimaliku, et jõuda sinna, kus mul õnnestub leida kulda ja vürtse", lastakse admiralil kinnitada „Esimese reisi päevikus" 19. okt.[209]

Pärismaalaste žestidest luges kolumbus välja, et tnam lõuna pool asub kullarikas saar Samoat ja asus teele selle suunas. 19. okt. maabusidki hispaanlased nimetatud saarel, millele kolumbus andis nimeks Hispaania kuninganna auks Isabella.[210] Kulda siin ei olnud: seda nähes osutasid siinsed pärismaalased lõunasse, andes žestidega mõista, et seal asub suur saar, kus leidub palju kulda ja teisi hinnalisi esemeid. Pidades seda Zipangreks, asus maadevastaja teele selle poole. Avastanud teel rea väikesi saari, jõudis ta 28. okt. kuubale,[211] nimetades selle juanaks. Pärismaalaste žestidest ta mõistis, et kuuba on nii suur, et ta ümbert ringi sõitmiseks kulub laeval rohkem kui 20 päeva. Siis arvas ta olevat maabunud ühel Ida-Aasia poolsaarel, s.o. Hiina kallastel. Kuid tema imestuseks ei olnud siin ei rikkaid linnu, kuningaid ega vürtse. Liikudes edasi piki kuuba rannikut eoodesse, tutvusid hispaanlased

---

209 Путешествия, ск. 102.
210 Sama, ск. 100.
211 Sama, ск. 106.

hispaanlased esmakordselt maisiga, kartuliga ja tubaka suitsetamise kombega.[212] Endises sihis edasipurjetades jõuti rahnikulähedaste saarte juurde, mida kolumbus nimetas kuninga aedadeks.[213] Edasipurjetamine samas suunas nais maadeavastajale asjatuna. Võib-olla ta ehk mõtles, et avastas juhuslikult kõige vaesema Hiina osa. Selle eest aga Hiinast idas pidi asuma rikas Zipangu ja asus seda otsima, pöördudes ümber ja lükudes mööda kuuba kallast kagu suunas.[214]

31. nov. eraldus kolumbuse laevastikust „Pinta" Martin Pinzoni juhtimisel. Kolumbus pidas seda reetmiseks, olles veendunud, et Martin Pinzon tahtis isiklikult enda jaoks avastada kullalademeid, millest teatasid talle pärismaalased ja mispidid asuma uusagil lõkna pool. Pole muidugi kahtlust, et Martin Pinzon lahkus kolumbusest just isiklikul kasusaamise eesmärgil.

Kaks nädalat pärast „Pinta" põgenemist jõudis kolumbus kuuba idaosa lõppu. Lükudes edasi edelasse, tuli ta Haiti saare juurde, mida pärismaalased nimetasid Bohio.[215] Kolumbus andis

---

212 Tymenecumbus, ek. 25.
213 Sama, kaart ek. 80-81 vahel.
214 Sama, ek. 123.
215 Sama, ek. 142.

sellele nimeks Española (Väike-Hispaania), kuna selle kaldaäärne maastik meenutas talle Hispaaniat. 7. dets. alates purjetas admiral piki Haiti põhjarannikut ja teel avastas Tortuga saare.

Españolal nägid hispaanlased juba rohkem kulda kui teistel saartel: siinsed pärismaalased omasid ohukesi kuldplaate ja väikesi kullakange, nagu nähtub „Esimese reisi päeviku" mitmetest märkmetest. Kolumbus kuuleb pärismaalastelt, et kuld tuuakse rannikule kaugemast saareosast, mida nimetatakse Bibaoks, ja mida Las Casas laseb kolumbusel mõttes samastada Zipanguga.[216]

Meeskonnas kallandus kullapalavik. Hispaanlased vaketasid pärismaalastelt kulda pisiasjakeste vastu, aga ka lihtsalt rööviside. Kolumbus teeb Las Casase järgi oma päevikusse tollal esimesi märkmeid hispaanlaste rööviministest ja nende ahnusest kulla vastu.[217] Pole kahtlust, et sama kullapalavik haarab ka admirali. Ta usub pärismaalastelt saadud kuuldusi sellest, et Española lähedal asub „kulla allikas" – Bahehi saar. „Esimese reisi päevikus" loodab ta korduvalt

---

216 Путешествия, ск. 161.
217 Sama, ск. 160.

avastada nulla õige asupaiga.

25. dets. tabas Kolumbust ootamatu õnnetus: ta lipulaev „Santa Maria" hukkus madalikul, ilmselt meesnonna lohakuse tõttu.[218] Et väikesele „Niñale" ei saanud mahutada nahe laeva meesnonda, otsustas admiral osa inimesi jätta Españolale ja ülejäänutega „Niñal" pööriduda kiiresti tagasi Hispaaniasse. Sootes leida palju kulda, jäi umbes 40 inimest vabatahtlikult saarele.[219] Hukkunud „Santa Maria" jäänustest ehitati Kolumbuse käsul pärismaalaste lahkel kaasabil saarele fort, relvastati ta laevalt päästetud kahuritega ja varustati päästetud tõjamoona ja toidutagavaraga üheks aastaks. Admirali asemikuks jäi sua Diego de Arana. Suga oli rajatud esimene Hispaania koloonia Kolumbuse poolt avastatud aladel - Puerto de la Navidad.

4. jaan. 1493. a. alustas Kolumbus tagasitud Hispaaniasse,[220] käskides mahajääjatel oma äraolekul koguda palju kulda. Kaks päeva hiljem liitus temaga Española põhjakaldal „Pinta". Martin Pinzon püüdis kuuda admirali, et ta lahkus temast kastu oma tahtmist, tormi sunnil. Kuigi Kolumbus seda ei uskunud, pidi

---

218 Путешествия, ek. 164.
219 Sama, ek. 173.
220 Sama, ek. 176.

ta sellega leppima, sest tal inkagi ei olekus olnud võimalust karistada „Pinta" kaptenit, kes oli ühes ekspeditsiooni finantseerijaid; kelle poolel oli kogu „Pinta" meeskond ja kelle vend oli „Niña" kapten.

Et kindlustada endale monopoli tehtud avastuste üle, kolumbus tagasiteel märgib laevapäevikusse ebaõigeid andmeid. 18. nov. lastakse tal kirjutada „Esimese reisi päevikus", et ta näitas pikemaid läbitud ta distantse, eesmärgiga viia segadusse teised meremehed, et need ilma temata ei leiaks teed avastatud maale.[221]

Tagasiteel sattus laevastik tugeva tormi kätte, mis lahutas mõlemad laevad, ajades „Niña" Portugalile kuuluvate Assoori saarte juurde. Mus torm viis ta Portugali Lissaboni lähedal olevale rannikule, kust ta 15. märtsil 1493. a. jõudis Palose sadamasse.[222] Samal päeval tuli sõa ka tormi poolt Hispaania põhjarannikule aetud „Pinta".

Palosest sõudus kolumbus valitsejate kutsel Barcelonas nõbiva õukonna juurde.[223] Ettekande oma avastustest saatangelile ja Sanchesile, kes finantseerisid ta avastusreisi, saatis ta ilmselt

---

221 Путешествия, ск. 200.
222 Sama, ск. 208.
223 Альтамира, ск. 429.

juba Palosest.[224] Teated tema avastustest levisid nagu Hispaanias ja kõikjal, ka õnkonna juures, koheldi teda suure austusega. Maasa tõi ta Hispaaniasse avastatud maadelt veidi kulda, mõned sende saarte elanikud, keda sellest peale Hispaanias hakati kolumbuse eeskujul nimetama indios (indiaanlased), kuitmesugusid taimi, vilju, kallihinnalisi lindude sulgi jne. Oma kirjas Santangelile ja Sanchesile, oma ettekandes Hispaania kuningapaarile ülistas ta tema poolt avastatud Indiate rikkusi.

Hispaania valitsejad, nagu enamik nende maa elanikke, uskusid, et admiral tõe poolest jõudis Indiatesse ja kinnitasid pidulikult talle 1492. a. Santa-Fe lepingu ja tiitlite andmise tunnistusega reisi õnnestumise puhul lubatud tiitlid ja privilegid.[225] Talle anti ka antasu kui esimesele maanägijale ja sellega kaasuv eluaegne pension, isiklik kapp ja ta vennad tõsteti samuti päritavasse aadliseisusesse.

Kolumbuse avastused aga kutsusid esile tüli Portugali ja Kastülia vahel. Kolumbuse avastusi pidas Portugal nende õiguste rikkumiseks, mida rooma paavstid talle 1452–1456. a. olid andnud ja Kastülia valitsus

---

224 Путешествие, ск. 28.
225 Рейзинг, ск. 60.

1471.a. kinnitahud. Selle järgi tal oli õigus omandada maad, mis avastatakse lõunasse ja ilta Bojadori neemest.[226] Nüüd aga Indiad ähvardasid talle kaotsi minna. Hispaania valitsejad jälle kaitsesid oma õigusi Indiale, toetudes esimese avastuse õigusele. Molema rügi vahelise konflikti lahendas rooma paavsti Aleksander VI Borgia 3. mai 1493.a. bulla „Inter caetera", mis andis kastiiliale õigus omandada maad, millised ta avastas või avastab lääne Bojadori neemest Indiani ja mis ei kuulu ühelegi riigile. See oli paavsti Aleksander VI, kes Ferdinandi mõjul ja survel oli saanud selleks, üks katsetest soodustada vastutasuna Hispaaniat Portugali arvel.

4. mai 1493.a. ofitsiaalselt daturitud paavstibulla (näktavasti faktiliselt koostatud 1493.a. jaunis), andis kastiiliale õigus omandada kõik avastatud maad ja need, mis veel avastatakse lääne ja lõunasse joonest, mis on tõmmatud ja kindlaksmääratud arktilisest poolusest antarktilise pooluseni.[227] Nimetatud joon pidi asuma 100 leguad lääne ja lõunasse igast Assoorik ja rohelise neeme saartest. On täiesti ilmne, et püri, mida annab teine bulla,

---

226 Путешественники, ch. 31.
227 Same, ch. 242.

vaartil ja gloobusel on võimatu läbi viia.

Muidugi oli juba tollal selge, et Assoorid asuvad Rohelise neeme saartest enam lääne pool. Väljend-lõunasse joonest, mis on tõmmatud vahe pooluse vahele, s.o. lõunasse meridiaanist, on lihtsalt absurdsus.

7. juunil 1494.a. sõlmiti Hispaania ja Portugali vahel Tordesillase leping, millega demarkatsioon oli tõmmatud 370 lugvad enam lääne poole Rohelise neeme saartest.[228] Kindlasti portugaallased juba siis kahtlesid selles, et Kolumbus avastas tõelise India. Naevalt nad muidu olleksid lubanud hispaanlastele kogu India. Võib-olla püüdsid portugaallased kindlustade oma tafrina mereteid ja nad ei soovinud kohata sellel teel ülemineekehädaohtu demarkatsioonijoonest.

Tordesillase lepingu sõlmimisel kanati endist viga: unustati näidata, millistest Rohelise neeme saarest tuleb lugeda näidatud 370 lugvad. Samuti pole süüani selge, millistest lugvatest kõneldakse. Peale selle, suurte maadeavastuste epohhi kosmograafidele 370 lugva arvestamine pikkuskraadides oli käga raske, kuna tollel ajal ei olnud selget ettekujutust maakera suurusest.

---

228 Пумпянский, ск. 379.

Seega võib eelpooltooduut järeldada, et kolumbuse I avastusreis Hispaaniast läände üle Atlandi ookeani oli n. ö. luureekspeditsioon edasiseks Hispaania kolonialekspansiooniks selles suunas. Tema sihiks ei olnud mitte maadevallutamine, vaid Indiatesse jõudmine ja nendega kaubanduslõue sidumete sõlmimine suurte kasumite saamise lesmärgil. Kuld, kalliskivid, vürtsid ja orjad ajendasid hispaanlasi mineema üle tundmatu ookeani. Avastusreisi tulemusena avastati Bahama saared, suurte Antillide saartest kuuba ja Haiti ja peale selle veel mõned käikesed saaredning rajati esimene hispaania kolonia uuel maal. Tegelikult olid avastatud hoopis uued, senitundmatud saared, mida aga XV saj. levinud kosmograafiliste tlooriate ja antiikautorite arvamuste järgi nii kolumbus, Hispaania kalitsejad kui ka enamik Hispaania elaniukepidasid Indiateks. Näis, et kolumbus oli oma projekti rakendanud ellu praktiliselt ja sellega kindlustanud endale kõik sellega seoses olevad kasud.

2. Kolumbuse II avastusreis 1493-1496.

Kui Kolumbuse I avastusreis kujutas endast ookeanitagust kuurekspeditsiooni, siis ta II avastusreisi võib vaadelda juba kui hispaanlaste kolonialist ekspansiooni. Selle eesmärgiks oli intensiivistada Española koloniseerimist; viia sinna rohkem inimesi, nendele vajalikku varustust jne. ja tuua sealt rohkem kulda ja orje. Ühtlasi mindi välja juba maade vallutamisele ja kristlustamisele, kuna seekord oli kaasas suur hulk elukutselisi sõjamehi ja vaimulikku. Uuel avastusreisil lootis Kolumbus leida neid saari, mis Española pärismaalaste järele pidid asuma nendest kagus ja oleva rikkad kulla poolest. Samuti oli ta kuulnud Españolast lõunas asuvast rikkast saarest. Avatavati taktis ta ka veelkord läheneva vaavaadata kuukat, mida ta esimesel avastusreisil pidas Siinaks.

II avastusreisi ettevalmistamine algas juba 1493. a. Cadizis. 23. mai 1493. a. erilise kornaldusega kuningas ja kuninganna kohustasid oma agenti Sevillas, Francisco de Pinellot, viiresti finantseerima laevatiku varustamit.[229]

---

[229] Путешествия, ст. 51.

Avastusreisi ettevalmistamisega kiirustati; lemselt sellepärast, et Hispaania kuningapaar kartis, et portugaallased haaravad endile kolumbuse poolt avastatud maad. Lõbirääkimised Portugali ja Hispaania vahel nende poolt avastatud ja avastatavate maade piiritlemise küsimustes alles algasid ja ei olnud ette näha, millega nad lõperad. Ill oli ka üheks põhjuseks, mispärast kolumbus Hispaaniast lahkudes püüdis võimalikult kaugemale hoiduda portugaallaste valdustest ja suundus kanaaria saartest edelasse.

Majalikud rahasummad avastusreisi ettevalmistamiseks sai Pinello laenu teel Sevilla kaupmeestelt ja pankuritelt ja avastusreisi varustamiset võtsid ahtiirselt osa Palose, Sevilla, Cadizi jt. kastiilia linnade laevaomanikud, pankurid ja kaupmehed,[230] kes kõik lootsid suuri rikkusi ja kasumeid avastatud Indiatest. Ekspeditsiooni varustamise ja inimeste kogumise Españolale kolooniaja jaoks tehti ülesandeks Sevilla peadiakonile, India Asjade Nõukogu ülemale Juan de Fonsecale. 23. mai 1493. a. Ferdinandi ja Isabella käsuga pidid Andalusia kaubalinnade esindajad osutama kolumbusele ja Fonsecale igakülgset abi.

---

[230] Тутемесинкинъ, см. 501.

kõikide andmete järgi tekib avastusreisi ettevalmistamise käigus tüli kolumbuse ja Fonseca vahel, millistel põhjustel just, ei ole teada. Igatahes muutub viimane admirali vaenlaseks, kes edaspidi põhjustab kolumbusele palju pahandusi.

Seekord ei tekitanud laevade rentimine ja inimeste kärbamine mingisugusid raskusi: Indiate rikkuset osasaamine huvitas paljusid. 17 laevast koosneva avastusreisi liikmete sotsiaalne koosseis oli õige mitmekesine. Siia kuulusid talupojad, kes lootsid muul maal saada maad ja leida paremaid võimalusi äraelamiseks, kõik-olla isegi vabaheda feodaalsest ekspluatuurimiset; käsitöölised, keda vajati linnade ja kindluste ehitamisel; vaesed, kuid uhked aadlikud, kes jäid tegevusta sõja lõppedes mauridega ja otsisid kerget tumistut ja kusi rikastumisvõimalusi; mungad paganate ristiusku pööramiseks, kirikule ja endile maade ja rikkuste omandamiseks.[231] Ekipaaži koosseis oli kogusummas rohkem kui 1500 inimest (mõnede allikate järgi kui 2500).[232] Hispaania kolooniaja aeks españolal toodi laevale hobuseid, eesleid, sarvloomi, sigu, viinamarjasortide istikuid ja euroopa kõrsviljade seemneid.[233]

---

231 Petzure, ek. 161-162.
232 Путешествие, ek. 32.
233 Marugobur, ek. 135.

25. sept. 1493. a. läljus kolumbus laevastik Cadizi sadamast, võttes kursi kanaaria saartele. Sealt võeti täiendava koormana kaasa suhkrupillirooge ja suuri koeri, keda spetsiaalselt oli õpetatud pidama jahti inimestele.[234] Sellist euroopa „kultuurilevitamise meetodit" ei mõelnud välja kolumbus. Portugali orjapidajad juba pool sajandit kasutasid koeri Lääne-Aafrikas neegrite jahil.

Et hoiduda rohkem eemale Portugali valdustest ja jõuda Españolast kagus olevate saarte juurde, võttes kolumbus siit kursi edelasse. Soodsa kirde passaattuule tõttu ületas ta Atlandi ookeani 20 päevaga ja 3. nov. 1493. a. jõudis mägise saare juurde. Et avastus oli tehtud puhkepäeval, nimetas admiral saare Dominicaks (Pühapäev).[235] Hea sadama otsingul pöördus ta põhja suunas, nimetades sün leitud väikese Mahikhudeta saare oma lihe laeva auks Maria Galante.[236] Selle tipult paistis kuus teist saart. 4. nov. siirdus kolumbus suurema juurde nendest ja nimetas selle tuntud hispaania kloostri duks Guadaloupeks.[237] Minnes siit kaade suunas Españolale, avastas admiral teel ühe saare teise järgi. Väikeste Antillide

---

234 Пулеместорик, lk. 136.
235 Sama, lk. 131.
236 Sama, vaart lk. 80-81 vahel.
237 Sama, lk. 312.

saarestikus. Nii näit. 14. nov. avastati Santa Cruzi saar. Siin hispaanlased ilmselt esmakordselt kohtusid kariibidega, kes asustasid Väikeste Antillide saari ja seisid teistest kolumbus poolt avastatud saarte indiaanlastest mõnevõrra kõrgemal astmel. Sinult nendele sõjakatele hõimudele oli tuhtud nooled ja vibu ja nad kovaldasid röövretki teiste rahulikkude indiaanlaste juurde. Hispaanlaste-vallutajate vastu astusid nad võitlusse. Näit. kirjeldab Las Casas oma „India ajaloos", kuidas Santa Cruzi saare juures Väike kariibide rühm asus julgelt võitlema palju suurema arvu hispaanlaste vastu.[238] Traditsioonilise versiooni järgi olid nad inimsöojad. Kuid kariibideks ehk kannibalideks nimetasid kolumbus ja ta kaaslased kõiki neid indiaanlasi, kes avaldasid neile vastupanu nende allutamisel. Svet arvab tõenäolisel üpris õigesti, et legendi kariibidest kui inimsöojatest lõid konkistadoorid ise, et Väikeste Antillide saarte elanikke nende tsiviliseerimise ettekäände all püüda orjadeks ja õigustada oma metsikusi nende kallal.

Santa Cruzit purjetas kolumbuse eskaader põhja suunas Väikeste saarte ja kaljudega ülekülvatud meres. Sellele saarestikule andis

---

238 Пумпянский, ск. 314–315.

Kolumbus nimeks üheteistkümnetuhande neitsi saared[239] (kuna hispaania keeles neitsi on virgen, siis sellest ajast peale nimetatakse neid Virgiinia saarteus). Sääne pool sellest avastas Kolumbus. Uue saare, mida pärismaalased nimetasid Boriquen, Kolumbus aga nimetas San Juan (hilisem nimetus Puerto Rico). Nädala pärast jõudsid hispaanlased Española juurde; 27. nov. saabusid nad Navidadi sadamasse.[240]

Españolal ootas saabujaid ebamuldiv üllatus: fort oli purustatud, inimesed kadunud. Järeleuurimisel selgus indiaanlaste jutustuste põhjal, et saarele jäänud hispaanlased olid süüdi selle elanike röövimises ja vägivalla tarvitamises nende üle, millega tõmbasid endile indiaanlaste viha.[241] Suur osa garnisonist lahkus Kolumbuse Hispaaniasse minnes fordist saare sisesse, muidugi kullaotsimise ja pärismaalaste röövimise lesmärgil, ja tapeti sealsete indiaanlaste poolt. Selle järele samad indiaanlased purustasid ja põletasid kindluse. Kindluse kaitsjad, kes põgenesid lootsikus, uppusid.

Española rohkemkaitstud põhjarannikul

---

239 Путешествия, каart 80-81 ж. vahel.
240 Sama, ek. 316.
241 Sama, ek. 33-34.

pani admiral alusse mule linnale, nimetades ta Kastiilia kuninganna auks Isabellaks.[242] Ülesehitustöödel kasutas ta nii pärismaalasi kui ka koloniste. Sellel ajal aga ilmus uus hädaohtlik kaenlane- malaaria, millesse haigestus palju hispaanlasi, ka kolumbus.[243]

Saarel õnnestus hispaanlastel avastada omuti lõpuks kauaoodatud kuld. Ojeda juhtimisel oli saare sisesse saadetud hispaanlaste salk kulla otsimiseks. Nemad tõidki teateid, et Sibao mägedes olevate jõgede uhtmeliivas leidub kulda.

Järjekordseks hispaanlaste kaenlaseks Españolal osutus nälg. Suurem hulk Hispaaniast toodud toiduaineid rikkes, kuna ei osatud neid hoida troopilises kuumuses.[244] Kolonistidele ei jatkunud kõikidele toiduaineid, samuti ei jatkunud neile ka raha palgamaksmiseks. Ilmselt sepärast jättis admiral saarele ainult 5 laeva ja umb. 500 inimest. Ülejäänud saatis ta 12 laeval 1494. a. algul Hispaaniasse tagasi. Ühe lahkuva laeva komandörile; Antonio de Torresile, kelle õde oli troonipärija Juani ainun ja lähedane kuningannale, koostas kolumbus meenu-

---

242 Путешествия, ск. 320.
243 Уйксор, ск. 253-254.
244 Мандович, ск. 137.

tuskirja Hispaania valitsejatele edasiandmiseks. Selles teatas ta kullaleiust Españolal, tunduvalt suurendades seda, et avaldada nendele rohkem mõju. Peale selle ta kinnitas, et ta on leidnud kõinvõimalikkude kuurtside jäljed. Ta palus saata Hispaaniast laevu saarele kariloomadega, põllutöönüstadega, toidvainete ja sõjamoonaga. Mõistes, et nende eest ei saa tasuda ainult lootusega kullale, tegi ta konkreetse ettepaneku katta kulud orjadega Española pärismaalaste hulgast.

See muunutuskiri on raske süüdistusmaterjal suure maadeavastaja vastu, iseloomustades teda kui silmakirjatsejat ja massilise indiaanlaste orjastamise initsiaatorit.

„Andke edasi tema kõrgusele, kirjutab ta, et hoolitsus kannibalide ja Española elanike hingeönnistuse eest vüs mõttele, et mida rohkem neid suunatakse kastüliasse, seda parem nende jaoks... nende kõrgus suvatsegu anda õigus ja lubadus teatud karavellide hulgale tulla siia igal aastal ja vedada sisse kariloomi, toidvaineid ja kõike seda, mida on vaja põldude üleshariimiseks... Kõige selle eest võib uraksta orjadega kannibalide, metsikute ja selleks otstarbeks täiesti ~~täiesti sobivate~~... inimeste hulgast. Me oleme

veendunud, et vaja on aimult välja viia neid sellest ebainimlinust sisukonast, ja nad muutuvad võige parematekss orjadeks..." [245]

Selle kohta märgib Marx: „Rõõvimine ja riisumine – hispaania juhuseotsijate ühine eesmärk Ameerikas, nagu seda näitab ka Kolumbuse ettevanne hispaania õukonnale. Kolumbuse ettevanne iseloomustab teda ennast kui piraati". [246]

Saevade ärasõidu järgi Hispaaniasse tõusis koloonias rahulolematus Kolumbuse vastu. Rahulolematute ees seisis koloonia kontrolör Bernal Diaz de Piza, õukonna mõjukas ametnik. [247] Peameselt süüdistati Kolumbust selles, et tasuurendas jutustusi rikastest kullaleiupaikadest Españolal, meelitades sellega siia koloniste, kes said siit aimult õige vähe kasu. Pealegi pidid nad tõõtama kindlustuste rajamisel. Rahulolematud otsustasid võtta 5 Españolale jäänud karavelli ja siirduda tagasi kodumaale, et Hispaania valitsejatele jutustada tegelikust olukonast saarel. Saanud teada Vandenõust, areturis admiral de Piza Hispaaniasse kohtusse saatmiseks ja karistas teisi osavõtjaid, [248] Bmakordselt

---

245 Путешествия, ск. 354–355.

246 К. Маркс. Хронологические выписки. Архив Маркса–Энгельса. т. VII. 1940. ск. 100.

247 Дебзин, ск. 173.

248 Путешествия, ск. 322.

rahendades oma õigust karistada mitteal-
luvaid. Selline kolumbuse teguviis ja ta võõ-
ramaine päritolu suurendasid kuel rohkem
viha ta vastu kolonistide, lestkätt aadli hulgas.

Mõnevõrra lahendas pingelist olukorda ko-
lumbuse osavõtul organiseeritud hispaanlaste
kullaotsimisretu saarel asuvasse admirali
poolt ristitud Vega Reali (kuningaorgu).[249] Siin
pani kolumbus aluse uuele fordile St. Oomé'le,
mille ülemaks sai Ojeda. Siit peale algasid
massilised hispaanlaste kullaotsimiskäigud
kaugemale saare siseosadesse. See oli tõeline
nuhtlus pärismaalastele, keda kullaotsijad
rööviisid ja kelle naisi nad vägistasid. Vähemagi
vastupanu puhul karistati indiaanlasi kar-
milt; sageli lõigati ära nina ja kõrvad.

Jättes Isabellasse teatud Garnisoni, oma
venna Diego*, pöördus kolumbus 1494. a. apr.
ülejäänud hispaanlastega kolmel laeval
läände.[250] Mais jõudsid nad kuuba saare juur-
de. Admiral püüdis uuel kord tähelepane-
likult vaadelda kuubat, mida ta arvas (või
tegi nõo, et arvas) olevat osa Hiinast. Pärismaa-
lastelt ta kuulis suurest kullarikkast saaret
lõunas ja asus teele selle suunas. Nii avastas

---

249 Путешествия, ск. 323.
* Kolumbuse vend Giacomo on hiljem tuntud Diego nime all.
250 Путешествия, ск. 329–330.

ta uue saare - Jamaika, andes talle nimeks Santiago.[251] Edasi jatkas ta reisi piki kuuba lõunarannikut lääne suunas. Teel avastas ta palju väikesi saari, andes neile nimeks Jardine de la reina (Kuninganna aed).

Pärast seitset nädalat kestnud purjetamist Espaniolalt väljumise järele, hakkas kuuba lõunarannik pöörduma edelasse. Ühe Kolumbuse sõbra muljete järgi hilisemast kestlusest admiraliga, tekkisid kiimasel, kuna ta pidas kuubat Aasia mandriks ja meenutas Marco Polo jutrestrest, et Aasia mandri edelasse pöördumise jõutakse muistse kuldse Hersonessose juurde, kaugeleulatuvad plaanid.[252] Kolumbuse arvates kuldse Hersonessose juurde jõudes avaneks tal võimalus kalida kaks teed: 1) pöörduda Hispaaniasse Tseiloni ja Healootuse neeme kauduvõi 2) minna India ookeanist Punasesse merre, selle põhjaosast karavaniga Jeruusalemma ja Jaffesse ja sealt edasi Vahemere kaudu laevadel Barcelonasse. Pole kahtlust, et selleks ajaks on Kolumbus lugenud Marco Polo, Mandeville. Võib-olla ka Nicolo di Conti töid. Näit. laseb Bernaldez oma „Katoliiklikute kuningate ajaloos"

---

251 Путешествия, Kaart ek. 288-289 vahel.
252 Цвейсар, ek. 268.

kus ta kirjeldab ka kuuba ja jamaika avastamist kolumbuse poolt, admiralile meenutada Mandeville jt. jutustusi Hiina rikkustest.[253]

Pikast merereisist kahkasid laevad lekkina, kusjuures merevesi rikkus toiduained. Tüdinemed madrused avalikult nurisesid admirali üle ja nõudsid tagasipöördumist Españolale.[254] Admirali enda tervis halvenes pidevalt. Tekkinud olukorra tõttu otsustas ta pöörduda tagasi Españolale, ilma et oleks avastatud aladelt leidnud kulda ega teisi kalleid kaupu, mis olid olnud ta eesmärgiks. Enne tagasipöördumist käskis admiral kõikidel ohvitseridel ja madrustel kanduda ja kinnitada oma allkirjaga, et nende ees on Asia manner, aga mitte saar. Kuldujaid pidi ootama karu karistus.

On raske öelda, kuivõrd kolumbus ise tegelikult oli veendunud, et ta ees on Asia manner. Tõenäoliselt ta uskus seda alguses tõesti, kuid lähemal tutvumisel kuubaga hakkas selles kahtlema. Oma ettekõtte õnnestumise nimel ta aga oli kalmis selles veenma end ja teisi. Ilmselt mõtles ta siinjuures nendele intrigantidele, kes nimetasid teda šarlataniks ja väitsid, et ta Indiad polegi nii eriti tähtsa

253 Путешествия, ск. 285.
254 Уйксор, ск. 268.

sad, kuna annavad kähe tulu. Ehk tahtis ta tõestada, et ta avastustel on siiski suur väärtus.

Tagasiteel Españolale, purjetas admiral ümber Jamaika ja Española lõunaosade ja veendus lõplikult, et mõlemad kujeltavad endist suuri saari.[255] Avastanud Española lõunarannikul rea väikesi saari, jõudis Kolumbus haigena üle kolme kuu kestnud raske reisi tagasi Isabellasse.[256] Siin ootas teda vend Bartolomeo, kelle Kolumbus ni metas oma asehalduriks. Bartolomeo oli Hispaaniast toonud Españolale Hispaania monarhide poolt saadetud 3 laeva sõjaväe rühmade ja muu varustusega. Isabellas kuulis Kolumbus ka ta ära olekul pukkenud mässust, mille initsiaatorid olid paater Boil, paavti esindaja Españolal ja Española St. Oomé fordi tookordne garnisoniülem, kuningale lähedane aadlik Margarit.[257] Vümane pidi admirali ära olekul peamiselt uurima kulla leiukohti saartel asuvates Sibao mägedes. Selle asemel ta aga sürdus sõduritega Vega Reali. Röövides ja tappes pärismaalasi, ajendas ta kogu laialdases orus pärismaalaste rahutused. Lõpuks õnnestus Margaritil ja Boilil oma pooldajate grupiga põgeneda

---

255 Путешествия, каart ск. 288-289 vahel.
256 Фиске, ск. 314.
257 Petzvee, ск. 182-183.

Bartolomeo Kolumbuse poolt toodud laevadega Hispaaniasse.

Sellel mässul olid vahesugused tagajärjed: 1) Mõjukad vaenlased Hispaania õukonnas halvendasid Kolumbuse olukorda ja 2) juhtimiseta jäänud sõdurid jooksid laiali mööda saart, vägivallatsedes pärismaalaste üle, millele nud omakorda vastasid vastuhakkudega.

Seoses pärismaalaste ülestõusudega alustas Kolumbus 1494.a. võitlust Española alistamise pärast. 10 kuud vestnud veises võitluses indiaanlastega, alistasid hispaanlased kogu saare. Indiaanlastel oli küll arvukas ülekaal, kuid nende kaotuse põhjuseks olid algelised relvad ja võitlusmeetodid. Kolumbus tegutses väikeste sõdurite salkadega, kasutas lahingutes ratsaväge ja ässitas pärismaalaste vallale koeri, mis eriti hirmutas neid.

Las Casas oma teoses „India hävitamise lühike ajalugu" näitab, millise äärmise metsikusega „kultuursed" hispaanlased kohtlesid õnnetuid indiaanlasi.[258] Kui nad tungisid mõnda indiaanlaste küla, nad tapsid sagoli selle elanikud, väljaarvatud tugevad ja terved meessoost indiaanlased, keda nad viisid endile orjadeks. Nad lõhestasid indiaanlasi mõõka-

---

258 Путешествия, ст. 504–506.

dega, purustasid nende päid kividega, põletasid neid elusalt, uputasid neid jõkke, lasksid neid lõkki kiskuda koertel ! surnuks tallata hobustel ja piinasid neid ning irvitasid nende üle igal võimalikul viisil. „Aga kui mõninord- ja seejuures vähe, ja harva, kuid õiglastel põhjustel - indiaanlased tapsid kedagi kristlastest, siis kümased leppisid kokku, et ühe kristlase eest, keda tapavad indiaanlased, kristlased peavad tapma sada indiaanlast..."[259]

Alistamise järgi maksustati indiaanlased. Iga pärismaalane, alates 14 eluaastat, pidi 4 korda aastas tooma kuningakassasse kas väikese kullakangi või tüki puuvillast riilt.[260] Siin juures kulla toomine oli kohustuslik nendele, kes elasid kullaleiupaikade lõgidal. Teiste alade indiaanlased tõid 4 korda aastas (á 11,5 kg) puuvilla.[261] Tasutud andamite eest anti indiaanlastele vatu eriline pronksist märk, mida nad pidid kandma alati kaelas. Et kindlustada maksude saamist pärismaalastelt, ehitati mitmel pool maal relvastatud fordid, nagu Margarita, Catalina jt.

Kolumbus oletas, et iga kolme kuu tagant saab ta andamite teel kokku vähemalt 20 000 pesot puhast sissetulekut.[262] 10 kuu pärast aga

259 Путешествия, ск. 506.
260 Sama, ск. 344.
261 Sama, ск. 507.
262 Sama, ск. 507-509.

belgus, et nad arvestused olid läbi kukkunud. Selle aja jooksul saadi andamite näol kulda ainult 200 peesot. Kulda ei olnud ju Españolal väga rikkalikult ja pealegi ahasid indiaanlased selle tootmise viisidest ähmase ettekujutuse. Nüüd asendati andamid indiaanlaste sunduslikku töökohustusega. 1496. a. Nevadest peale oli indiaanlased sunnitud töötama hispaanlaste istandustes ja kullakaevandustes, kus nad hukkusid raske töö ja nälja tõttu. Hispaania VII saj. ajaloolane Pinello tõendab, et just 1495–1496. a. pandi alus Españolal repartimento süsteem. Kastiilia kolonistidele hakati jagama maid ja nende külge kinnistati indiaanlased, vahest terveteküladekaupa. Faktiliselt olid nad muudetud teoorjadeks. Nad tegid oma valdaja põllul, kaevandustes, istandustes teotööd ja ei võinud lahkuda oma küladest. Põgenemist karistati surmaga või orjaksmüümisega. Esimesed repartimentod ei teki mitte kolumbuse enda heast tahtest. Maid koos nendele kinnitatud indiaanlastega nõudsid kõik kastiilia kolonistid. Ookeanitagustest maavaldustest koos indiaanlastega olid huvitatud ka kuningavõim, finantsistid, aadlikud ja kaimulikud Hispaanias. Huvi maaprobleemi vastu avastatud maade osas tõuseb

eriti XV saj. lõppaastatel. Mui selgub, et Mulda ja teisi Malleid Maupu ei olegi nendel palju ja sealt ei olegi midagi saada peale indiaanlaste tõõkäte ja maa-alade.

Osa indiaanlasi saadeti orjadena Españolalt ka emamaale. Nendest surid paljud ebainimeku Mohtlemise tõttu juba tul; paljud hukkusid samasugust Mohtlemise tõttu hiljem Hispaanias.

Hispaanlaste eest põgenesid paljud indiaanlased saugemale saare sisesse, mis vad massiliselt surid häljast.[263] Saarel algasid epidemiad, eriti Vallutajate poolt toodud rõuged.

Sakkamatud Kaebused õukonnas Kolumbus peale ta vaenlastelt ohustasid Viimase prestüži. Kuningad ei võinud kõrvale jätta selliste mõjukate isikute, nagu Margarita ja Boili Kaebusi ja süüdistusi Kolumbus Kohta. Españolale saadeti seepärast 1495.a. lõpul eriliste volitustega kuninglik kontrolör Aguado olukorra uurimiseks.[264] Saabunud Isabellasse, hakkas Aguado vahetult valitsema saart. Koloonias ei kaheldud enam, et vütsekuninga olukord on õukonnas halvenenud. Suur rõõm haaras eriti Kolumbus vaenlasi.

---

263 Путешествия, ск. 35-36.
264 Ребзин, ск. 194-195.

Aguadole tulid vaebused Kolumbuse ebaõiglaste varistuste ülle, kuritarviduste ülle toidu-ainete jagamisel, admirali vendade ebaseaduslikku võimutsemise ülle. Isegi pärismaalased nõudsid Kolumbuse varistamist, keda nad süüdistasid oma hädades.

Lisaks Aguado revisjonile tabas Kolumbust veel ka teine ebamuldivus. Kuna tulud Españolalt olid mitte küllaldased, võrreldes avastusreisi kuludega, lubasid Hispaania valitsejad 1495. a. seadusega kõikidele soovijatele kastülia alamatest asustada uusi maid, kui nad maksavad rügikassasse $\frac{2}{3}$ saadud kullast.

Ärritatud Kolumbus 10. märts. 1496. a. pöördus koos Aguado ja kahe karavelliga tagasi Hispaaniasse, et isiklikult kaitsta talle valitsejate poolt varem antud monopoliõigust avastatud maadele ja õigustada end Aguado kontrollkäigul selgunud faktides.[265] 11. juulil, pärast suurt võitlust vastupidiste tuulte, voolude ja näljaga, jõudsid mõlemad laevad Cadizi sadamasse.

Hispaaniasse tõi Kolumbus endaga dokumendi, et jõudis sasid mandrini. Ta kinnitas, et leidis **Espaniolal palju kulda.**

---

265 Marugebur, ek 149.

Nimelt olid hispaanlased kolumbuse ärasõidu eel saare lõunarannikul avastanud kuldasisaldava liivaga jõed.[266] Kui Isabellas algas malaaria, siis dusid kolonistid enam tervislikumale saare lõunarannikule, siin 1496. a. Bartolomeo Kolumbus, kolumbuse vend, rajas uue linna, - Santo Domingo, mis sai Española majanduslikuks ja poliitiliseks keskuseks[267] (praegune Dominicani vabariigi pealinn).

Admiral uuesti suutis oma kõnedega veenda valitsejaid ja saavutas selle, et mitte keegi, peale tema ja ta poegade, ei saanud uusi lubadusi maadeavastustele lääne suunas.[268] Talle tagati samuti kõik Santa Fé lepingus ettenähtud õigused.[269] Bartolomeo Kolumbus kinnitati Española asehalduriks. Aga kui vabad kolonistid läksid kuningakassale vallins maksma, siis kolumbus pani ette asutada Española kriminaalkurjategijatega odavuse mõttes.[270] Ja Hispaania valitsejate käsu kohaselt hispaania kohtud lahkasid saatsna kurjategijaid mainitud saarele, lühendades nende karistusaega poole võrra.

Seega kujutab kolumbuse II avastusreis endast juba koloniaalset ekspansiooni. Ta on

---

266 Mangobur, lk. 140.
267 Yüksop, lk. 286.
268 Mangobur, lk. 140.
269 Petzute, lk. 201.
270 Mangobur, lk. 140.

suunatud uutmaade vallutamiseks ja nende kristlustamiseks ning koloniseerimiseks. Tema ajal pannakse alus avastatud alade koloniseerimisele ja nende elanike orjastamisele Española näol. Avastusreisi tulemusena avastatakse suurte Antillide saartest Jamaika, Väikesed Antillid ja rida teisi saari ning jälgitakse suures ulatuses uuuka rannikut. Selgub, et kolumbuse reisi tulemused ei ole enam kooskõlas ta projektiga: on olemas juba ilmne kahtlus ta Indiasse jõudmise suhtes. Järgmine-III avastusreis on sellepärast kolumbuse viimane katse tõestada oma projekti õigsust.

3. Kolumbuse III avastusreis 1498–1500.

Nagu eespool nägime, pole kolumbuse projekt ega II avastusreisi tulemused enam mingil määral kooskõlas. III reisiga katsub ta viimast korda tõestada, et ta jõudis Indiatesse ja avastas sealsed rikkused. Nagu esimene kord. kui reisi tulemused on erinevad projektist, muudab ta ka seekord mõnevõrra projekti, toetudes vahepealsetel reisidel omandatud uutele teadmistele ja kogemustele. Nüüd otsustab ta uotta kanaaria saartelt kursi Rohelise neeme saartele ja sealt pöörduda edelasse; et jõuda lähemale ekvaatorile. Seal lootis ta leida mandrit mustanahaliste inimestega.[271] Sellest mandrist ja mustanahalistest inimestest kuulis kolumbus Española elanikelt; sellele näitas kuuba saare pööre (kuubat luges admiral poolsaareks või tegi nõo, et luges).[272] Sellel mandril ta lootis leida kalliskive, kulda, vürtse ja arstimeid. Oli talle ju kataloonia õpetatud juut-juvelliir Ferrere kirjutanud kunagi, et neid kaupu leidub mustade või pruunide inimestega asustatud maadel. Española pärismaalased jutustasid samuti kolumbusele,

---

271 Маркобич, ск. 145.
272 Уйксор, ск. 317.

mustanahalistest inimestest, mis varem tulid lõunast ja kagust nende saartele, tuues kaasa metallitükke, mis koosnesid kullast, vaskst ja hõbedast.[273]

Oma sihi saavutamiseks hakkas kolumbus paluma Hispaania kalitsejatelt uut laevastikku. Need pidid viima españolale täiendavaid varusid ja andma talle kõimalust avastada uut mandrit suurte rikkustega.

Vastava loa andsid Isabella ja Ferdinand admiralile varsti, kuid laevastiku varustamine uueks avastusreisiks kiibis mitmesugustel põhjustel. Nendest võiks nimetada:

1) Hispaania sõda Prantsusmaaga Haalia maade pärast, mis toimus Isabella ja Ferdinandi valitsemisel ajal paljude aastate jaoksul ja nõudis rügilt palju kulusid. Maenulinud suhted Prantsusmaaga nõudsid valvsust Pürenee de taga Hispaanias. Oli vaja hoida laevastikku Vahemeres ja Atlandi ookeani rannikku juures rügi kaitse kuvides.

2) Tunduvaid kulusid nõudis Hispaania valitsejatelt ka nende järglaste abiellumine 1496-1497.a. Tõllal nende tütar Juana abiellus Philippega-Madalmaade valitsejaga ema Maudu ja ~~poeg~~ Juan Philippe õe Margaretaga. Hispaanias varustati suur laevastik, mis viis Flandriasse Juana ja tõi Hispaaniasse Margareta.

---

273 Путешествия, ск. 409.

Ekspeditsiooni ettevalmistamisel tuli Kolumbusel ületada suuri raskusi. Raske oli seekord leida laevu ja inimesi. Kuulnud Indiast tulnud inimeste kurbadest kogemustest, leidus vähe neid, kes vabatahtlikult soovisid minna Indiasse „admirali-hädavaresega." Vajalikud laevad tuli rekvireerida ja enamik madruseid värvata sunnitööliste hulgast.[274]

Rahapuuduses oler kuningakassa ei suutnud leida vajalikku rahasummat avastusreisi korralikuks varustamiseks. Valitsejate poolt hangitud 2 miljonit maravedi - ilmselt jällegi laenu teel lüqvasurõtjatelt, - oli selleks otstarbeks väga vähe, kuna peale laevade varustamise oli vaja osta veel kastiiliat toidukaineid Española elanike jaoks.[275] Kolumbus läks ju ofitsiaalselt teele mitte kute avastuste tegemiseks, vaid Españolale varustuse viimiseks kolooniaja jaoks.

Pealegi võib 1497-1498.a. märgata suhete halvenemit admirali ja Isabella-Ferdinandi vahel. Hispaania valitsejad soovisid pürata Kolumbuse õigusi avastatud maade valitsemisel ja kasutasid iga ettekäänet selleks, et kärpida admirali volitusi. Kastiilia kolonistide kaebedta peale, kes ei olnud rahul Kolumbuse politikaga, mis tõi

---

274 Путешествия, ск. 37.
275 Sama, ск. 433.

nile nii kähe kasumeid, andsid Isabellale ja Ferdinandile kullaltki põhjusi segada India sise-asjusse. Fonseca, kes juhtis Española varustamist ja organiseeris meretaguseid avastusreise, omaborda jättis kolumbus fahtiliselt ilma võimalusest korraldada nendel aladel midagi oma äranägemise järgi.

Alles suure vaevaga õnnestus 1498.a. alguseks uuidagi varustada 6 väikest karavelli 300 lükmelise meeskonnaga.[276] 30. mail 1498.a. väljus kolumbus nendega San Lucar de Barameda sadamast[277] Kanaaria saarte suunas.

Kanaaria saarte juures jagas admiral oma laevastiku kahekes.[278] Kolm laeva saatis ta kohe varustusega Españolale, ülejäänud kolme laevaga pöördus ta kohelise neeme saarte poole. Siit kõttis ta kursi edelasse, et

Saavutada ekvatoriaallüni ja edasi minne läände seni, kuni Española saar jääb põhja suunda.

Juuli keskpaiku jõudis laevastik ekvaatorile. Siin valitseva suur kuumuse tõttu hakkasid laevad lekkima ja toidutagavarad riknema. Meeskond oli masendatud kuumusest ja admiralise kannatas podagra all ka veel.

---

276 Маркобич, lk. 145.
277 Уйксор, lk. 299–300.
278 Путешествия, lk. 383.

vuemus sundis admirali muutma kurssi ja suunduma lääude. Selles suunas edasi purjetades jõudsid hispaanlased 31. juulil saare juurde, mille kolumbus nimetas Trinidadins (kolumbinus).[279] Lõunast paistvale arvatavale saarele andis ta nimeks Isla Santa (Püha saar).[280] Tegelikult oli see eurooplastele senitundmatu manner, hiljem tuntud Lõuna-Ameerika nime all, millelis aga kolumbus teda tookord ei pidanud. Admiral peatus kitsas väinas Trinidadi ~~Idela~~-kalda ja mandri vahel, mille ta laevadele ohtliku veekeerise tõttu nimetas Boca de Sierpe (Mao lõuad).[281] Siin ta esimest korda kohtas seda ekvatori aalse koolu haru, mis väljub ookeanist kariibi merre läbi väina Trinidadi ja mandri vahel. Väina taga avastas kolumbus lahe (praegune Paaria laht), mille vesi ootamatult osutus magedaks. Trinidadi loodeosa lõpul leidis admiral laevasõiduks vaegi ohtlikuma teise väina, nimetades selle Boca de Drago (Draakoni lõuad).

Edasi lähenes laevatiik väina vastaskaldale ja asus ankrusse mingi jõe (Orinoko) suudmesse.[282] Võib-olla just siin hispaanlased esmakordselt astusid Lõuna-Ameerika pinnale. On

---

279 Путешествия, ek. 383.
280 Sama, ek. 413.
281 Sama, kaart ek. 400-401 vahel.
282 Уйксор, ek. 391.

väga võimalik, et nad maandusid kontinendil juba varem. Kohalikelt pärismaalastelt kuuldud sõna „paaria" pidas kolumbus selle maa nimetuseks, mida ta ka seekord arvas olevat saare, nimetades ta Graciaks.[283]

Hispaanlastele muldis avastatud maa. Siin oli jõgesid selge vuga, troopilisi suetsi, särava sulestikuga linde ja palju ahve. Elanikud näisid kultuursematena, kulalislahkumatena Antillide saarte elanikest. Eriti muldiisid aga hendele esialgse akumulatsiooni rüütlitele pärismaalaste ehted – kullatükinesed ja pärlid – esmed, mis olid hende reisi eesmärgiks.

Hispaanlaste väljumist proca de Dragost avamerele segas tuger vuhkeris väinas. Kolumbus kontrollis siin sete voolude suunda ja tuli õigele järeldusele, et vuhkeris tekkis merevoolu kohtumisel mageda vee vooluga.[284] Kasutades soodsat tuult, viis ta laevad avamerele. Siin põhjas ja idas nähtud kaks saart olid tõenäoliselt Tobago ja Granada.[285]

Mäida avastatud mandri kallast purjetas admiral lääne poole. Nii jõudis ta saarte juurde, kus indiaanlased tegelesid pärlipüügiga. Suurimale hendest andis ta nimeks Margarita (Pärlitera).[286]

---

283 Пуменисинкин, ek. 416.
284 Sama, ek. 434.
285 Sama, ek. 38.
286 Sama, Kaart ek. 400–401 vahel.

Jälginud umbes 300 km uue maa maldaliini ja avastanud rea saari, suundus laevatik Española poole. Ilmselt katkestas admiral avastusretke järgmistel asjaoludel:

1) Ta tundis muret ja ärevust olemona pärast Españolas, kust tal polnud kaua aega mingit teadet.

2) Ta kartis, et lõplikult rikkevad Española elanike jaoks kaasatoodud toidukaned, mille järgi koloonias oli suur kajadus.

3) Meeskond nurises pika sõidu ja väheste tulude üle. Avastatud aladel õnnestus hispaanlatel: ainult väga vähesel määral vahetada pisiesemete vastu kulda ja pärleid. Ka hakkasid laevad lekkima ja admirali enda tervis halvenes tunduvalt.

Tagasiteel mõtles haige admiral palju uute avastuste üle. Tema kirjast Ferdinandile ja Isabellale III avastusreisi tulemuste kohta nähtub, kuidas väljupaistvad oletused segunevad haige ja verkaegsele inimese omase religioosse fanatismiga. Täiesti õigesti arvab ta näit., et suur veemass Paaria lahes tõestab sellesse lahte koolava suure jõe olemasolu. Sellejuures suur vool võis moodustuda ainult mõnel suurel mandril. Aga kirikuisad vaatlesid ida kui paradiisi asupaina ja sellest tulenes kolumvale järeldus. Ta kinnitas, et ta jõu dis tõelisse

paradiisi.[287] Tema järgi Maa omab pirni kuju, mille tipus ongi paradiis. See Viri ch Kuvitar selle poolest, et siin kolumbus püüab tagajärjetult kooskõlastada oma avastustel saadud andmeid ja kogemusi antiikautorite arvamustega ja piibli legendidega.

Augusti keskel jõudis admiral tagasi Españolale,[288] kus ta äraolekul oli prekkenud kolonistide mäss peakohtuniku Roldani juhtimisel.

Nimelt satlus koloonia kolumbuse Hispaaniasse minnes raskesse olukorda. Nagu eespool kägime, 1496.a. juulis Bartolomeo kolumbus lahkus Isabellast ja rajas Saare lõunarannikule, Santo Domingo linna. Sellal prekkes vallutajate poolt tagakiusamise tõttu muleheitele viidud indidanlaste ülestõus Vega Realis. Selle summutas asehaldur sõdurite abil üsna varsti ja sürdus tagasi Santo Domingosse. Isabellas aga kõimutes malaaria ja olid lõpukonal kastiiliast toodud toidvaned (nagu kogu koloniaski). Bartolomeo kolumbus kasutas koloniste endiselt rasketel töödel kindlustuste rajamise, nõudes ranget distsipliini ja jagades karme karistusita korraldusteraste eksijatele. Kulda oli tõepoolest leitud Españolal,

---

287 Путешествия, ск. 430.
288 Sama, ск. 437.

aga admirali vasul asehaldur lubas vulde pesta ainult kolumbusele lähedalseisvatele inimestele, arvates suurema osa saadud kullast kuningakassa osaks ja admirali kasuks.[289]

Selline olukord muidugi ei muuldinud paljudele kolonistidele, eriti omavolitsejatele-distsiplineerimata hidalgodele, keda tõi vuele maale suurte kasumite ja kerge elu leidmise püüe. Nad ei leppinud vähese kasumiga ja kolumbuste-võõramaalaste ülemvõimu ja suuremate tuludega ning sellepärast ühinesid vahdenõusse kolumbuste vastu. Rahulolematute juhiksai Roldan-Española peakohtunik. Ta otsustas kasutada olukorda ja haarata Española valitsemine enda kätte. Pärast kolumbuse Hispaaniasse minekut polnud ju enam mingit kahtlust, et admiral on kaotanud Hispaania valitsejate usalduse, (kuna need rikkusid kolumbuse privileege) ja ta kõrvaldatakse kolooniа juhtimiselt ning et kohalejäänud asehaldurid Bartolomeo kolumbusel ja Diego kolumbuselt kleb ka Españolalt lahkuda.

Mässajad purustasid Isabellas relva- ja toidu-äsnetelaod ja sürdusid Vega Reali, püüdes vallutada Halset forti-coceptioni. Selle ebaõnnes-

---

289 Marugobur, lk. 151.

tumise järele suundusid nad Santo Domingosse ümbrusse. Nende ülestõusnud aadlikega ühines ka palju käsitöölisi, talaepoegi ja Osa sõdureid. Santo Domingo ümbruses elavad indiaanlased muutsid mässajad oma orjadeks, käies nendega loomalikult ümber. Nad põletasid oma lõbuks nende külasid ja tapsid neid endid. Sellega ajendasid nad saarel indiaanlaste järjekordsed rahutused.

Roldani lootused kindlustada saarel oma võimu hävitas kolumbuse kõigi õigeste kinnitamine Ferdinandi ja Isabella poolt ja ta tagasitulek saarele täisõigeslikku valitsejana, kellele oli tehtud 1497. a. Monaldus anda maad oma äranägemise järgi nendele kolonistidele omandiks, kes seda hasivad 4 a. Teate sellest kõigest tõid saarele Hispaaniast Santo Domingosse saabunud laevad toidumoona ja muu varustusega. Selgus, et plakohtunik olialustanud mässu seaduslikku asekuninga vastu. Sellepärast ta oli muleldi nõus algama läbirääkimisi saarele tagasitulnud admiraliga. Kolumbuse omakorda ei olnud küllaldaselt jõudu mässu summutamiseks ja sellepärast pidi ta asuma kompromissi teele. Lõplik kokkulepe kolumbuse ja mässajate vahel toimus 1499. a. sügisel - sept. 290 288

290 Путешествия, ск. 438.

Mässust osavõtnud hispaanlased said amnestia, tagasi konfiskeeritud vara, tunnistuse hea käitumise kohta ja soovi korral maksuta sõidu kodumaale, kuhu neile lubati kaasa võtta pärismaalastest orje ja orjatare.[291] Roldan sai tagasi oma peakohtuniku ameti; igale mässust osavõtjale anti suur maatükk. Selle ülesharimiseks kinnistati teatud hulk pärismaalasi. See repartimento 1499.a. oli juba palju ulatuslikum, võrreldes eelmistega. Saarelt lahkuda soovivad hispaanlased saatis Kolumbus Hispaaniasse tagasi 1499.a. 5 laeval. Indiaanlaste igasugused vastuhakud surus ta saarel karmilt maha.

Sellel ajal selgus, et Kolumbuse poolt avastatud maad ei oma midagi ühist Indiatega, et ta osutus Valelikuks ja petturiks. 1497.a. portugaallane Vasco da Gama sõitis ringi ümber Afrika lõunaosa ja avastas merebe tõelisse Indiasse. Ta sõlmis sellega kaubanduslikud sidemed ja saabus 1499.a. kodumaale väärtuslikkude idamaiste kaupade koormaga Inglise tunnistuses oleva veneetsia meremees Giovanni Caboto eesmärgiks oli 1497.a. lääne meretud mööda kälja jõuda vürtsirikastele maadele. Ta ületas Islandi ookeani põhjapoolseosa ja avastas mandri (Põhja-Ameerika), tõenäoliselt

291 Marugabur, ek. 150.

Labratori poolsaare lõunaosa. Tema poeg Sebastiano Caboto otsis väina lääne suunas äsja avastatud mandrist põhja pool. 1500.a. portugaallane Cabral avastas Brasiilia.

Samal ajal, kui portugaallased said suurt tulu vauplemisest tõelise Indiaga, sai hispaania kuningakassa kolooniast Españolal baid tühislid summasid. Roldani mässu ja indiaanlaste vastuhakkude tõttu kullatootmine ikkgi ajutiselt peaaegu katkes. Españolal avastati kus vandenõu kolumbuse vastu, mille peategelased kolumbus aheldas kindlusse.

Teated rahutustest Españolal jõudsid ka hispaania õukonda. Selle eest hoolitsesid juba kodumaale väkese kasuga tagasitulnud aadlikud. Ka kolumbus ise oli sunnitud ametlikult teatama saarel toimunud sündmustest. Õukonnas üha enam suurenesid igasugused kaebused kolumbuse ja ta vendade peale. Admirali süüdistati türannias, omavolis, selles, et ta kulab ristida indiaanlasi, kuna ta ei omanud õigust müüa kristlasi orjadeks jne.[292] Kõige raskemaks osutus kaebus, et kolumbus isikliku kasusaamise eesmärgil varjas kuningakassa tulusid.

Sellele järgnes esmajoones 1499.a. kolumbus monopoli tühistamine avastatud ja avastata-

---

292 Ayrunes, ee. 231.

vatele maadele lääne suunas. 1498.a. Hispaania valitsejate loal näit. Fonseca andis Ojedale, kolumbuse teisest reisist osavõtjale patendi expeditsiooniks Paaria lahe ka aldale, ka Pedro Alonso Niñol, kes võttis osa kolumbuse II ja III avastusreisist. 1499.a. lõpul läks samade lubadustega läände Vicente Pinzon, kes võttis osa kolumbuse I avastusreisist.

Nendest Ojeda läbis Boca de Sierpe ja Boca de Drago ning jõudis, mõõdudes Margarita saarest lahte, andes sellele nimeks Venezuela.[293] Pinzon jälle ületas ekvaatori ja jõudis Lõuna-Ameerika mandri äärmise idapüriini. Lõuna-Ameerika rannikule läksid nad kõik isiklikku vasusaamise eesmärgil ja selle eesmärgi nad ka saavutasid. Näit. õnnestus Niñol saada siit suur hulk väärtuslikke pärleid.

Teiseks saatsid Hispaania valitsejad Españolale uue, oma salajaste instruktsioonidega asehalduri Bobadilla. Sellele oli antud nähtavasti püramatu võim. Ta võttis kolumbuselt Santo Domingo fordi üle, pitseeris admirali maja, dokumendid ja kogu talle kuulura vara.[294] Peale selle vabastas ta admirali poolt areturitud kolonistid, kaotas mõned maksud, tasus kolonistidele saamata jäänud palga jne.

---

293 Jükcop, lk. 341-342.
294 Anyrus, lk. 231.

Kolumbuse ja ta vendade peale sai Bobodilla palju kaebusi. Asi lõppes sellega, et uus Aschaldur vangistas admirali ja ta mõlemad vennad ning saatis nad laevaga ahelates Hispaaniasse. 25. nov. 1500. a. saabusid nad Cadizi sadamasse.

Nähtavasti Hispaanias kirjutas Kolumbus kirja mõjukale õuedaamile Juana Torresile, kes, nagu juba eelpool mainitud, oli infant Juani amm ja Isabella lähedane sõbratar. Kirjas kajastub admirali ärevus ja hirm, kes pole veel toibunud saabunud hoobist. Ta kaebab selles teda tabanud ülekohtu üle ja püüab end ja oma tegevust õigustada. Kalbed oma kurva saatuse üle kaheldurad vihaste peale-tungidega Bobodillale. Muidugi teadis Kolumbus ülihästi, et viimane oli vaid kuningate korralduste teostaja. Sellepärast kaebab ta ka Hispaania kalitsejate peale, kuid otseselt ei süüdista neid tänamatuses. Ta tuletab meelde oma teeneid kalitsejate ees uute maade avastamisel ja loodab nende heatahtlikkusele, kulvates neid üle lipitsevate komplimentidega.

„Ma tean; kirjutab ta kirja lõpus „...et ma tegin vigu mitte kurjast mõtlest, ja loodan, et nende kõrgused kontrollivad, mida ma kõnelen...

Ma oletan, et, ja olen selles täiesti kindel, et nende kõrguseds suhtuvad minusse paremini

ja ilmutavad enam vastutulelikkust... Ma olen ju nende alandlik teener, nad ise hindavad minu tegevust ja kasusid, mida toi neile iga päev minu teenistus.[295]

Kahtlemata oli kirja sihikspanna keldima kuningannat, kuna admiral teadis, et juana kindlati loeb seda Isabellale ette ja püüab muleste ada teda soodsamalt kolumbuse vatu. On siiski küsitav, kuivõrd need kaebed ja vihjed kristlikule alandlikkusele poses pühlifraasidega oleksid mõjunud silmakirjalikele hispaania kuningatele, kes igas asjas pidasid silmas vaid omakasu, kui kolumbuse saatusest poleks huvitunud ta avastusreis finantseerinud isikud, kes oskasid mobiliseerida avalikku arvamuse kolumbuse kasuks. Umselt Isabella ja Ferdinandini jõudsid kuuldused rahulolematusest Andaluusia linnades selle üle, et kuulus maadeavastaja toodi Hispaaniasse tagasi ahelates, kui suurim kurjategija.[296] Nad käskisid vabastada suure meresõitja ja silmakirjalikult avaldasid talle oma kaastunnet. Kogu vastutuse temaga halvas ümberkäimises nad kuuletasid Bobodillale. Lõpuks lubasid

---

295 Пуменсиньиш, lk. 450.
296 Зама, lk. 41.

nad taastada nõik kolumbuse õigused. Seda nad aga hiljem siiski ei täitnud.

Bobodilla jatnas Españolal üldiselt kolumbuse poliitikat. Tema ajal võimutses täielik aadlike omavoli. Ta andis kullatootmise kolonistidele vabaks ja vähendas kullahulka, mida kolonistid maksid kuningakassasse – 4 osale.[297] Nõib-olla see kutsus esile Ferdinandi ja Isabella rahulolematuse ta vastu ja põhjustas ta ärakutsumise saarelt. Väga võimalik on ka, et talle vaadati kui ajutisele asehaldurile.

1582. a. saatsid hispaania valitsejad Españolale uue asehalduri Ovando.[298] Kuninglinu käsu kohaselt pidid saare kullaotsijad maksma $\frac{1}{3}$ saadud kullast riigikassasse. Kogu kolooniа vaukandus muudeti vastiilia monopoliks. Mungad hakkasid senisest energilisemalt levitama ristiusku, pärismaalastele maksti riigi vaevandustes töötamise eest kindlat tasu. See oli Maske töö eest nii madal, et vaevalt võimaldas elu sees hoida. Hispaanlaste julma ekspluaturimise tõttu suurenes saarel indiaanlaste surevus tugevasti. Sus hakati Españolale viima Hispaanias

---

297 Marugobur, en. 152.
298 Yütecop, en. 390–391.

sündinud musti orje. Nad vannatasid siin samasuguse julma ekspluatorimise all.

Kastiilia tulud Kolumbuse poolt avastatud maadelt suurenesid üha enam. Siia saabus nüüd rohkem kulda Españolalt ja pärleid pärlipüüdmisega tegelevale indiaanlaste saartelt. Suurte kasumite saamise lootuses paljud uued juhuselotsijad asusid ümber Españolale ja mõnedele teistele Kolumbuse poolt avastatud saartele.

Ebainimlikuvohtlemise tõttu vallutajatehispaanlaste poolt, Española pärismaalased surid välja ajaloos enneolematu viirusega. Las Casas väidab suurendatult, et avastuse ajal oli saarel 3-4 milj. elanikku (tegelikult umb. 2 milj.).[299] 1515. a. oli siin järele jäänud ainult umb. 1500 inimest ja XVI saj. keskpaigaks surid nuudki välja. Saarele hakati vedama indiaanlasi orjadeks Väikestelt Antilleidelt, Ka Jamaikalt, Kuubalt, Puerto Ricolt, Seal hakkas elanikkond sakruti viireti Lukkuma. Sus püüti Española jaoks inimesi varübi mere vallastelt ja Lõuna-Ameerika mandrilt, Hiljem veeti Las Casase initsiatiivil Española saarele negreid Aafrikast.

---

299 Mangobur, ek. 153.

Nagu ülaltoodust selgub, avastas kolumbus III avastusreisi tulemusena lõuna-Ameerika rannikuja jälgis selle kaldaliini lääne suunas umbes 300 km. Samuti avastas ta rea saari. Ja kavatsus-tõestada, et ta siiski jõudis Indiatesse, ei andnud ka seekord tulemusi. Vastupidi, sellal selgus, et admiral oli avastanud hoopis uued maad, millistel ei olnud midagi ühist Ilinka Indiaga. Avastusreis näitas, et kolumbuse projekt, mida küll oli vahepeal parandatud ja muudetud, seoses avastusretketel omandatud uute teadmiste ja kogemustega, oli kukkunud läbi: kolme avastusreisi tulemusena ei leitud kanaaria saartest läänes, isegi mitte Edelas, ei tipangut, Hiinat ega teisi rikkaid Indiates asuvaid kultuurimaid.

4. Kolumbuse IV avastusreis 1502–1504.

Kuigi Kolumbuse projekt, nagu eespool nägime, oli nurjunud, ei kaotanud ta sūski veel lootust jõuda Indiatesse läbi Atlandi ookeani. Ta tahtis avastada uut tud läbi Vaiibi mere kujuteldavast Ida-Aasiast Lõuna-Aasiasse, mis pidi olema rikas vürtside ja lõhnainetepoolest ja jõuda kuldse Hersonessose juurde,[300] mida oli kirjeldanud Marco Polo. Oma plaani rajas admiral tugevatele mere-vooludele, millised lähevad edasi läände läbi Vaiibi mere ja milliseid ta jälgis II avastusreisi ajal. Nende abil mõtles ta jõuda merre, mis ühab kuldse Hersonessose rannikut ja sealt läbi India ookeani ja ümber Afrika purjetada tagasi Euroopasse. Seega valmis Kolumbusel uus projekt – nn. ümbermaailma-purjetamise projekt.

Esitanud oma projekti Hispaania valitsejatele, hakkas Kolumbus paluma nendelt luba uueks avastusreisiks läände. Ilmselt selleks, et vabaneda tüütust palujast, lubasidki

---

[300] Пуменесинкинъ, ен. 43.

Isabella ja Ferdinand 1501.a. sügisel hakata ette valmistama Kolumbuse IV avastusreisi Cadizi sadamas.[301] Pealegi arvasid nad, et uues siiris prujetades võib ehk tõepoolest avastada mingisugruseid uusi maid ja rikkusi.

Rahalised vahendid avastusreisuks saadi, hagu eelmistelgi kordadel, tõenäoliselt laenu teel rikastelt finantsistidelt, ves samuti veel ei olnud vaotanud lootust saada suuri kasumeid avastatud aladel. Avastusreisi varustamine kuulus loomulikult endiselt Fonseca kompetentsi, kes põhjustas admiralile küllaltki pahandust. Ta igati aeglustas laevade varustamist, andes varustust osakaupa välja alles admirali mitmekordsete nõudmiste peale.

Laevade varustamine ning meeskonna kogumine lõppes alles 1502.a. kevadel.[302] Kolumbuse käsutusse läks 4 karavelli umbes 150 liikmelise meeskonnaga. Oma tuvonnale võtlis Kolumbus kaasa ka venna Bartolomeo ja poja Fernando. Peale selle andsid kalitsejad talle veel kaasa Fransisco Porrase.[303] Viimase kätte pidi maadeavastaja andma koguleitud kulla ja teised väärtuslikud esemed. Nähta-

---

301 Матеровичъ, ск. 164.
302 Путешествия, ск. 43.
303 Заева, ск. 457.

vasti ei oldud veel unustatud, kuidas kolumbus soodsal juhul salaja oli neid esemeid omandahud ulmistel reisidel.

Kuninga ja kuninganna instruktsioon 14. märtsil 1502. a. kulas kolumbusel minna Españolale.[304] Nad andsid Española kubernerile korraldusi mitte lubada kolumbusel seal maandudа. Sinult tagasiteel võis ta seal täiendade oma varusid.[305] Arvatavati kulati admirali minek Españolale sellepärast, et kardeti seal ta pooldajate rahutusi. Ta reisilt tagasipöördumise ajaks loodeti ehk likvideerida seal segadus, mis oli tekkinud Bobadilla kalitsemise ajal, kui saarel kalitses aadlike piiramatu omavoli, kes ei allunud mingisugustele korraldustele ka ruve asehalduri poolt, kui see saabus saarele.

Enne ärasõitu kalitsejad kinnitasid küll kõik kolumbuse tütlid ja lubasid ta huvide kaitsmise anda ta poja Diego kätte, kes oli õukonna teenistuses. Kolumbus aga ilmselt ei usu nende lubadusi enam. Enne lahkumist Cadizist laskis ta teha koopiad kõikidest oma patentidest ja dokumentidest, mis talle olid andnud kalitsejad, kinnitas need Sevilla alkaldide juures ja saatis Loiuk San Georgio panka esenuasse.[306]

---

304 Путешествия, ск. 457.
305 Petzen, ск. 242.
306 Чиксор, ск. 392.

Oma IV avastusreisi alustas Kolumbus 9. mail 1502. a. Cadizi sadamast,[307] suundudes kuelust hoolimata Española suunas. Juuni lõpul jõudis ta Santo Domingo sadama juurde.[308] Sün palus ta asehaldurilt luba ümber vahetada ühte laeva, mis ta arvates ei suutnud kannatada välja tormi ja kauget reisi. Võimalik, et Kolumbus aimas ette lähenevat tormi ja tahtis selle ära oodata sadamas. Ent Ovando, pidades silmas Hispaania kuningate sellekohast konaldust, kulas admiralil maanduda.[309]

Sellel ajal väljusid Santo Domingost Hispaaniasse laevad kulla ja teiste saare produktidega.[310] Aimates ette tormi, hoiatas Kolumbus lahkuva laevatiku komandöri, mida su aga ei võtnud arvesse. Torm aga puhkes tõepoolest, ja selles hukkus osa laevu koos laadungite ja ihimestega. Hukkusid ka Bobadilla, Roldan jt. Kolumbuse plavaenlased. Torm lahutas ka Kolumbuse laevad. Hiljem nad lüttusid kuesti Española läänetipu juures, kus Kolumbus peatus mõni aeg nende remontimiseks.

Edasi purjetas Kolumbus läände pöki Española ja Jamaika lõunarannikuid.[311]

---

307 Путешествия, ск. 475.
308 Sama, ск. 43.
309 Sama, ск. 459.
310 Petzun, ск. 244.
311 Путешествия, kaart ск. 464–465 vahel.

vool nandis aga laevastiku loodesse kuninganna aldade juurde. Et saavutada Española ja Jamaika lõunalainest, võttis admiral sut kursi edelasse. Nähtavasti püüdis ta algul purjetada lääne asuva mandrini ja alles sus otsida väina lõuna suunas. Naevalt ta siin, 18. paralleli, lootis leida Malaka väina, Tolleaysete arvamuste järgi pidi ta asuma Musagil ekvaatori lähedal, s.o. umbes 2000 km lõuna pool 18 paralleli.[312]

Vastu Honduras pohjarannikut avastasid hispaanlased väikese Guanaha saarekese. Nähtavasti siin toimuski eurooplaste (s.o. hispaanlaste) esimene kohtumine Yucatani poolsaarel elavaühe Mesk-Ameerika tsiviliseeritud rahva-maiadega. Nimelt kohtas kolumbus siin ühte maiade piroogi. Otsides väina lõuna suunas, pühendas kolumbus nendele väke tähelepanu, seda enam, et neil ei olnud vaasas kulda. Siin ilmneb selgelt ta lühinägelõnkus ja võimetus ümber orienturuda uutele momentidele. Kui ta oleks pühendanud neile rohkem tähelepanu, ta oleks võinud avastada Yucatani ja Mehhiko ja saavutanud palju efektiivsemaid tulemusi, leides vanad tsiviliseeritud rahvad ja kulla. Selle asemel purjetas ta edasi vagusse, kuna

---

312 Пуменеселкинъ, ст. 44.

piroogisolijad, kui neile näidati kulda, osutasid kagusse, kus pidi olema manner, nagu kolumbus nende žestidest mõistis. Seal lootis ta leida kaina, mis uhab tõelist Indiat.

Teel tuli laevadel võidelda tormide ja vastusuunaliste tuultega ja alles aug. keskel jõudsid nad Hondurase neeme lähedal oleva mandrini, mille kolumbus nimetas Honduraseks (Sügavused, - milline nimi on säilinud tänapäevani).[313]

Sept. keskpaiku ühe neeme taga pöördus rannik lõunasse. Tuul ja vool muutusid soodsateks ja kolumbus andis sellele neemele nimeles Esracias de Dios (Jumalale tänu).[314] Süt purjetati ikka edasi kagu suunas. Pärast seda meremeeste ees pöördus lõunasse praegune Mosuütode rannik.[315] Soodne tuul ja vool kandis laevad Esracias de Diosest lõuna poole, piki Nicaragua idakallast. Vee ja puude tagavara täien damiseks peatusid hispaanlased suure jõe deltas, mille kolumbus hädaohtlikku veekeerise tõttu nimetas El Rio de Desastre (Hädade jõgi).[316] Järgnevalt peatuti tõenäoliselt San Juana jõe suudmes, praeguste vabariikide Nicaragua ja Costa Rica vahel,[317] asudes süt tule

---

313 Манголенк, ek. 166.
314 Путешествия, ek. 460.
315 Samas, kaart ek. 464–465 vahel.
316 Уйксор, ek. 453.
317 Путешествия, ek. 45.

kagu suunas. Uue avastatud maa nimetas admiral kullarannikuks, kuna sünsed pärismaalased kandsid kullast ehteid ja tõid ka hispaanlastele kulda vahetuseks nende väärtusetute pisiasjakeste vastu (siit hilisem hispaaniakeelne nimetus – Costa Rica – Rikas rannik).

300 km punjetasid hispaanlased piki kullarannikut kagu suunas, enne kui rannik pööridus kirdesse ja edevastik jõudis Veragua maa juurde (nüüdne Panama).[318] Sünsed elanikud kõnelesid kolumbusele rikkast maast teise mere taga. Oma kirjas kuningale ja kuningannale Hispaaniasse jamaikalt ta kinnitab oma veendumust selles, et läänes asub kullarikas Siguare pürkond, mille elanikud kannavad korallehteid ja valmistavad korallidest mööbli ja teised tarbeesemed ja Meri moodustab seal väina.[319]

Nov. algul 1502. a. peatusid hispaanlased suures sadamas.[320] Ilusa taimestiku ja sügava veb tõttu nimetas kolumbus selle Puerto Belloks (Ilus sadam – milline nimi on säilinud tänapäevani). Halbade ilmade pärast tuli hispaanlastel veeta edasisõidul palju päevi kalda juures. Nagu tavaliselt, nii sungi paistsid nad silma rahulikkude elanikkude rööv-

---

318 Путешествия, ск. 464.
319 Бама, ск. 461–462.
320 Бама, ск. 46.

misega. Hispaanlaste poolt Petreteks nimetatud sadamas meremeeste röövretked rahhikulähedastes külades ajendasid isegi indiaanlaste Mallaletungi Kolumbuse laevadele.

1502. a. lõpul hispaanlased saabusid Darieni lahe juurde, kuhu 1501. a. oli jõudnud hispaanlane Bastidias. Siin tõenäoliselt pärismaalased jutustasid Kolumbusele lahe Mallastel peatunud valgetest inimestest. Samahästi võis ta teada saada lahe olemasolust enne ta ärasõitu Hispaaniasse tulnud Bastidiasi Maaslastelt. Võib-olla oli tal teateid hispaanlaste Ojeda ja Vicente Pinzoni retketest Lõuna-Ameerika mandrile Darieni lahest kuni Amatzoonase jõe suudmeni. Igal juhul talle sai selgeks, et edasi itta ei leidu enam mingit Mäina. Arvestades tormis Mannatanud ja vihma käes ligunenud laevade halba olukorda, meeskonna nurinat pina reisi üle ja oma tervise tunduvat halvenemist, pöördus admiral dets. Meskel tagasi.[321]

Tagasitee sattusid laevad tugeva tormi ja tuule kätte. Tuul alaliselt muutis suunda ja Kolumbus nimetas selle koha Las Costa de los Contrastes (kontrastide rand).[322] Puhkuseks ja laevade remontimiseks pöördus admiral

---

321 Manfobur, lk. 168.
322 Уйксор, lk. 408.

ühe jõe suudmes olevasse sadamasse, mille ta nimetas Bélenins (Petlem).

Bélenis, kulda bisaedava jõe Veragua lähedal, katsetas kolumbus asutada hispaania kolooniat ja jätta sinna garnisoni Bartolomeo juhtimisel. See katse aga lõppes ebaõnnestumisega indiaanlaste vastuhaku tõttu valgetele.

Vagu selgub kolumbuse kirjas Jamaikalt Hispaania kuningale ja kuningannale, taktis kolumbus hoida ainult enda teada Veragua asupaika. Selletõttu ta korjas ära merelmeestelt nende reisiajal koostatud kaardid ja võttis kursi itta.[333] Tollal koosnes ta laevasta vaid ainult kahest laevast: kaks laeva jäeti sõidukõlbmatuina teel maha. Darieni lahe juures kolumbus püüdis purjetada põhja-Jamaika suunas.[334] Tugevad voolud aga kandsid laevad läände. Selletõttu jõudsid hispaanlased elaninkudeta saartegrupi, praeguste Väikeaimaanide juurde ja mai lõpul kuuba lõunaranniku juures olevate kuninganna aedade juurde. Et vaevalt veel seisvad laevad, olles äsja üle elanud tugeva tormi, ei suutnud enam võidelda vastupidiste tuulte ja tormidega, pöördus kolumbus

---

333 Marugobur, lk. 169.
334 Путешествия, lk. 49.

nagusse, Jamaika juurde. Juuni lõpul asus ta sadamasse selle põhjakaldale, mille ta nimetas Don Cristobali pelju paigaks. Siin ajas admiral sõidukõlbmatuiks muutunud laevad madalikule ja kindlustas had indiaanlaste võimalike kallaletungide vastu.[325] Ohviterid Mendes, ja Fresco saatis ta pärisuraalaste piroogis Españolale kirjaga Ovando juurde, paludes saata talle ja temaga kaasasolevatele inimestele järele laev. Teise kirja saatis ta Hispaania kuningapaarile. Selles teatas ta oma ebaõnnest, avastustest, ka Veragua kullast. Selleski kirjas (nagu oma kirjas Hispaania kalitsejatele III avastus reisi tulemuste kohta), ta püüab Fagajärjetult kooskõlastada oma reisidel saadud kogemusi kanade autorite arvamustega ja publi legendidega, samuti Marco Polo jutustustega Idamaadest

Ohviterid Fresco ja Mendes täitsid küll oma ülesande, ent Ovando kuldus kolumbust abistamast.[326] Hemselt kartis ta uelgi, et kolumbuse tulek Españolale võiks ajendada selle pooldajate rahutusi seal.

Samal ajal Jamaikal uübijad ootasid pinevalt abi. Nädalate mõõdumisel lootus pääsemiseks üha vähenes. Nädalate mõõdu-

---

325 Путешествия, ск. 485.
326 Фиске, ск. 337.

misel lootus pääsemiseks üha vähenes. Sõspuhkes Kolumbuste vastane mäss ühe karavelli kapteni Francisco Porrase ja ta venna, ekspeditsiooni kuninglikku kontrolöri Diego Porrase juhtimisel.[327] Madrused ja osaliselt ka ohvitserid olid kauasest abiootamisest tüdinenud ja süüdistasid admirali laevade ebaõiges juhtimises. Porrased veensid neid, et Kolumbus ei võtagi midagi ette hispaanlaste päästmiseks. Jamaikalt, kuna tal ei olegi kuhugi minna. Españolale teda ei lubata ja Hispaaniasse ta kardab ilmuda pärast ebaõnnestunud ekspeditsiooni. Pealegi kardab ta jääda üksinda Jamaikale. Mässulised püüdsid ühetada Jamaikat ja Españolat lahutavat merd pärismaalaste lootsikutes. Mõlema sellekohase katse ebaõnnestumise järele lahkusid nad saarele, röövides ja tappes pärismaalasi. Kolumbust ja tema juurde laevadele jääjaid aga hakkas ähvardama nälg. Nad vahetasid indiaanlastelt senini toiduaineid mitmesuguste väärtuseteta pisiesemete vastu. Kuid need esemed ei huvitanud lõpuks enam indiaanlasi ja nad lakkasid toomast toiduaineid hispaanlastele.[328] Nüüd võttis Kolumbus appi kavaluse, otsustades kasutada ära enda huvides kuuvarjutust,

327 Резин, ст. 262.
328 Путешествия, ст. 50.

mis astronoomilise kalendri järgi pidi olema 29. veebr. 1504. a. Enne kuuvarjutust kutsus ta kohalikud indiaanlaste pealikud kokku ja teatasnendele, et selle eest, et nad ei too toiduaineid hispaanlastele, viimate juunal võtab indiaanlasteltära kuu. Kui kuu tõepoolest „kadus", palusid pealikud kolumbust anda seenendele tagasi, lubades vastutasuks tuua endiselt valgetele toiduaineid. Selle järgi ei tulnud admiralil ja ta maaslastel Jamaikal olles enam taluda nälga. Kuu „tagasiandmise" eest varustasid pärismaalased neid oma toiduainete tagavarast.

Alles juuni lõpul 1504. a. õnnestus Jamaikal viibivatel hispaanlastel, kaasaarvatud ka mässajad, kelle vastuhaku oli kolumbus oma venna ja talle truuks jäänud meremaste abil juba summutada.[329] Sellel ajal tõi Fresco saarele 2 laeva (Ovando oli läinud Hispaaniasse, viima selle valitsejatele kolumbuse kirja). Ühe nendest saatis Ovando kolumbust pooldavate kolonistide survel ja teise varustas Españolal kolumbuse kulul Mendes (IV avastusreisile asumise eel oli kolumbus tagasi saanud oma varanduse Españolal). 15. aug. jõudsid

---

329 Путешествия, ск. 50-51.

mõlemad laevad Santo Domingo sadamasse.[330]

Oma viimase – IV avastusreisi ja ka oma viimase merereisi lõpetas suur meresõitja 7. nov. 1504. a. Hispaanias San Lucari sadamas, saabudes siia Españolalt haigena koos poja Fernando ja kend Bartolomeoga.[331] Lõplikult haigestuninna podagrasse, sürdus ta siit Sevillasse, kus ta 26. nov. 1504. a.[332] kuulis kastiilia kuninganna Isabella surmast.

Oma saabumisest peale hakkas kolumbus taotlema oma privilegide ja tiitlite ning nende juurde kuulurate sissetulekute taastamist. Oma venna Bartolomeo ja poja Diego saatis ta õukonna juurde kaitsma oma heive. Ta kirjutab nendele ja oma soosijatele õukonnas, palutes neid igati kosta tema eest.[333] Samuti saadab ta Ferdinandile ja Isabellale enne ta surma oma arvamusi ja nõuandeid Española suhtes kirja teel ja palub neid olla heatahtlikud ta vastu, ning täita seda, mis nad on lubanud.[334] Ta loodab tagasi saada oma kõrge seisukoha; ta loodab samuti, et valitsejad maksavad välja palga ta avastusreisist osavõtjatele. Kuid va-

---

330 Уйнсор, ск. 430.
331 Путешествия, ск. 51.
332 Жугин, ск. 234.
333 Уйнсор, ск. 432–433.
334 Ревзин, ск. 271.

litsejad ei vasta Kolumbusele midagi, ta soo-sijad õnkonnas ei huvitu enam temast. 1505. a., pärast Isabella Surena, tabab teda vus löök: temalt võetakse ära kogu ta Españolal oler varandus (maioraat, talle kuuluvad indiaan-lased jne.), et rahuldada ta krediitoreid.

„Kuberner (s.o. Ovando-Española asehaldur-v.o.) käitus minuga karmilt, kiijutas ta oma pojale Diegole,... Ma ei saanud mitte midagi oma tuludest ja clan võlgades."[335]

Neidi paranenud, siirdus Kolumbus ise kuningas Ferdinandi juurde 1505. a. kesnel oma venna Bartolomeo abil Segoviasse, kus toonord asus Hispaania õukond.[336] Ta järgnes kuningale Salamancasse, sealt Valladolidi, kogu alg lootes saavutada kuningalt oma tütlite ja privileegide kinnitamist või äärmisel juhul kindlustada need oma vanemale pojale.[337] Kõigele vaatamata ei saavutanud ta aga midagi, ehkki Ferdinand vohtles teda väga lahkelt. Ilmselt Kolumbus ise ei loodaka enam edule. „Vähtavasti kuningas tunnistab mittevajalikuks täita lubadusi, mis on antud mulle tema ja kuninganna poolt ja kinnitatud nende poolt sõna ja pitsatiga. Võidelda ta taktega on sama, mis võidelda

335 Резин, ск. 271.
336 Путешествия, ск. 52.
337 Анучин, ск. 254.

tulega. Ma tegin kõik, mis oli vaja teha".[338]

Uus lootus taastada oma privilege tekib kolumbusel siis, kui ta kuuleb kastüilia troonipärija Juana tulekust kastüliasse. Ta loodab viimase heatahtlikkusele enda vastu oma teenete eest. Juana tulekut tal aga ei õnnestu oodata ära. 20. mail 1506. a. ta sureb Valladolidis,[339] jõudes enne vue lasta kinnitada oma varem koostatud testamendi (1498). Selle järgi ta varanduse ja tiitlid pärib ta poeg Diego, ja need pärandurad edasi selle meesliinis.[340] Kui katkeb Diego meesliin, säilib pärimisõigus poja Ferdinandi liinis; kui lõpeb seegi, läkevad varandus ja tiitlid edasi kolumbuse vendade meessoost järglastele ja nende puuduminu kolumbuse naissoost järglastele. Diegot käseb ta hoolitseda oma ebaseaduslikku naise ja selle poja eest. 1/10 ta tuludest peavad ta järglased kasutama heategevaks otstarbeks. Ta käseb neid abistada esenua linna, kui see pole vastuolus kiriku ja kroonu huvidega.

Suur maadeavastaja maetakse ka Valladolidis.[341] Kaas aeglased on ta selleks ajaks juba unustanud. Alles 27 a. pärast ta surma Valladolidi linna ametlikus teadeandes mär-

---

338 Ребзин, ск. 275.
339 Путешествия, ск. 52.
340 Уйксор, ск. 299-300.
341 Анучин, ск. 235.

takse lühidalt, et „tuntud admiral" suri. Teme poolt avastatud Uut maailmajagu ei nimetatud ta nime järgi. Nimi Ameerika anti sellele itaallase Amerigo Vespucci järgi. Olles algul Hispaania, selle järele Portugali teenistuses, võttis ta 1499–1504. a. osa mitmetest avastusreisidest Uude Maailma (Ameerikasse). Näit. võttis ta 1499–1500. a. osa Ojeda avastusreisist Lõuna-Ameerika rannikule.[342] Oma reisidest kirjutas ta oma tuttavatele – di Medicile ja Codernile Firenzesse, kirjeldades nendes värvirikkalt avastatud maade elanikke jne., sageli lisades omalt poolt fantaasiat juurde. Oma kirjas Codernile näit. mainib ta, et 1497–1504. a. sooritas ta 4 avastusreisi. Oma I avastusreisil, olles hispaanlaste teenistuses – on ta jõudnud Vesk-Ameerikani, teisel viibinud kariibi mere lõunarannikul; Portugali teenistuses olles on ta jälginud Brasiilia rannikut. Need reisid on vaieldavad. Osa õpetlasi arvab, et ta tõeliselt ei võtnudki nendest avastusreisidest osa, millest ta kõneleb, väljaarvatud teine avastusreis koos Ojedaga. Vespucci kirjad äratasid suurt huvi laiemas lugejaskonnas ja need tõlgiti paljudesse keeltesse. Tollal ei olnud avaldatud Kolumbuse III ja IV avastusreisi tulemusi. Hispaania ja ka Portugali valitsus ei publitseeri (peale

---

342 Marugabur, lk. 175–186.

hamade erandite) avastusreiside resultaate; Vespucci kirjad avaldas kartograaf Waltzemüller 1507.a. oma teoses „Sissejuhatus kosmograafiasse." Pidades Vespuccit Ameerika avastajaks, pani ta ette nimetada tema poolt avastatud uus manner Ameerikaks (naissoost lõpuga Vespucci eesnime järgi, sarnaselt Euroopale, Aasiale ja Aafrikale). Siit peale hakati seda nimetust kasutama algul Lõuna-Ameerika tähistamiseks. 1541.a. laiendas kartograaf Mercator selle ka Põhja-Ameerikale.

Seega kolumbusel ei õnnestunud ka IV avastusreisi ajal teostada oma eesmärki. Malaka väina juurde jõudmise asemel ta avastas Kesk-Ameerika rannikuu ja jälgis kariibi mere edelakallast 1500 km ulatuses.

V

Lõppsõna.

Kolumbuse maadeavastused on üks neksemaid lülisid XV - XVI saj. maadeavastuste ahelas, mis oli ette valmistatud Lääne-Euroopa, eriti Pürenee riikide kogu eelneva sotsiaalmajanduslikku arengukäiguga. Nagu eespool nägime, oli feodalism kogu Lääne-Euroopas jõudnud langusolukorda. Linnade kasvuga mujunes hatud siseturg, arenesid kaubanduslikud-rahanduslikud suhted. Esiplaanile hakkas tõusma kaubanduslik-liigkasuvõtlik uodanlus. Mes ekdale raha abil allutab feodaalid ja avaldab mõju isegi kuningavõimule. „Kaubakäibe laienemisega kasvab raha, selle rikkuse absoluutselt ühiskondliku vormi võim ..."[343] Nõudmine väärismetallide järgi kasvab tohutult. Lääne-Euroopat tollal tabanud kullajanu iseloomustamiseks tsiteerib Marx kolumbuse 1503.a. kirja Jamaikalt, milles see lausub: „Kuld-imetlusväärne asi! Kuld on teda, see on kõigi isand, mida ta tahab. Kuld

---

343 К. Маркс. Капитал. т. I. 1950. ст. 138.

võib isegi avada hingedele tee paradiisi.

Suurt kullajanu ja kasvavat nõudmist idamaiste luksus esemete järele loodeti rahuldada Indiates, kuhu polnud enam võimalik pääseda vanu, sajandite eest väljakujunenud kaubateid mööda. Selle pärast algasid kute meretede otsingud nendele maadele. Pikad mereretued said tolleks ajaks võimalikuks selletõttu, et oli kujunenud vajalik tehniline baas. Oli olemas karavell, kompass, levisid geograafilised kaardid jne. „... tõrikikunsti levimine, vana kirjanduse kuerimise elavnemine, mis 1450. a. alates muutus üha tugevamaks, üha üldisemaks..."[344] Võimaldas rohkem tutvuda antiikaegsete autorite arvamustega maa kuju, suuruse jne. kohta.

Indiate rikkuste juurde püüdsid portugaallased jõuda ümber Afrika ja lõppude lõpuks saavutasidki oma eesmärgi. Hispaanlased, nn. kolumbuse projekti alusel, taotlesid sinnajõudmist lääne meretee kaudu, toetudes õpetusele maa kerakujulisusest.

Ookeanitagreste maadlavastuste teele võimaldas Hispaaniat asuda, nagu juba eespool nägime, reconquista lõppemine XV saj. lõpul ja ühtse hispaania monarhiä kujunemine.

---

344 Ф. Энгельс. О разложении феодализма и возникновении национальных государств. Крестьянская война в Германии. 1952. Ск. 162.

Tollal muutus Hispaania Lääne-Euroopa üheks võimsamaks, tugeva keskvõimu ja arenema hakkava vaukanduslik-liigkasuvõtliku linnakodanlusega maaks.

Maadeavastusreiside initsiaatoriteks osutusid hispaania kuningavõim, vaukanduslik-liigkasuvõtlik kodanlus linnas ja katoliku kirik. Sõjalise jõu uute maade vallutamiseks andis peamiselt alamaadel. Kõiki neid ajendas rikkuse saarutamise püüe, täitmatu kullajanu. Kolumbus ilmus ju Ameerikasse kui koloniaalse ekspansiooni pioneer. Kuld, kalliskivid ja orjad-sellised olid tõelised põhjused, mille pärast ettevõtlik genualane saadeti ookeani taha.

Kolumbus projekti enda kujunemisloo, nagu kogu ta Ameerika avastamisele eelnera elu, kohta pole kahjuks võimalik väita midagi absoluutselt kindlat. Pole aga kahtlust, et selle tekkimisele avaldasid mõju antiikse õpetlaste, kaasaegsete astronoomide ja geograafide arvamused Maa kuju, suuruse, lääneteekauguse kohta Indiatesse Hispaaniast jne.; reisijate jutustused kaug-idast, mitmesugused tollal levinud jutustused ja legendid maa olemasolust läänes. Projekti alusmüüri moodustasid portugaallaste avastusreisidel omandatud teadmised ja kogemused. Arves-

tas ju Kolumbus esmajoones nii nende kui ka omaenda reisidel omandatud teadmisi. Ka hiljem, oma projekti tegelikul ellurakendamisel, muudab ta seda juba oma esimese avastusreisi järgi, samuti ka teise avastusreisi järgi, kui see pole enam kooskõlas avastusreisidel saadud tulemustega.

Kolumbuse projekt nägi ette jõuda üle Atlandi ookeani lühemat teed läände purjetades Indiatesse, esmajoones Zipangusse ja Hiinasse. Kerkaegse traditsiooni järgi pidid Indiates asuma kulla ja teiste kallite kaupade poolest rikkad olevad kultuurimaad, millega Hispaania valitsejad, finantsistid ja Kolumbus tahtsid sõlmida kaubanduslikke sidemeid, lootes sellest saada suuri kasumeid. Kuid kolme avastusreisi kestel ei suuda Kolumbus neid maid ja rikkusi leida, hoolimata pingsast otsimisest Atlandi ookeanis Pürenee poolsaarest läänes ja isegi edelas. Sellal selgus, et projekt oli lõplikult kukkunud läbi: kullarikaste Zipangu ja katai asemel oli admiral avastanud hoopis uue maailmajao. IV avastusreisi teostab ta juba uue projekti järgi, otsides kariibi mere kaudu teed Lõuna-Aasiasse, kuldse Hersonessose juurde, et leida sealt vürtse ja lõhnaineid, lõpuks

ometi jõuda Indiasse. Ent seegi pruue ei teostu.

Oma nelja avastusreisi tulemusena Atlandi ookeanis admiral tegelikult esimesena ületas Atlandi ookeani subtroopilises ja troopilises põhjapoolkera poolusel ja esimese eurooplasena purjetas karibi merel ning avastas Lõuna-Ameerika mandri ja Kesk-Ameerika kitsuse. Ta avastas Sargasso mere, kõik suured Antillide saared, Kuuba, Jamaika, Puerto Rico; Keskse osa Bahama saarestikust, suurema osa Väikeste Antillide saartest Dominicast kuni Virgiinideni, aga ka Trinidadi ja rea väikesi saari karibi meres.

Kolumbust tuleb hinnata kui oma aja üht suurimat meremeest, kes omas suurt laevajuhtimisoskust. Ta oli nii kapten, kui ka astronoom ja loots, kes omandas täielikult oma aja laevajuhtimisekunsti ja tõstis selle ka kõrgemale astmele. Ta määras sageli võrdlemisi õigesti oma asukoha merel, pööras tähelepanu ekvatoriaalsetele hoovustele jne. Samuti avastas admiral magnetnõela kalde lääne suunas. Oma reisidel vaatles maadeavastaja tähelepanelikult avastatud alade kleju, taimestikku, kirjeldas nendel elavaid inimesi, nende elamuid, tarbeesemeid jne. Enda poolt avastatud uutele

nähetele püüdis ta anda omapoolset seletust, mis tal mõnikord ua väga hästi õnnestus. Esimese eurooplasena esitas ta näit. mõtte, et on olemas seos merevoolude ja saarte vahel.[345] Täiesti õigesti järeldab ta näit. sedagi, et suur uemass Paaria lahes tõestab lahte voolava suure jõe olemas olu ja et suur vool võib moodustuda äsnult mingisugusel suurel mandril. Nui ta aga mõnikord jõudis valedele ja kummalistele hüpotesidele, siis tuleb seda seletada antud, tolleaegse ajajärgu üldiste tõekspidamistega. Ei tohi unustada, et ta oma vasvatuselt ja maailmavaatelt oli veskaja inimene, kes tugevasti toetus autoriteetidele, uskus neid, oli sügavalt religioosne. Olles lüalt kiindunud vanadesse autoriteetidesse, usub ta näit. elu lõpuni, et jõudis Indiatesse. Elades ühiskonnas, kus rahal oli nü suur võim, asetab ta võikidest oma eesmärkidest kõrgemale kulla leidmise sihi.

Kolumbuse maadeavastuste kaudu said eurooplastele tuntuks paljud tema poolt avastatud maade taimed, nagu näit. praegu Euroopas nü laialt vasvatatav mais, kartul, tubak. Pärismaalased omakorda

345 Уйксор, ск. 455.

tema poolt avastatud maadel said tunda eurooplaste kullajanu, saagiahnust. Nad langesid nende koloniaalse ekspluateerimise ja katoliku usu ohvriteks. Siin levisid mitte ainult eurooplaste koduloomad ja kultuuritaimed, vaid siin levis nende feodalistlik süsteem.

Tasuks eurooplaste-hispaanlaste-sõbraliku kastuvõtu ja kohtlemise eest muutusid avastatud maade pärismaalased nende samade eurooplaste orjadeks, kelledele pelti jahti koerte ja hobustega, näljutati ja piinati surnuks hispaanlaste poolt nende istandustes ja kullakaevandustes ülejõukäiva tõiga. Suga esimene eurooplane, kes külastas uut maailma - kolumbus, oli ka esimeseks plantaatoriks, kes orjastas pärismaalasi ja rakendas neid enda tunistusse. Just tema tegi esimesed ettepanekud muuta orjapidamine üldisemaks. Ta oli koloniaalsüsteemi üks algatajaid avastatud aladel, kelle initsiatiivil rajati esimene hispaania koloonia kuus maailmas - Haiti saarel. Tema tulek uude maailma tähendab siin „... uut ... rõhumise ja ekspluateerimise süsteemi ..." kehtimapanekut. Need Lenini sõnad, mis ta küll on öelnud Loopis teises

seoses. Sobivad ka siia.

Marx ja Engels käitavad ilmekalt, et „kulla ja hõbedakaevanduste avastamine Ameerikas, pärismaalaste hävitamine, orjastamine ja elusalt kaevandustesse matmine, esimesed sammud tääne – India vallutamiseks ja paljaksrõõvimiseks, Aafrika muutmine kaitsepiirkonnaks jahi jaoks mustanahaliste peale – selline oli kapitalistliku tootmise ajastu koidik. Need idüllilised protsessid moodustavad esialgse akumulatsiooni peamomendid."[346]

Uue maailma avastamisel oli suur mõju kapitali esialgse akumulatsiooni, uue formatsiooni elementide tugevdamisele. Mitte asjata ei ütle Ameerika avastamise tähtsuse kohta Marx ja Engels: „Ameerika avastamine ja ringsõit ümber Aafrika lõid tõusvale kodanlusele uue tegevusvälja. Ida-India ja Hiina turg, Ameerika koloniseerimine, kaubavahetus asumaadega, vahetusvahendite ja üldse kaupade rohkenemine tekitasid kaubanduse, laevanduse ja tööstuse ennenägematu õitsengu ja viirendasid seega revolutsioonilise elemendi arenemist lagunevas feodaalses ühiskonnas."[347]

346 К. Маркс. Капитал. т. I. 1950. ск. 754.
347 К. Marx ja F. Engels. Kommunistliku partei manifest. 1951. ск. 31.

VI

Kasutatud kirjanduse loetelu:

I Marksismi-leninismi klassikud:

1. К. Маркс. Капитал. т. I (Ленинград), 1950.
2. К. Маркс. Революционная Испания. К. Маркс и Ф. Энгельс. Соч. т. X (Ленинград), 1933. lk. 717-762.
3. К. Маркс. Хронологические выписки. Архив Маркса-Энгельса. т. VII (Ленинград), 1940.
4. Ф. Энгельс. Диалектика природы. (Ленинград), 1948
5. F. Engels. Perekonna, eraomanduse ja riigi teke. Tallinn, 1946.
6. Ф. Энгельс. Разложение феодализма и возникновение национальных государств. Крестьянская война в Германии. Москва, 1952. lk. 153-163
7. K. Marx ja F. Engels. Kommunistlik partei manifest. Tallinn, 1951.
8. V.I. Lenin. Marksismi kolm allikat ja kolm komponenti. Valitud teosed, I k. Tallinn, 1945. lk. 37-40.
9. J.V. Stalin. Dialektilisest ja ajaloolisest materialismist. Tallinn, 1946.
10. J.V. Stalin. Marksism ja keeleteadus küsimusi. (Tallinn), 1953.
11. J.V. Stalin. Sotsialismi majandusprobleemid NSV Liidus. Tallinn, 1952.

II Allikdokumentide publikatsioonid:

12. Путешествия Христофора Колумба. Дневники, письма, документы. под ред. и со вступительной статьей А. П. Мацеевича. Москва, 1952. = Путешествия.
13. Хрестоматия по истории средних веков. под ред. М. П. Тихомирова и С. П. Сказкина. т. I, ч. II. Москва, 1938. = Хрестоматия.

III Erikirjandus:

14. Альтамира-и-Кревеа, Р. История Испании. т. I, Москва, 1951. = Альтамира.
15. Анучин, Д. Н. О судьбе Колумба, как исторической личности и о спорных и тёмных пунктах его биографии. Землеведение, т. I. Москва, 1895. ст. 185-247. = Анучин.
16. Бейер, Дж. История географических открытий и исследований. Москва, 1957. = Бейер.
17. Мацеевич, А. П. Очерки по истории географических открытий. т. I. Москва, 1949. = Мацеевич.
18. Ревзин, Г. Колумб. Москва, 1937. = Ревзин.
19. Ридэ, Христофор Колумб. Dresden, 1892. = Ридэ, Колумб.

20. Ruge, S. Geschichte des Zeitalters der Entdeckungen. Berlin, 1881. = Ruge, Geschichte.
21. Салищев, К.А. Основы картоведения. Москва, 1943. = Салищев.
22. Фиске, Дж. Открытие Америки с краткими очерками древней Америки и испанского завоевания. т. I и II. Москва, 1892. = Фиске.
23. Уйкоф, Э. Христофор Колумб и его открытие Америки, 1893 = Уйкоф.

Sisukord: lk.

I Sissejuhatus 1-20

II Christoph Kolumbus 21-40

III Kolumbuse projekt 41-87

IV Kolumbuse maadleratsud 88-164

1. Kolumbuse I avastusreis 1492-1493 88-109

2. Kolumbuse II avastusreis 1493-1496 110-129

3. Kolumbuse III avastusreis 1498-1500 130-147

4. Kolumbuse IV avastusreis 1502-1504 148-164

V Lõppsõna 165-172

VI Kasutatud kirjanduse loetelu 173-175